

UVODNI ESEJ • Boris Kern: Jezik, mediji in svoboda

POEZIJA • Ifigenija Simonović • Neža Maurer • Vladimir Kos

SMER LITERATURA • Valter Čučkovič • Nika Knez

Z MOHORJEVE KNJIŽNE POLICE • O zlatem in srebrnem *Platonu*

POGOVOR • **Andrée Lück Gaye**

PORTRET • Carlo Michelstaedter

IZ SLOVENSKE KULTURNE DEDIŠČINE • Obredni obhodi v adventu

SLOVENSKI PREGOVORI, REKI IN REKLA • Čas

MUZIKOLOGIJA • Beethoven in Slovenci

ESEJ • Janko Prunk • Nina Ditmajer • Jernej Šček • Aksinja Kermauner

PREDBRANJE • Ljubezen deluje • Don Camillo in Peppone 8

JUBILEJ • Neža Maurer • Edvard Kovač

UVODNI ESEJ

- 3 Boris Kern: Jezik, mediji in svoboda

150 LET

- 6 Vinko Ošlak: Nekaj spominskih utrinkov iz urejanja *Celovškega Zvona*

POEZIJA

- 8 Ifigenija Simonović: Preden bo vse šlo
9 Neža Maurer: Notranjost
10 Vladimir Kos: Pesmi

SMER LITERATURA

- 13 Valter Čučkovič: Aforizmi o slepoti
14 Nika Knez: Šal
16 Nika Knez: Zadnji

LITERATOVA BESEDA

- 18 Lila Prap: Kako arhitekt konča kot avtor slikanic za otroke

Z MOHORJEVE KNJIŽNE POLICE

- 20 Matija Remše: O zlatem in srebrnem Platonu

POGOVOR

- 24 Andrée Lück Gaye: Francozinja, ki je vstopila v slovenščino

PORTRET

- 31 Renato Podbersič ml.: Carlo Michelstaedter

IZ SLOVENSKE KULTURNE DEDIŠČINE

- 34 Marija Klobčar: Obredni obhodi v adventu

SLOVENSKI PREGOVORI, REKI IN REKLA

- 36 Renato Podbersič st.: Čas

MUZIKOLOGIJA

- 42 Primož Kuret: Beethoven in Slovenci

ESEJ

- 45 Janko Prunk: Anton Korošec
50 Nina Ditmajer: Jurij Vodovnik (1791–1858)
55 Jernej Šček: Narodni dom kot šolski primer ure zgodovine
59 Aksinja Kermauner: Rada bi brala, pa ne vidim! Rad bi bral, pa ne razumem!

PREDBRANJE

- 64 Bob Goff: Ljubezen deluje
68 Giovannino Guareschi: Don Camillo in Peppone 8

KNJIŽNE OCENE

- 71 Edvard Kovač / Andrej Capuder: Duhovni soneti
72 Ifigenija Simonović / Kozma Ahačič: Kozmologija
73 Edvard Kovač / Drago Jančar: La fuite extraordinaire de Johannes Ott
75 Vlasta Mlakar / Tončka Stanonik: Najina dvojina
77 Erika Jazbar / Marino Qualizza: Benečija naš dom

JUBILEJ

- 78 Vanda Šega: Neža Maurer
80 Ifigenija Simonović: Edvard Kovač je dopolnil 70 let!

KULTURNI ODMEVI

- 82 Lovro Tacol: Ljubiteljsko gledališče Petra Simonitija Celje
84 Ifigenija Simonović: Zbliževanje ali razdvojenost, šepet ali krik
87 Celoletno kazalo

UREDNIKA
dr. Cvetka Rezar

ODGOVORNA UREDNIKA
dr. Tanja Ozvatič

UREDNIŠKI ODBOR
Andrej Arko
mag. Hanzi Filipič
Mateja Gomboc
dr. Edvard Kovač
dr. Aleš Maver
dr. Matija Ogrin
dr. Renato Podbersič ml.
Matija Remše
Aleš Čeh

OBLIKOVANJE
Sara Pančur

LEKTORIRANJE
dr. Cvetka Rezar

IZDALA IN ZALOŽILA
Društvo Mohorjeva družba in
Celjska Mohorjeva družba, d.o.o.

ZA ZALOŽBO
predsednik Lojze Kozar
in ravnateljica dr. Tanja Ozvatič

UREDNIŠTVO
Prešernova ul. 23, 3000 Celje
T 01 244 36 66
zvон@celjska-mohorjeva.si

MARKETING
Simon Ozvatič
simon@celjska-mohorjeva.si

NAROČNIŠKA SLUŽBA
Lidija Koštomaj
info@celjska-mohorjeva.si
T 03 426 48 00

TISK
Dravski tisk

NAKLADA
500 izvodov

CENA
Posamezna številka
5,40 EUR
Letna naročnina
27 EUR
Letna naročnina za tujino
45 EUR

Izid te revije je sofinancirala Javna
agencija za knjigo Republike Slovenije

www.mohorjeva.org

NA NASLOVNICI
Nežika A. Novak, Vita; foto: Tomo Weiss

ISSN 1408-645X

Dr. Tanja Ozvatič,
ravnateljica
Celjske Mohorjeve družbe

Pred nami je zadnja letošnja številka revije *Zvon*. To leto je s prilagajanjem na koronavirus pošteno zamajalo svetovne temelje bivanja. A čas vse prinese in vse odnese, beremo v tokratnih pogovorih, pa še, da se vse dogaja ob svojem času. Kakšno sporočilo človeštvu pušča po vsem svetu razhajajoči virus, smo dojeli to znamenje časa? Da bi se prebudil iz morečega stanja svojega časa, si je želel tudi Jančarjev junak Johannes Ott, poudarja jubilant (in »duša ohranjanja spomina na Marjana Rožanca«) E. Kovač, ko piše o francoskem prevodu *Galjota* in se v osrednjem intervjuju pogovarja z njegovo prevajalko. In že smo v adventnem času, v katerem nas M. Klobčar spominja na lep slovenski izraz (in običaj) zornice ali svitnice. Da smo bili zdrsnili v mračne čase, piše J. Šček ob stoti obletnici požiga Narodnega doma v Trstu, ki je z vrnitvijo Slovincem vendarle ena svetlejših točk tega leta, in hkrati opozarja na škodo »kimajočega molka oblasti«; iz Benečije pa E. Jazbar opozarja, da je izpostavljeno slovenstvo tako kot M. Qualizzi še marsikomu zaprlo marsikatera vrata. A teh ljudi se spominjamo, ker jim je domača zemlja svetinja, ker v bučanju tujih jezikov nežno pestujejo materinščino (N. Knez). S ponosom objavljamo pesem I. Simonović, ki je pred tedni zvenela na straneh angleškega *Guardiana*. Jeziku v medijih je bil posvečen tudi jesenski javni posvet, ki je izprašal odnos do slovenskih besed in njihove rabe – po K. Ahačiču prinaša bolj sproščeno držo, saj da jezik ni veriga pravil in omejitev, temveč živi način sporazumevanja. Vprašanja jezika vedno znova kalijo tudi prevajalce, kot pripoveduje nova slovenska državljanka A. L. Gaye in kot z mohorske knjižne police beremo misli mojstrskega G. Kocijančiča ob njegovem prevodu Platona, ki izprašuje tudi razmerja med mišljenjem, govorom in jezikom ter ob tem poudarja pomembnost momenta uziranja, duhovnega motrenja – kot se skozi tokratni *Zvon* večkrat srečamo tudi z razmerjem med telesnostjo in duhovnostjo (A. Capuder). Ob letošnjem zaprtju knjigarn in lokalov se V. Ošlak v duhovitem branju spominja začetkov urednikovanja *Celovškega Zvona*, te »papirnate domovine«, ki se je začelo prav za kavarniško mizo ...

S temi stranmi se izteka tudi *Zvonovo* jubilejno 150. leto. V novega stopamo oplemeniteni z bogastvom misli in slovenske pisane besede, ki ga predstavljamo v kazalu tega letnika in na katerega okrnjene možnosti osebnih srečevanj niso vplivale. Naj iz uredništva Celjske Mohorjeve ta letnik *Zvona* zaključim z iskreno zahvalo urednici, uredniškemu odboru, vsem piscem in vam, bralcem, ter z najlepšimi željami za praznični čas in za vse novo, ki je pred nami, s skladateljevimi besedami: »Od srca – naj gre spet – do srca!«

Dr. Boris Kern

Jezik, mediji in svoboda

Jezik je eden od zelo pomembnih elementov slovenske identitete. Jezik je sam v sebi en pogled na svet, ki pa je hkrati zaznamovan z raznolikostjo, spremenljivostjo, tudi precejšnjo nepredvidljivostjo, zlasti zaradi svoje vpetosti v družbena dogajanja. Istočasno se je treba zavedati tudi tega, da jezik ne le opisuje, interpretira svet, ampak ga hkrati soustvarja in spreminja.

Foto: osebni arhiv

Dandanes so jeziki nepredstavljivo lažje dostopni, kot so bili še pred desetimi leti. V smislu, da npr. v slovenščini lahko živiš skoraj kjer koli po svetu, če le imaš povezavo z internetom. Ne glede na to, kje si, lahko spremljaš slovenske medije, brez kakršnega koli časovnega zamika, bereš knjige (pri e-knjigah v slovenščini je sicer še veliko manevrskega prostora), spremljaš slovensko kulturo, se brezplačno pogovarjaš in si v stiku z ljudmi, s katerimi se pogovarjaš v slovenščini ... Vesel sem, da sem del generacije, ki je še pred nekaj leti živela brez vsega naštetega, ko je bivanje v tujini dejansko pomenilo bivanje ne ravno brez slovenščine, ampak bivanje z zelo okrnjenim dostopom do slovenščine. In takrat je človek lahko občutil, kaj pomeni manko samoumevnosti izražanja v svojem maternem jeziku in s tem, kakšen užitek je govoriti v jeziku, v katerem človek ne sklepa kompromisov, ampak stoji za vsako izrečeno/zapisano besedo. Izražanje v tujem jeziku je – ne glede na to, kako dobro določen tuji jezik govorimo – izražanje s sredstvi, ki si se jih priučil, jih poznaš, kar pa ne nujno sovпада z načinom, ki si ga želiš, ali učinkom, ki ga želiš doseči.

Tako razmišljanje kot da predvideva, da vsi svoj materni jezik obvladujemo do popolnosti, kar pa seveda ne drži. Popolna govorka in govorec ne obstajata, besed in njihovih pomenov, realizacij v povedih je v jeziku preveč, da bi jih poznala ena oseba. Vsi se vsak dan srečujemo z novimi besedami in novimi rabami besed. Ključna predpogoja za ustrezno obvladovanje jezika sta želja in potreba po učenju. Tako kot v življenju na splošno, je tudi tu ključno načrtno zavračanje strahu. Ljudje se pogosto bojijo neznanega, kar je tudi razlog za zavračanje – v kontekstu jezika, novih besed, pravopisnih pravil ipd. Samozavestno ne le držo, ampak tudi bivanje v jeziku je možno doseči le z nenehnim izobraževanjem in širjenjem svojega védenja o jeziku. Le taka izhodišča namreč omogočijo zavedanje in izkušnjo, v kateri jezik ni zaprt prostor, ni slepo sledenje pravilom, ampak igra na odprtem prostoru, ki omogoča dihanje s polnimi pljuči ter prezentacijo in realizacijo sebe na sebi lasten način.

Dihanje s polnimi pljuči je sinonim za svobodo. In tudi svoboda je tista, ki povezuje naslovna pojma *jezik* in *mediji*. Tako kot jezik potrebuje svobodo, je svoboda ključna tudi v kontekstu medijev. V času nenehnih političnih pritiskov na medije, ki sicer niso nobena novost, in vzpostavljanja programov, ki načrtno prikazujejo le en vidik, svobodni mediji ne smejo biti le večkrat izrečena floskula, ampak dejansko vsakodnevni boj za zagotavljanje kakovostnih vsebin. Mediji imajo nedvomno ogromno moč, vpliv na to, o čem razmišljamo, na kakšen način in kdaj.

Posledično tudi, kako ravnamo v določeni situaciji in v stiku z ljudmi. Zato je na strani uporabnic in uporabnikov medijev ključna zdrava distanca in preizpraševanje videnega ter slišane. Z vplivom in močjo sta tesno povezani tudi odgovornost in etičnost, česar pa se mediji oziroma njihove ustvarjalke in ustvarjalci, zlasti pa vodstvo, ne zavedajo v dovoljšni meri. Predvsem v zadnjih letih, desetletju mediji poskušajo zagotoviti pluralnost s pomočjo konfrontacij dveh nasprotujočih si stališč in s tem vključitvijo radikalnih skupin, pri čemer take konfrontacije dejansko nimajo za cilj prikazati kompleksnosti tematike, ampak zgolj zagotoviti večjo gledanost. Zavedati bi se bilo treba, da radikalna, sovražno nastrojena stališča nikoli ne morejo biti legitimna in enakovredno postavljena ob bok vsem drugim stališčem. S takim ravnanjem dopuščamo, da tudi jezik sovraštva pride v naš vsakdan. In jezik sovraštva hitro preraste tudi v dejanja sovraštva ...

Konfrontaciji raznolikih stališč pa je bil namenjen tudi posvet Mediji in govorjena slovenščina, ki je potekal 25. septembra letos v organizaciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Na njem so povabljene govorke in govorci, večinoma s področja jezikoslovja in medijev, izpostavili svoj pogled na aktualno stanje slovenščine v medijih, nekateri med njimi tudi z vidika najnovejših političnih pritiskov in teženj po spremembah medijske zakonodaje. Slednja je, po besedah predstojnika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, izr. prof. dr. Kozma Ahačiča, tudi spodbudila organizacijo tega posveta.

Ker bo v kratkem izšel tudi zbornik s posveta, na tem mestu izpostavljam zgolj nekaj ključnih poudarkov ...

Prof. dr. Oto Luthar, direktor ZRC SAZU, je v uvodnem nagovoru nakazal pomemben ton posveta, saj je posvet opredelil kot »razpravo o svobodi« in »podporo javnemu radiu in javni televiziji«. Že v prvem prispevku predstojnika inštituta pa se je začrtala jasna linija med komercialnimi in javnimi mediji, slednji so namreč v nasprotju s prvimi »tako zakonsko kakor tudi v skladu s pričakovanji uporabnikov dolžni zagotavljati ustrezno kulturo govora in izražanja«. Prof. dr. Monika Kalin Golob je izpostavila poslanstvo javnega medija, ki je »služenje javnosti«, sklicujoč se na prispevek prof. dr. Sandre Bašić Hrvatini in mag. Brankice Petković v monografiji *Premisleki o prihodnosti javnih medijev* (2020), pa tudi »vsem ljudem pod enakimi pogoji za isto ceno zagotoviti najboljše programske vsebine«. In ravno ta dopolnitev je ključna – ustvarjalke in ustvarjalci medijskih vsebin se namreč pogosto sklicujejo na »služenje javnosti«, »sledenje željam gledalstva«, pogosto pa pozabljajo, da gledalstvo zagotavljajo ne le lahkotne vsebine, ampak tudi zahtevnejše, poglobljene, kakovostne, zato bi te morale biti v jedru programskih vsebin. Prof. dr. Monika Kalin Golob je odlično povzela tudi pomen javnih medijev, ki je »kultiviranje javne besede v najširšem smislu: javne besede brez sovražnosti, žaljenja in vulgarizacije – in zato javni mediji prispevajo k bolj strpni ter dialoški družbi. Ne s cenzuro, ampak kulturo.« Ena ključnih besed več prispevkov je bila odgovornost medijev, saj mediji nedvomno izobražujejo, v kontekstu jezika pa hote ali ne hote s svojo jezikovno rabo ustvarjajo tudi jezikovne smernice. Odgovornost medijev se kaže ravno v njihovem izobraževalnem vidiku, kar je med drugim poudarila doc. dr. Tina Lengar Verovnik.

Ob vsem tem se je treba zavedati tudi očitnega, in sicer da imajo osebe, ki nastopajo v medijih in ki oblikujejo medijske programe, zelo različna ozadja, sposobnosti, širine, nikakor niso vsi zaključili študija novinarstva, kar pa samo po sebi tudi ni nobeno zagotovilo ne za kultiviran jezik ne za kakovostno vsebino. Zato je ključno vlaganje v ta kader, v smislu stalnega izpopolnjevanja (o tem je govoril tudi prispevek prof. dr. Hottimirja Tivadarja). Po besedah doc. dr. Tine Lengar Verovnik si le redki zasebni mediji

lahko privoščijo organiziranje takih izobraževanj. Vendar ob tem ne gre pozabiti na pomembno vlogo »samovlaganja« v smislu lastne skrbi za izpopolnjevanje na tem področju, na kar je opozoril televizijski voditelj in urednik Mario Galunič. Ob tem se je treba zavedati, da »se primernost oziroma ustreznost vsakokratne govorjene slovenščine meri s stopnjo osveščenosti oziroma kultiviranosti govorca, s katerimi stilno-zvrstnimi možnostmi razpolaga v jeziku in seveda kakšne in kolikšne so njegove trenutne jezikovne kompetence glede na dane možnosti«, na kar je spomnila prof. dr. Andreja Žele. Drži, da so pričakovanja javnosti od medijskih oseb v kontekstu jezika velika: ljudje pričakujejo, da bo njihov jezik ne le bogat in v skladu z jezikovno normo, ampak tudi živ, razumljiv, polnokrven in sočen. Kar pa se seveda ne izključuje s kultivirano govorico; nasprotovanje temu, da zborni ali knjižni jezik avtomatično pomeni tudi tog jezik, je v razpravi izrazil dr. Janez Dular.

In ravno v tej točki lahko preidemo k zvrstnosti slovenskega jezika. Na prilagajanje govorne zvrsti govork in govorcev v medijskih programih, ki je pogojena tako z vsebino kot namenom posamezne oddaje, je opozoril prof. dr. Kozma Ahačič. Izpostavil je kompleksnost rabe »sproščenejših« neknjižnih zvrsti za medije, ki pokrivajo celoten slovenski prostor, kar pa je nedvomno lažje rešljiv izziv, če imamo v ozadju potrebne jezikoslovne analize in s tem strokovno podporo javnih govork in govorcev. Žal tovrstnih raziskav v slovenskem jezikoslovnem prostoru nikakor ni dovolj – opaziti je primanjkljaj zlasti temeljnih raziskav –, na kar je opozorila dr. Tanja Mirtič. V zvezi z zvrstnostjo je ključen tudi poudarek izr. prof. dr. Helene Dobrovoljc, da »knjižni jezik ni podoben monolitni skalni gmoti, temveč bolj prodnati obali, sestavljeni iz množice gradnikov, ki jo oblikujejo različni dejavniki«, s čimer se je strinjal prof. dr. Marko Stabej.

Zvrstnost v jeziku, s posebno pozornostjo na govorjeni slovenščini, je celovito prikazala prof. dr. Andreja Žele. Z vidika govorjene slovenščine je izbira zvrsti jezika vezana tako na družbeni kontekst sporočevalca in sporočanega kot največkrat tudi na njegovo poklicno delovanje. Po njenem mnenju je koristno ločevati »govorjeno slovenščino oziroma govorjene slovenščine kot različne načine ubesedovanja od pogovorne slovenščine, ki je s svojimi knjižnimi in neknjižnimi različicami (v smislu knjižnega standarda in podstandarda ter neknjižne nestandardizirane različice) že vsaj deloma sistematizirana zvrst«.

V kontekstu zvrstnosti jezika hitro pridemo do pokrajinskih oziroma narečnih izrazov slovenščine in njihovega mesta v medijih. Na posvetu je razpravo o razmerju med govorom osrednje Slovenije in t. i. »obrobja« odprl prispevek dr. Janoša Ježovnika. V razpravi je Jože Faganel poudaril, da je ravno obrobje središče gojenja kultivirane slovenščine. Na nevarnost, da bi v skrbi za brezhiben govorjeni jezik prešli meje zdravega razuma in s tem okrnili jezikovni razvoj ter prostor za zabavo in domišljijo v jeziku, je opozoril radijski voditelj Tadej Košmrlj. Ob tem velja še poudariti, da je tudi zgolj uglajen jezik (ali govorjeni ali pisni) brez tehtne vsebine še zmeraj prazen.

Posvet Mediji in govorjena slovenščina je zagotovil izredno dragoceno konfrontacijo različnih stališč predstavnic in predstavnikov različnih ustanov, ki delujejo tako na področju jezika, jezikoslovja in/ali medijev. Upam, da se posvet ne bo ujel v zanko, v katero se je že marsikateri, ki ni doživel nobene nadgradnje. Taki posveti bi morali rezultirati v poglobitvi sodelovanja med različnimi ustanovami, saj le združevanje raznolikega znanja in izkušenj lahko pripelje do celostnih, presežnih in s tem pomembnih projektov, ki jih v Sloveniji nedvomno primanjkuje.

Vinko Ošlak

Nekaj spominskih utrinkov iz urejanja Celovškega Zvona

Kakor vse pomembne stvari, se je tudi zamisel te revije porodila v kavarni, ki je v Avstriji in njeni zgodovini to, kar je drugje Akademija znanosti in umetnosti, vendar v smislu tekočega dela ... In ta kavarna ni bila last ne nemško in ne slovensko govorečega podjetnika, ampak Makedonca, od tod ime Kosta, ki je pred nedavnim iz celovške kavarniške in kulturne zgodovine za vselej izginilo, saj zdaj tam – spet ne nemško ali slovensko, pač pa bošnjaško govoreči zidarji postavljajo nekaj visokega, da kmalu ne bo več nikogar, ki bi se spominjal slovenskih omizij pri Kosti, med drugim tudi s čestim in častitim gostom iz Ljubljane, profesorjem Trstenjakom, ki ga je sem vlekla nostalgija po davnih študijskih letih, ki jih je oče slovenske psihologije prebil kot študent teologije v Innsbrucku.

Težava na samem začetku ni bila volja v katoliških krogih, da bi avtorji, ki v pretežno levo usmerjenem slovenskem tisku niso mogli najti svoje papirnate »domovine«, z novo publikacijo tako možnost dobili. Ker pa je taka volja obstajala tudi v Sloveniji, posebej še, ko je **Mitju Ribičiču**, majorju slovenske Udbe in tedaj predsedniku Socialistične zveze, s prebrisanim prijemom uspelo brez policijskih represalij zadušiti tedaj vsaj nekoliko katoliško revijo *Prostor in čas*, ki jo je urejal moj prevaljski rojak in prijatelj, a tudi v več ozirih mentor in učitelj, **Janez Gradišnik**. Sam sem bil na pogrebem zboru te revije pod ganljivim vodenjem staroste slovenske leposlovne zgodovine profesorja **Slodnjaka**, ki ni imela sovražnikov samo v režimu, v nesrečnem literatu **Javoršku**, ampak tudi v krogu »demokratske« slovenske levice, ki se je pozneje zbrala okoli *Nove revije*, ki pa ji tudi ni bilo usojeno preživetje. Nikakor ne bi rad zmanjševal resničnih zaslug te revije za slovensko osamosvajanje, vendar pa je treba imeti toliko zgodovinskega uvida, da ne spregledamo, kako je stari režim, ki je bil do *Prostora in časa* še neizprosni, čeprav je revijo kot odgovorni urednik sourejal partizanski in partijski človek, sicer dober pisatelj in po moji kratki izkušnji z njim poštenjak, **Vladimir Kavčič**, *Novo revijo* kljub zapletom nazadnje sprejel in priznal, saj je v tistem času že sam pripravljaval kovčke za pobeg iz zgodovine, pri tem pa nikakor ni pozabil uničiti vsaj dela arhivskega gradiva, ki bi lahko bil osnova za nekakšni slovenski Nürnberg v smislu sojenja zločincem, ki so naivnost tolikih rojakov zlorabili za svoje morilske in roparske orgije in tako na Slovenskem le zamenjali jezik, ne pa tudi režima okupacije.

Pomemben del uredništva in sodelovanja s prispevki je dal Trst, predvsem seveda s pokojnim pisateljem profesorjem **Alojzem Rebulo**, medtem ko je Slovenijo med uredniki zastopal tudi že pokojni profesor **Andrej Capuder**. Severno Ameriko in z njo vse kraje slovenskega izseljenstva pa je zastopal

tedaj še torontski nadškof, pozneje kardinal **Alojzij Ambrožič**, ki se je ob neki priložnosti celo udeležil uredniške seje v Celovcu in nam v osemdesetih letih natančno napovedal, kakšno religiozno sliko Evrope in Amerike bomo imeli čez nekaj desetletij.

Kar pa ni bilo jasno in kar je kmalu postalo v Celovcu problem, je bilo ime revije, ki smo jo snovali. V škofijskem vodstvu krške škofije je deloval tudi moj rojak iz Mežiške doline, ki bi mu v današnjem orwellovskem »novoreku« gotovo rekli, da je »katoliški fundamentalist« – kakor da bi bilo pametno zidati brez fundamenta, na kar je opozoril tudi Jezus v svoji prisposobi. On je mojemu predlogu in vztrajanju, naj se revija vrne k staremu imenu nekdanjega Stritarjevega *Zvona* na Dunaju in potem v Ljubljani, torej naj bo *Celovški Zvon*, da enkrat prekinemo z žalostno slovensko neumnostjo neprestanega menjavanja naslovnih tabel v dobesednem in prenesenem pomenu te besede, močno nasprotoval, predvsem z očitkom, da je bil **Stritar** svobodomislec in tako »nekatoliški človek«. To pa je bilo, na srečo, tudi že vse, kar je monsignore o Stritarju vedel. Ko sem mu predočil, in vsem drugim v pripravljalni skupini, zgodovinsko dejstvo, da je Stritar med drugim prevajal *Novo zavezo* in so njegove prevode objavljali pri Mohorjevi v Celovcu, je njegov argument padel v vodo in smo dobili *Celovški Zvon*, s čimer je bila, upam da za dolgo časa, rešena lepa slovenska revialna tradicija, saj ime, ko je revija prepotovala v Ljubljano, ni izgubilo te naveze in je še vedno *Zvon*.

Pri urejanju revije sem se kot njen tajnik, kar je pomenilo tudi praktično urednikovanje, skušal držati tega, kar sem se leta prej naučil pri **Janezu Gradišniku**, kako je urejal *Prostor in čas*, pa tudi pri **Borisu Pahorju**, kako je urejal *Zaliv*, pri katerem sem tudi že prej sodeloval. Uredniki tistega časa – tudi sicer komunist **Zlobec** pri *Sodobnosti*, a po moji izkušnji dober in strpen človek – so bili gospodje z manirami in korektnim opravljanjem svojega dela, kar je danes zelo drugače. Kakor sem od Gradišnika (in imenovanih drugih) dobil odgovor na poslano reč v nekaj dneh, sem tudi sam sproti korespondiral z avtorji, ob izidu nove številke pa je vsak avtor dobil zahvalno pismo in dva avtorska izvoda z izračunom honorarja. Danes tega, kolikor vem, ne dela nihče, pa bi bilo lepo, če bi kdo te lepe stare navade obnovil.

Ob izidu prve številke sem jo hotel hudomušno zagosti tistim, ki so hoteli služiti dvema gospodoma: temu v nebesih in onemu v vrhu totalitarne države. Tako sem predlagal, da naj bo prvi letnik v črni barvi, ker bodo nasprotniki, kolikor njihov IQ poznam, poskočili z modro ugotovitvijo: Glej jih, klerikalce, še barva jih izdaja ... Souredniki so imeli o nasprotnikih boljše mnenje od mene in so bili skeptični, ali bo to res tako funkcioniralo. Ko je prva, bleščeča črna številka izšla, ni bilo treba čakati dolgo. V naslednji številki **Grmičevih Znamenj** se je učitanski škof oglasil natanko s tem očitkom ... Po prstih pa smo jih dobili tudi od slovenske sekcije Komunistične partije Avstrije, ki nam je v naslednji številki *Kladiva* očitala, da smo ravnali nefer, ko smo objavili prepis Engelsovega pisma, kjer govori o slovanskih narodih ob Jadranu kot o »okleščkih narodov«, ki jih nemški narod tu ne bo mogel trpeti. Pa še ni bil član Hitlerjeve NSDAP, a je že imel enake ideje. In ker smo mi to objavili, smo bili nefer ...

Ifigenija Simonović

Preden bo vse šlo

Spremenilo se bo –
nihče ne bo jokalo,
nikogar ne bo zeblo,
nihče ne bo obstal pred vrati,
lepše bo, gotovo.

Moram si ponavljati,
privabljam lažne podobe,
občudovati vsevprek,
obiti ograje, preslišati krike.
Moram se siliti biti srečna.

A ko nasmeh zastane
in ko me prebodejo oči
tistega, ki me je spregledal,
tisti hip, ko začutim olajšanje,
me oplazi vse, čemur sem se izmikala.

Seveda stojijo pred vrati,
seveda kričijo in jočejo, izdani so.
Večino živih zebe ali so žejni. Tudi živali
in gozdovi. Reke so jalove.
Nebo je zapackano od svetlobe.

Žge me, kjer me je oplazilo.
Žge me groza pred vsem.
Splakujem se. Hladim se.
Zanikujem in izparevam.

Žge pa me tudi želja, da bi ne bilo tako.

Pesem *Before It Is All Gone*, ki jo je avtorica napisala v času
koronavirusa, je londonski časnik *Guardian* objavil
21. septembra 2020 v prevodu Anthonyja Rudolfa in avtorice.

Neža Maurer

Notranjost

Mir se vrača vame
kot Cerkniško jezero
v svojo zeleno,
vse poletje prazno kotanjo.
Iz notranjih virov prihaja.
Ne poznam jih,
a vem, da so v meni,
da so moji,
da se v njih poraja spokojnost.
In tudi ljubezen.

Pesnici Neži Maurer v uredništvu revije *Zvon* čestitamo ob njenem devetdesetem življenjskem jubileju in ji želimo obilo zdravja, notranjega zadovoljstva in ustvarjalnih trenutkov.

Vladimir Kos

Pesmi

Zvonu po skoraj štirih letih molka

Oj, harfa moja, spet zapojva *Zvonu*!
Nekdó je skril jo, a sva našla vrv ...
Ker z njo umetniki stremé po tonu,
ki osrečuje – a je vmes še brv.

A ni takó prav z vsako umetnino?
Ko tista trhla brv resničnosti
se vzpne na breg, ves potopljen v modrino –
kdor zdrkne, vrne se; a brv zdrži.

Oj, harfa moja, še zapojva *Zvonu*!
Iz strun ne tlijo nevoščljivosti!
Kračáli le v jesenskem so zatonu;
čuj – lepim senca, ptiček gostoli.

Njej, ki razume

Prelepa za naju si, o, Magdalena!
Ko Snežna Marija s teboj govori,
da Sinu si žrtev, za nas zaželêna,
da večno Slovenci bi srečni bili!

Telesno smo smrtni, po duhu pa – večni!
In Bog je ljubezen – a naše srcé?
Brez nje še na zemlji skrivaj smo nesrečni –
ti veš, Magdalena, kako je to res ...

Do Snežne Marije naj pesem potuje!
Mordà bo pomlad jo razbiralà v cvet –
pomlad, ki se v srcu na dnu oblikuje
v ljubezen, svetlejšo kot zlitih solz sled.

Bom, bom, bom!

»Boš pel? Si ti naš svetonočni zvon?«

Bom. Bom. Bom.

»Boš pel? Saj veš: nebes odprtih song.«

Bom. Bom. Bom.

»Boš pel o Detetu pod slamnico?«

Bom. Bom. Bom.

»O Bogcu, ki si vzel je Mamico?«

Bom. Bom. Bom.

»Boš pel, ker pel s teboj o zvezdah bom?«

Bom. Bom. Bom.

»O zvezdah, ki odslej vsem nam so dom?«

Bom. Bom. Bom.

Valter Čučkovič

Aforizmi o slepoti

Ne morem ti nameniti toplega pogleda, ko pa je zamrznjen.

Ne glej me, kako hodim s palico, raje me spravi iz luže.

Nikoli se ne oziram nazaj, ker še naprej ne vidim.

Ko izjokaš oči, nadloga ostaja, le duša je lažja; in svet se vrti kot prej!

Zakaj očesna proteza ne more videti, ko pa zobna lahko grize?

Pesek v očeh običajno pomeni prevaro in ne viharja.

Meglen vid še ne pomeni meglene misli, meglena misel pa popolnoma zastre pogled.

Kakšna sreča, da oči in jezik niso neposredno povezani, bilo bi neskončno več blebetanja.

Raje ne videti kot biti ozkogled, kajti ozkoglednost ovira notranje oko.

Slepota ni vlečni konj, ampak jezdec na dolge proge.

Celo v slepoti je lahko svet barvit, samo pobarvati ga moraš sam.

Na videz vidim v nevidnem spektru razmišljanja nekaterih videčih posameznikov ...

Slepota je morje, v katerem tudi škrge ne zaležejo.

Tudi slepi gledamo v prihodnost, čeprav ni svetla.

Vidim, torej sem! Ne vidim, torej nisem? Sem in ne boste me prezrli!

Valter Čučkovič je izdal dve knjigi aforizmov *Sonce še vedno sije* in *Črna svila z raskavo obrobo*. Izhaja iz osebne izkušnje. Aforizmi si sledijo kakor nekakšni dnevniški zapisi, kakor kronika življenja slepega človeka. Pogosto jih sproščeno izreče kakor nekakšne definicije gole resnice. Trpki humorni prebliski ne skrijejo obsodbe videčih, ki imamo do slepih mnoge predsodke in zgrešene predstave. Njegovi aforizmi pa se seveda ne nanašajo samo na slepoto, saj je izjemen poznavalec človeka in družbe, v kateri živi. V nekem intervjuju je izjavil, da »slepota kot dejansko stanje telesa nikoli ne sme biti izgovor za pasivno doživljanje sveta, za miselno in čustveno trdoto ter okornost, za zdrs v svojo notranjo puščavo, ki pa se ne ozeleni sama. Ko slepota postane stanje duha, to imenujemo slepčevstvo.« Valter Čučkovič svojo bujno notranjo pokrajino izraža v izjemni poeziji, ki jo je izdal v štirih pesniških zbirkah: *Lesket slepote*, *Ogrlica*, *Jesen v zalivu* in *Nekaj o očeh*. (Op. Ifigenija Simonović)

Nika Knez

Šal

V hiši nasproti naše stanuje starejša gospa. Dama, si reče sama, in si ponosno ovije svoj sinji svileni šal okoli ramen. Od njega se je še nisem videl ločiti, razen ko pusti zetu, da ga opere. Takrat skupaj z belim spodnjim perilom in brisačami vihra na vrvi za perilo kot zastava minulega časa.

Nikoli mi ni povedala imena, pa tudi jaz njej nisem svojega. Za najino skupno posedanje na sosednjih vrtovih, ločenih z majavo ograjo, imena niso potrebna, dovolj sta dva ležalnika in dva para bralnih očal. Potem lahko ure presediva v tišini, vsak na svoji strani, in bereva. Včasih pogleda prek ograje k meni, ki nos tiščim v *Iliado* ali Katula ali srednješolske učbenike za latinščino, ko je res stiska, in tleskne z jezikom.

»Vsi najboljši so že mrtvi, kaj?«

»Vi še niste.«

»Bog se me boji,« se zahahlja, se hitro pokriža in se znova zatopi v svoj roman. S seboj vedno vlači debele bukve, takšne, da jih komaj drži pokonci. Vsake toliko jih zanjo nesem v knjižnico ali jih iz nje prinašam spet domov in ob vsakem takšnem romanju se znova sprašujem, kako je moj hrbet še vedno cel.

Pove mi, da je včasih kar naprej hodila po knjižnicah. Zaljubljena je bila v besede in v zvok tihih korakov, ki se bojijo zbuditi zgodbe. Te dni se boji hoditi predaleč. Njeno srce ni več, kar je bilo.

Pogovarjava se o poeziji in romanih. Če se zagovoriva, lahko preživiva več ur vsak na svojem stolu, vsak s svojim mnenjem, za katerega bi se bila pripravljena stepsti, če bi dama imela kakšnih petdeset manj. Sčasoma se iz njene ali moje hiše oglasi nekdo, ki meni, da bi bil skrajni čas za premirje, in kislo si stisneva dlan v spravo. Do naslednjega dne je spor že pozabljen.

»Če bi imel denar,« ji povem, »bi šel študirat kreativno pisanje v Ameriko. Tam so šele prave univerze ...«

»No, no,« zmaje z glavo, »najprej se nauči pisati, pa bova potem o kreativnosti. Pokaži mi, kaj imaš.«

In ko ji prinesem svoja skrupala, se s svojimi naočniki skloni nadnje, jih pozorno preuči in sproti neusmiljeno kritizira: »Tole tukaj se ves čas ponavlja in tale stavek je čisto odveč. Vidim, kaj si hotel povedati, ampak preveč gledaš, kaj se lepo sliši, in pozabiš na sporočilo.«

Vrne mi papirje, in ko si že hočem iti lizat rane v zasebnost svoje sobe, strogo ukaže: »Napiši še enkrat! In naj ne vidim več besede »stvar«, jasno? Pokaži mi, ko končaš. Nekaj imaš, samo izbrusiti je treba. Loti se, boš?«

Ko končam zgodbo, sem preveč vznemirjen, da bi zaspal. Po glavi mi švigajo besede in zamisli, od katerih se mi kar vrti, in po več urah premetavanja se vdam ter se po prstih odkradem na vrt.

Oktobrski mraz ohladi moje razgreto čelo. Proti zahodu se oglašajo tožeči klici nočnih ptic in nekoč se bom odzval. Sledil jim bom, kolikor daleč me bodo nesle noge, in ne bom se več vrnil.

Ampak ne še zdaj. Ne še danes ali jutri, naprej ji moram pokazati svojo zgodbo. In potem še eno, če bo treba, in še eno. Ko bodo dovolj dobre, grem.

Okna hiše sosedovih so temna in tiha. Me opazuje izza enega od njih? Mogoče tudi ona ne more spati, zato sedi v kakšnem naslanjaču in razmišlja o Sokratu. Ne verjamem, da bi počela kaj manj vzvišenega.

Njen šal visi na vrvi za perilo na balkonu, s katere ga je nekdo pozabil sneti, in se lahko pozibava v nočni sapi. Zjutraj bo moker od rose.

Z avtobusom se vračam s fakultete. Kot vedno je prepoln ljudi in gostega, predihanega zraka, in prehrupen, da bi zbrano bral, zato strmim skozi okno, se pretvarjam, da sem nekje sredi morja, in razmišljam o svoji zgodbi.

V veje drevesa, ob katerega je avtobus pokleknil, da bi sprejel novo pošiljko potnikov, se je zapletel sinje moder kos blaga. Njegovi kraki plapolajo v vetru, a ga veje ne izpustijo iz svojega primeža. Barva mi je znana.

Preden bi si utegnil premisliti, si nahrbtnik vihtim na hrbet, plezam prek potnika na sosednjem sedežu s kratkimi opravičili in se vržem skozi vrata avtobusa, ki se že zapirajo. Voznik jih še enkrat odpre, da me ne preščipnejo na pol, in kar slišim salvo kletvic, sproženo v mojo splošno smer, a mi ni mar; pogleda ne morem odtrgati od šala na drevesu.

Nahrbtnik ostane med koreninami. Zavihtim se na prvo vejo in potem vse višje, višje, dokler se drevo ne upogiba pod mojo težo in dokler ne slišim prvega pokljanja lesa. Roko iztegnem proti šalu in moji potni, umazani prsti se oklenejo dragocenega blaga. Veja, v katero se je zapletel, se zlomi pod mojimi poskusi, da bi ga osvobodil.

Kot ogrinjalo si ga zavežem okoli ramen. S te višine vidim daleč proti goram in za hip se svet pod mano potopi v tišino. Promet utihne, veter izpusti listje iz svoje igre in nekje v daljavi, nekje na zahodu zapoje nočna ptica, prva znanilka večera. Zlato zahajajočega sonca lenobno spolzi prek vej drevesa in se preplete s svilo šala. V tkanino se je ujel vonj po jabolčnem šamponu in prahu in neminljivem poletju. Nočem se še premakniti.

Ko splezam z drevesa, ne snamem šala. Nahrbtnik primem v roko, da naramnice ne bi uničile blaga, in odpešačim domov. Večer je topel. Predavanja so se začela, poletje pa se še vedno upira času.

Pri sosedih se nihče ne oglasi, ko pozvonim. Dežmanovi, preberem z napisa ob vratih. Nekaj časa slonim ob zvoncu in čakam na odgovor, potem pa obupam in grem sedet na vrt. Tesneje se ovijem v šal.

Ležalnik na nasprotni strani ograje je prazen. Iz torbe izbrskam knjigo Katulovih pesmi in ležalniku naglas preberem svojo najljubšo, tisto o vrabcu. Rad bi jo vprašal, kaj si misli o njej, a nobena od pripomb, ki si jih lahko zamislim, ni slišati niti približno tako pikra ali pronicljiva, kot bi bilo kar koli, kar bi imela povedati ona.

Sosedov do pozne noči ni nazaj. Čakam jih na svojem ležalniku, tudi potem, ko je že zdavnaj pretemno, da bi videl brati.

Ko se končno pripeljejo, dame ni nikjer, pa tudi naslednjega dne ali kadar koli pozneje je ne vidim več, vsaj podnevi ne.

Srce, so povedali. Zdravniki niso mogli ničesar več.

Šala nikoli ne vrnem.

»Zložili bi ga v omaro,« mi ponoči pove prazni ležalnik na drugi strani ograje. »Ti ga kar obdrži.«

Zadnje čase so noči vse bolj mrzle in komaj še čutim konice prstov, ko v rokah držim kos papirja. »Kaj si misliš o tejele?« jo vprašam in ji preberem še eno svojih trapastih pisarij.

»Hm,« tleskne z jezikom, »preveč pretenciozna. Poskusi še enkrat.«

Nika Knez

Zadnji

Na obali neusmiljenega morja, tam, kamor prideš, če se pošteno izgubiš in potem še kar vztrajaš skozi nekaj kilometrov šavja, je stala kočica in v koči je živel mož in bil je zadnji.

Pred mnogimi leti so z njim živeli njegova družina in sosedje. Poleg njegove stane malo dlje ob morju stali še dve kočici in takrat davno so se ob večerih pogosto zbirali ter si pripovedovali zgodbe. Brez pravega posluha so peli svoje pesmi in se smejali drug drugemu. Potem so se postarali, zboleli ali umrli na morju in mož je pokopal enega za drugim. V lesene stene je izrezljal njihova imena, da ne bi šla v pozabo, in ostal je sam.

Jezik, ki so ga govorili on ter mrtvi, ki jih je ljubil, je sledil svojim govorcem v grob, iz katerega ni več vstal, in ko ni bilo nikogar drugega, se je zatekel v usta zadnjega moža, ki mu je bil materinščina. Tam je ostal, zakopal se je pod njegov jezik in mož ga je pestoval kot drobno, prestrašeno živalco, ki je trepetala pod njegovo kožo. Skrbno je pazil nanj, gladil je vsako besedo in brusil črke. Drug drugemu sta ostala edina družba in mož je bil trdno odločen, da vsaj jezika ne bo izgubil.

Vsako soboto je mož odkolesaril v mesto. Bilo je daleč in niti mesto ni bilo zares, bolj mestece, možu pa se je zdelo velikansko. V njem je kar vrvelo od ljudi, iz katerih so bučali tuji jeziki, milozvočni in lahkotni, polni besed iz svetlobe. Mož jih je poslušal in v ustih nežno pestoval materinščino, gosto in mastno kot njiva po nevihti. Razumel je vsako besedo tujcev, a se njihovi jeziki niso nikoli naselili vanj; ko je odprl usta, da bi spregovoril, je iz njega privrela materinščina, živela je v njegovih pljučih in butala skozi njegove žile z vsakim utripom njegovega srca. Dihal jo je in pil vase vsakič, ko je zajel iz vodnjaka, in nič bolj je ne bi mogel zamenjati za kakšen drug jezik, kot bi si lahko iz prsi izrezal srce ter ga nosil na verižici okoli vratu.

Prebivalci mesta so ga poznali; zapomnili so si njegovo krevsanje in razmajano kolo. Najprej so ga kdaj pa kdaj še poskušali zaplesti v pogovor, a je le strmel vanje, ne da bi odgovoril, in če je kdaj vendarle kaj rekel, so iz njegovih ust prilezli tuji, ostri glasovi, ki so ranili njihova ušesa. Ščasoma so ga nehali ogovarjati. Menili so, da je mož nenevaren, čeravno malo nor, in pustili so ga pri miru, dokler je on ravnal enako.

Mož je na mestnem trgu prodajal ribe, da je z denarjem nakupil jajc in zelenjave ali mesa, če je bilo izkupička dovolj, pred odhodom domov pa je vsakič poiskal prodajalko v kotu trga, ki je stare knjige prodajala skoraj zastoj. Ko ga je zagledala, mu je namenila svoj širok brezzob nasmeh in mu pokazala, katero knjigo je zanj izbrala tisti teden. Mož ji je pokimal in plačal ter odkolesaril domov z nakupljenim v košari majavega kolesa, prodajalka pa je strmelala za njim in žal ji je bilo ubogeča nemega norčka.

Vsak večer je mož iz omare vzel zvezek ter pero, izbral knjigo, sedel za mizo in prevajal. Ure in ure je prepisoval žive, svetle stavke tujih jezikov ter jih trpal v grudasto zmes materinščine, črko za črko, besedo za besedo, dokler se mu ni meglilo pred očmi in dokler njegova roka ni klonila pod težo zgodbe.

Ko je prišel do konca ene knjige, je vzel drugo in prevajal še bolj zagnano, še bolj trmasto, nebrani zvezki pa so se nabirali po kotih njegove kože.

Sovražil je materinščino in jo ljubil in bil je obsojen nanjo. Živela je v njem, dihala z njim in skozi njegove roke iskala življenja.

Pred odhodom na morje je vsako jutro še pred zoro sedel za mizo in vklopil razpadajoč radijski oddajnik. Ko je obrnil gumb, je sobo napolnilo prasketanje in mož je v materinščini klical v mrtvo šumenje: »Me kdo sliši? Je kdo tam? Tukaj sem, tukaj sem in sam sem, nikogar ni več in jaz sem zadnji ...«

Včasih je pel, čeprav se je njegov glas tresel in čeprav je pogosto zgrešil kakšen ton. Pesmi mu je bilo najbolj žal. Nikoli ni znal zapisovati not, in ko bo umrl, bodo njegove melodije izginile z njim vred.

Minilo je mnogo let. Mož je postal starec in starec je postal starček, materinščina pa je v njegovih ustih živela nespremenjena, nepostarana, samo malo okornejša je postala. Starček zdaj pri prevajanju v materinščini vse pogosteje ni našel besed, ki bi jih hoteli mladi pisci. Kdaj se je njihov jezik tako spremenil? Komaj ga je še spoznal.

Še vedno je vsako jutro sedel za radio in še vedno je hodil ribarit. Vsak večer je ponavljal imena mrtvih in vsakič so mu bila bližje, kot bi na ramenih čutil roke tistih, ki so jim nekoč pripadala.

Na morju je moral vsak dan ostati dlje, da je naložil dovolj za večerjo, in redko je ostalo kaj, kar bi prodal na trgu. Živel je od hitro kopnečih prihrankov in prevajal še bolj zagnano kot kdaj koli prej.

Prodajalka mu je knjige zdaj podarjala zastonj in svojo hčer, ki je zadnja leta hodila z njo na trg, učila, naj ravna enako.

»Ničesar drugega ne rabi,« ji je rekla, »samo kupe in kupe knjig.«

Nekega dne je starček ostal na morju ves dan in vso noč ter se malo pred zoro vrnil praznih rok. Odprl je vrata v svojo uborno kočo, sedel za kuhinjsko mizo in vdan v usodo zakopal glavo v dlani.

Takrat je radijski sprejemnik v kotu z glasnim hreščanjem oživel in skozi prasketajoče zvočnike se je prebil glas, ki je spregovoril v starčkovi materinščini: »Halo? Je kdo tam? Nikogar ni več, samo jaz sem še in tukaj je tako samotno ...«

Nika Knez je ljubiteljica ter preučevalka književnosti in jezikoslovja. Z literaturo se ukvarja, odkar ji je bilo kot otroku dano spoznati, da knjige, nad katerimi se je vedno tako navduševala, ne padejo z neba, temveč jih pišejo resnični ljudje z imeni in priimki in črno-belimi fotografijami ob življenjepisih. Večinoma se ukvarja z daljšo prozo, ki zaenkrat ostaja zakopana v razne predale, občasno pa se rada preizkusi tudi v krajših literarnih zvrsteh.

Lila Prap

Kako arhitekt konča kot avtor slikanic za otroke

Foto: osebni arhiv

Moram priznati, da spada tole moje pisanje o pisanju med ene najtežjih nalog, kajti ... »Napisati je treba najmanj 5500 znakov!« je rekla gospa Tanja Ozvatič, urednica Zvona. Hm, to je daljše od skoraj vseh zgodb, ki sem jih kdaj koli napisala! Ampak, ker je to ena zelo simpatična gospa, sem rekla: »No, bom pa poskusila!«

In ko se zdaj lotevam tega podviga, razmišljam, zakaj znajo eni ubesediti svoje misli in občutje v nadvse dolgi, okrasja in stranpoti polni pripovedi, eni pa smo taki, da povemo par besed in se nam ob tem zdi, da smo povedali vse. No, prva prispodoba, ki jo dobim ob tem razmišljanju, je ta, da so pisatelji kot potočki ali reke. Nekateri na dolgo in široko opisujejo dogajanje, ki teče počasi in močno, kot na primer reka Mura. Kdor je bral dela ruskih klasikov, bo vedel, kaj mislim. Reka je počasna, lena, a ko padeš vanjo, te potegne vase s svojo neznansko močjo. Spet drugi žuborijo kot potočki. Ob vsakem kamenčku ali trsu ustvarijo na kupe iskrečih podob, ki nas vodijo po njihovem igrivem svetu.

Kaj pa reke, ki se začenjajo z mogočnimi slapovi, se malce umirijo, pa se spet v kakšnem kanjonu borijo s skalami, dokler se ne združijo z drugimi rekami, s katerimi skupaj končajo v morju spoznanja? Tudi taki romani so napisani.

In kaj ima to zveze z mano? Kako bi se jaz opisala?

Mogoče sem nekaj takega, kot je kraški bruhalnik vode. V njem se voda nabira in nabira, potem pa vsake toliko časa bruhne na dan nekakšen kratek curek.

Če smo že pri bruhalnikih, sem pri pisanju predzadnje knjige *Zmaji?! naletela na zgodbo o bruhalniku, imenovanem Lintvern. Če še niste slišali zanj, vam povem, da je to kraški izvir pri Vrhniki, ki je imel zelo zanimivo lastnost. Vodo je bruhal vsak dan ob točno določenem času. Če pa si vanj kričal ali vanj drezal s palico, je divje bruhal vodo tudi izven svojih uradnih ur. O tem bruhalniku se je razpisal tudi Janez Vajkard Valvasor, ki so mu domačini namignili, da iz tega izvira skupaj z izbrizgano vodo priplava cel kup bitij, ki so zagotovo mladiči zmaja. Za izvirom naj bi namreč živel zmaj, ki je vodo redno izpuščal iz svoje votline (nekateri so celo trdili, da se je vsak dan polulal), ko pa je bil jezen, se je v svojem besu tako razpenil, da je skupaj z vodo izplavalo celo nekaj njegovih mladičev.*

Seveda je Janez Vajkard Valvasor vse podrobno raziskal in ugotovil, da je ta bruhalnik naraven kraški pojav in zmajevi mladiči navadne človeške ribice.

Nisem tako mogočna kot ta bruhalnik, a imava kar nekaj skupnih lastnosti. Bruhnem ob točno določenem času, ne enkrat na dan, ampak enkrat na leto, pa tudi, kadar kdo dreza vame. Ven priplavajo bitjeca, ki so za nekatere zmajčki, za druge pa človeške ribice. Kakor kdo razume.

Vau, sem že pri več kot 2000 znakih!

Torej, kje smo ostali? Pri bruhalniku. V nasprotju z nekaterimi, ki lahko vsak dan napišejo stavek, dva ali celo več deset strani, je moje življenje precej bolj zapleteno. Ko dobim idejo za knjigo, mora ta dozoreti. Knjiga je projekt. Mora imeti glavo in rep. Včasih pridem samo do glave in vratu, nekaj idej, pa se izkaže, da se bo vse skupaj končalo kot popolno delo. In potem traja. Vse napisati in narisati, prestat vse pripombe, vse zložiti v ustrezno obliko ...

Kajti knjigo ne samo napišem, tudi ilustriram in oblikujem jo. Podobno projektiranju nekakšne zgradbe z veliko sobami, v katerih lahko vsak najde kaj zase. Do teh sob vodi pot, ki je včasih jasno načrtana, včasih malce skrivnostna, vedno pa te varno vodi do izhoda, ob katerem si zaželiš, da bi se še enkrat vrnil v to zgradbo ali odšel, obogaten s kakšnim spoznanjem, raziskovat naslednje svetove.

In tako smo že pri tem, kako lahko arhitekt konča kot avtor otroških slikanic.

Ko sem bila majhna, sem rada zlagala nekakšne pralego kocke in sestavljala razne mehano-tehno konstrukte. Rada sem tudi pisala in risala. Pa jezike sem imela rada. Pa sociologija me je kasneje zanimala. A nisem vedela, kaj točno hočem. Nekaj, kjer lahko počneš vse, kar te veseli, in kjer lahko izkoristiš vse svoje sposobnosti. Pa sem jo našla. Arhitekturo, ki je zbirke kreativnosti, tehničnega znanja in razumevanja človeškega ravnanja.

In s tem sem se ukvarjala, dokler nisem rodila sina. Ob opazovanju čudeža, kako iz nič nastaja človeško bitje, si prevzet. Spet se vrneš v svet pravlji, starih zgodb, besednih igrarij in večnih vprašanj. Ob besednih igrarijah, ki so tako veselile sina, sem pomislila, da bi jih nekaj delila tudi z drugimi otroki in njihovimi starši. Tako je moja prva knjiga tako rekoč nekakšen pregled besednih igrarij, ki sem jih poznala. Seveda sem iz njih naredila skoraj prave zgodbe, da to ne bi bil samo nekakšen leksikon.

Po tej knjigi sem si rekla, da sem povedala, kar sem mislila, in to je to. Ampak nekaj ti potem ne da miru.

Kaj pa če bi še kaj napisala? Na primer igrarije iz celih zgodb?

Izziv sprejet! Nastala je še druga knjiga.

Kaj pa igrarije s priimki ljudi? Kaj pa z živalskimi glasovi? Kaj pa s prevodi živalskih glasov v razne jezike? Kaj pa z odgovori na večna vprašanja?

Kaj pa če kar sama narišem ilustracije, saj sem že prej risala karikature za časopise?

Še en izziv sprejet!

Skratka, moj bruhalnik je začela napolnjevati voda, ki od tedaj že več kot dvajset let enkrat ali večkrat bruhne na dan.

In ko mi kdo od staršev reče: »Ob tvoji knjigi smo se vsi neznansko zabavali« ali »Moj otrok se je ob tvoji knjigi že pri štirih letih naučil brati!« ali »Tvojo knjigo smo morali otroku čisto vsak dan prebrati!«, me raznese od veselja.

Tukaj bi bil konec, 5500 znakov sem že pridelala, ampak ne more še biti, saj moram povedati, da sem neznansko hvaležna vsem, ki so se lotili pisanja in obogatili moj svet. Od sanjskega sveta in čarobnih trenutkov v otroštvu do spoznavanja človeške čudi in neznanega sveta kasneje. Trenutno sem na samotnem potovanju z Almo Karlin. Za naju ni karantene. Ena zares, ena v mislih potujeva v daljne, neraziskane kraje.

Matija Remše

O zlatem in srebrnem Platonu

Med hrbti knjig na polici zbodeta v oči dva črna, s katerih zre isti obraz, odtisnjen v le rahlo drugačnem odtenku na vsakem od hrbtov, in nad njim napis PLATON. Da je druga od zajetnih knjig za malenkost tanjša od prve, opazim, ko ju položim na mizo predse, eno ob drugo. Naslova PLATON sta tudi tu enaka, le da je na debelejši zlat, na malo manj debeli pa srebrn. Filozofov obraz s hrbta pa najdem šele na peti notranji strani in pod njim napis v grščini s slovenskim prevodom: »Človeku ni vredno živeti nepreiskanega življenja.« Platonov kip, v katerega obličje gledam, hranijo v Rimu v muzeju Capitolino, kakor preberem na sosednji levi strani, ki je posvečena osebni izkaznici v obeh knjigah (kolofonu), pravni izjavi o avtorskih pravicah in kataložnemu zapisu o publikaciji.

Pred menoj sta *Platon. Zbrana dela I* (17 cm x 24 cm, vez., 1678 strani, Celjska Mohorjeva družba, 1. ponatis, 2006) in *Platon. Zbrana dela II* (17 cm x 24 cm, vez., 1490 strani, Celjska Mohorjeva družba, 1. ponatis, 2006) v prevodu in s spremnimi besedili Gorazda Kocijančiča. Prvič sta izšli dve leti prej (2004) in na jesenskem slovenskem knjižnem sejmu, upravičeno, zbudili nemajhno pozornost, prevajalcu pa prinesli najvišje slovensko prevajalsko priznanje, Sovretovo nagrado, ki mu je bila podeljena naslednje leto v Šavni Peči pri Hrastniku (Sovretovem rojstnem kraju), saj je šele on, kot piše v utemeljitvi nagrade,

s svojim prevodom zaobjel celotnega Platona in po zgledu nekaterih sodobnih filozofskih prevodov učinkovito presešel dilemo med literarnim in filozofskim Platonom, med živo odprtostjo sokratskega dialoga in negibno dokončnostjo filozofske terminologije. /.../ Novi slovenski Platon je avtorsko delo, zaznamovano z osebnostjo prevajalca, hkrati pa odprt prostor misli, ki prepričljivo posnema pomensko labilnost in večplastnost izvirnika.

Če se v obeh knjigah vrnem še za stran nazaj, najdem na drugi strani razpored snovi v celoti. Za prvo, zlatega Platona, navaja: Seznam dialogov in pisem, Predgovor, O prevodu, Corpus platonicum. V drugi, srebrnem Platonu, Platonu Gorazda Kocijančiča oziroma v Gorazdovih »orodjih« k Platonu pa: Opombe k dialogom in pismom, Dodatek h Corpus platonicum (Epigrami, Poročila o nezapisanih naukih, Nepristni spisi, pripisani Platonu), Gorazd Kocijančič: Uvod v Platona (Platonovo življenje in dela, Platonova filozofija, Spodbude za razumevanje Platonovih dialogov, Temeljni pojmi Platonovih dialogov, Platonov vpliv – skica zgodovine platonizma, Platonova filozofija in naloga sodobnega mišljenja), Imensko kazalo, Stvarno kazalo, Bibliografija, Zemljevidi in skice, First Slovene

Translation of Plato's Complete Works. V Vsebini, na naslednjih straneh obeh knjig, je snov še podrobneje razdelana.

Gorazd Kocijančič ni le klasični filolog in poliglot, prevajalec številnih zgodovinskih pa tudi sodobnih filozofskih in teoloških del iz mnogih jezikov. Je tudi sam izviren mislec (slišal sem pogovor med zdaj že pokojnima Stanetom Gabrovcem in Alojzom Rebulo, ki sta ga imela za največjega od živih slovenskih sodobnikov) pa pesnik, esejist (dobil je Rožančevo nagrado) in ustanovitelj KUD Logos.

Na večer po predstavitvi *Platona* na knjižnem sejmu v Cankarjevem domu imam droben spomin. Vračal sem se že z avtom proti domu v Komendi, ko me na gorenjski vpadnici že blizu Vodic zmoti telefon s klicem gospodične iz kulturne redakcije TV Slovenija, češ da ne najde več nikogar, ki bi od založbe dal kakšno izjavo o najdogodku tistega dne. Moral sem nazaj v kulturni hram, poiskati poročevalsko ekipo in ... kratko po svoje povzeti prevajalčeve misli, izrečene na tiskovni konferenci. Menda je bil, kakor mi je pozneje povedala njegova žena, Gorazd s tistim zadovoljen.

Podobno naj mi bo tu dovoljeno malo po svoje obrniti, večinoma pa kar navesti iz predgovora in razprave o prevodu (prevajanju) nekaj avtorjevih (prevajalčevih) besed.

Da je Grčija s svojo kulturno dediščino, arhitekturo, kiparstvom, pesništvom, dramatiko in filozofijo, katere eno temeljnih del so Platonovi dialogi, kulturna zibelka Evrope, je znano dejstvo.

Alfred North Whitehead je upravičeno zapisal, da je celotna zgodovina evropske filozofije le »vrsta opomb k Platonovemu tekstu«. Zato se – kljub vedno manjšemu pomenu filozofije – še vedno nekako zavedamo Platonovega zgodovinskega pomena. Njegova dela imajo častno mesto na knjižnih policah vsakega intelektualca.

Njegov vpliv se v mogočnem toku (poglejmo samo na obseg poglavja, ki mu Gorazd Kocijančič da naslov *Skica zgodovine platonizma*, ali na obseg bibliografije) vije skozi novoplatonizem (Plotin, Proklos, Damaskij), krščanski platonizem cerkvenih očetov, v katerem temelji bogato bizantinsko meniško duhovno izročilo, odmeva v hebrejskih in islamskih miselnih svetovih, pri srednjeveških mistikih in po Platonu navdušuje italijanske humaniste, spodbudi renesanso in zaznamuje, tako ali drugače, tudi filozofske sisteme novejša in najnovejša doba. Morda zato, ker:

Platonove filozofije *ni* – oziroma *je* tako, da je *ni*: izražena je tako, da nalašč onemogoča kakršnokoli pojmovno učvrstitev in prevod v nedramatičen, nediološki diskurzivni okvir. Lepo je to izrazil Leo Strauss, eden najresnejših bralcev Platona v prejšnjem stoletju: »Platon je sestavil svoje spise na tak način, da je za vse čase preprečil, da bi jih lahko uporabljali kot avtoritativna besedila. Njegovi dialogi nam ne dajejo toliko rešitve uganke bivanja, kot nadvse artikularno »posnemanje« te uganke. Njegov nauk ne more postati predmet indoktriniranja. In *ultima analysi* njegovih spisov ne moremo uporabljati za drug namen kot za filozofiranje.« Izluščanje »sporočila« dialogov – če je sploh mogoče – je

Platon, Celsuska Mohorjeva družba, 2006

zato lahko samo stvar zelo posredovanih, previdnih razlagalskih postopkov, ki se zavedajo odsotnosti Platonovega »nauka« iz dialogov.

Tisto, česar ni, pa nujno vedno znova vabi k iskanju in odkrivanju. Po kakšnih načelih se je ravnal pri prevajanju iz atiške grščine, izvirnega jezika Platonovih dialogov, razloži prevajalec v izvrstni razpravi o prevajanju in prevodih. Iz njega je, zaokus, tale daljši navedek:

Druga prevajalska pot je ponižnejša. Za tiste, ki se odločajo za prvo pot, je banalna, revna in neustvarjalna; tistim pa, ki se odpravijo po njej (in mednje štejem tudi sebe), je takšno mnenje le posledica nerazumevanja bistva prevajalske iskrenosti, bogastva in kreativnosti. Takšen način prevajanja se namreč odpoveduje privilegiju takšnega in tolikšnega uvida v miselni in duhovni svet avtorja, ki si ga prisvaja prvi tip prevajalcev, *in daje prednost semantičnim, morfološkim in sintaktičnim strukturam »znanega« jezika*. Prvi tip prevoda namreč sloni na radikalnem ločevanju miselne vsebine in jezikovnega izraza. Če lahko način izražanja abstrahiram in razumem misel, ki je v besede oblečena kot v nekakšen plašček, potem lahko to miselno vsebino brez preostanka oblečem v ustrezno oblačilo v drugem jeziku. Vendar pa takšno sklepanje stoji na dvomljivih predstavah. Sicer tudi sam ne verjamem povsem tistim sodobnim filozofom, ki izenačujejo mišljenje in govor ter trdijo, da brez jezika ni mišljenja. Zdi se mi, da je za misel kljub velikemu pomenu jezikovnosti vendarle bistvenejši moment uziranja, zrenja, duhovnega motrenja, predjezikovne intuicije. Toda pri razumevanju *besedila* smo vseeno vezani na jezikovni izraz. Četudi se lahko od njega dvignemo do intuitivnega uzrtja povedanega in zapisanega, je ta vzpon možen le na podlagi besed. Tega koraka sami kot prevajalci nismo preskočili. Zato ga nimamo pravice odvzeti drugim, tudi ko hočemo v njih vzbuditi kreativni skok od razumevanja črke do razumevanja duha. Morda misel prevedenega avtorja res zahteva prodor v povsem nove pokrajine misli, jezika in podobe. Vendar pa ponižni tip prevoda noče zakriti sledi, na osnovi katerih je ta ekstaza mogoča. Z navidez odvečno skrbjo ohranja »dobesedne« pomene – morda tudi tam, kjer jih sploh ni. Vztraja pri istovetnem prevajanju besede z besedo – morda tudi tam, kjer bi se bilo prevajalcu lažje odločiti za kakšno sopomenko, ki mu jih v obilici ponuja njegov jezik. Prevajalec služi *tujemu* tekstu. Spoštuje *tuje* besedilo. Samokritično se odreka privilegiju *poustvarjajočega* medija. Kdor se loti svojega dela na tak način, želi, če naj spet – a tokrat *pro domo sua* – navedem Goetheja, »kot nekaj nadvse vrednega ljubezni slaviti na pol zagrnjeno lepoto« in s tem »prebujati neustavljivo hrepenenje po izvirniku«. On sam pri tem ni nekdo, ki bi »posedoval«, »poznal« ali »obvladal« izvirnik, ampak je *sam njegov prevod izraz hrepenenja po »originalu«*.

Prepad časov, z njim različnost osebnih in družbenih življenjskih navad in bralcu prevoda neznan jezik izvirnika pa tudi lastni osebni spoprijem z besedilom so prevajalcu narekovali obsežen organon za razumevanje. Del tega se pojavi že v »zlatem« *Platonu* v obliki opomb pod črto, seznamov kratic in dialogov s podnaslovi, kratkih uvodov k posameznim dialogom, njihovi predhodni tematski razčlenitvi za lažje razumevanje. Večina pa je zbrana v »srebrnem« *Platonu*, kakor je kratko in po naslovih, ki jasno razodenejo vsebino, omenjeno že prej. Nastalo je monumentalno delo. Posebej če

pomislimo še na vse drugo, kar je Gorazd Kocijančič do zdaj ustvaril in posredoval v narodovo kulturno zakladnico. Če za koga od Slovencev, lahko zanj rečemo, da v svojem življenju ni izgubil ne dneva, ne ure, ne minute. Eden od novinarjev je samo ob *Platonu* zapisal: »Pet let dela po 25 ur na dan.«

V tem prispevku srečujete Gorazdove misli. Kdor želi srečati Platona, ga mora položiti predse na mizo, najbolje oba hkrati, in se ga lotiti. Branje Atenčevih dialogov bo mestoma naporno, mestoma zabavno, vselej pa zahtevno. Nanje bo vsak lahko odgovoril – ali odgovarjal brez končnega odgovora – le v živem odkrivanju filozofije in sofilozofiranja: s tem, da bo z dialogi sam stopil v miselni dialog, kakor svetuje Gorazd. Zapiše pa tudi:

Vsak prevod Platona je za ljudstvo, ki govori določen jezik, gotovo poseben dogodek – ali bi takšen dogodek vsaj moral biti. Tako je bilo ob koncu srednjega veka, ko je bilo »ljudstvo« celota evropske inteligence, ki ji je Marsilio Ficino v latinščini posredoval spise »božanskega« filozofa in s tem začrtal okvir najplodnejšega renesančnega filozofiranja. Tako je bilo v času, ko je Shleiermacherjev nemški prevod pomenil spodbudo za idealistično filozofijo in je spodbudil novo obdobje hermenevtičnega soočenja z besedili preteklosti. Tako je bilo v času, ko se je celotnega Platona lotil prevajati Vladimir Solovjov – in skrito inavguriral še zdaleč ne izčrpano dediščino simbolizma ruskega »srebrnega veka«. Slovensko – seveda ne le preteklo in pričujoče, ampak upajmo tudi prihodnje – prevajanje Platona je (ali bi moralo biti) dogodek za Slovence. Pri tem je popolnoma vseeno, ali intelektualci tega naroda lahko (in upajmo, da lahko!) berejo Platona v tujih jezikih. Prav s tem, da si mora naše ljudstvo, srečujoč se s Platonom v *svojem jeziku*, zastavljati vprašanje o »resničnosti« te filozofije, odraslo vstopa v zgodovino mišljenja. V bistvenem smislu se sooča z zgodovinskim vznikom filozofske misli. Prevod Platona je izrekanje bistvenih besed v materinščini. Besed ljubezni in predsmrtnih šepetanj. V njem se artikulira zlitje materinščine, živega jezika, jezika ljubezni in smrti, z enim odločilnih glasov preteklosti. Je sled boja razumevanja, izbojevanega samo »zame« v najosebnejši notranjosti – in predanega so-rojenemu. Služba tra-diranja, izročanja in posredovanja. Del potovanja ljudstev v Jutrovo deželo. Smisel prevajanja tako postaja istoveten z nesmiselnim in nadsmiselnim smislom zgodovine. Zgodovine, ki se dogaja v času, s tem strašnim – tudi narodnostnim – »razsipanjem bivajočega«, o katerem govori Friedrich Hölderlin. Tak – oživljeni – prevod stopa v zgodovino Duha. V tisto, kar smo, z besedami istega pesnika, »odkar *smo* pogovor in lahko poslušamo drug drugega«. Upam, da bo nova navzočnost Platona pomenila več od gole informacije in da bo spodbudila novo razumevanje filozofije, ki se bo izoblikovala v srečanju z živim Sokratovim likom, podobo utelešene ljubezni do modrosti. V Sloveniji bi na pogorišču ideologij ob razmisleku o Platonovih delih lahko zaživela misel, ki bi bila absolutno svobodna, nevezana, igriva – in hkrati ujeta v magnetno polje Dobrega, vlečena k Dobremu »onstran bitnosti«, očarana s slutnjo poslednje skrivnosti, »Počela«, ki se utemeljuje skriva za vso mnogoterostjo bitij. Misel, ki bi živela iz prezira smrti, končnosti in bi herojsko – na novo misleč – brala *magno charto* zahodne metafizike. Smrti ni, to, da smo mi tu in da mislimo, je začetek neskončnega romana. Imamo moč, da počasi razbiramo njegov smisel in celo sami zapisujemo v njem še nikoli zapisane strani.

Andrée Lück Gaye

Francozinja, ki je vstopila v slovenščino

Pogovarjal se je dr. Edvard Kovač

POGOVOR

Letos se je v Slovenijo preselila Francozinja Andrée Lück Gaye, ki je odkrila svoje slovenske korenine, se spoprijateljila s slovenskim jezikom in se navdušila nad slovenskim leposlovjem. Tako je zgradila nov most med slovensko in francosko kulturo, saj je omogočila, da so francoski ljubitelji literature izvedeli za nekatere slovenske romanopisce, kot so Boris Pahor, Lojze Kovačič in Drago Jančar, hkrati pa tudi zaznali kulturno bogastvo, ki nastaja na sončni strani Alp, vse od morja na eni strani in do panonskih ravnin na drugi. Za svoje prevode je prejela evropsko nagrado in visoko slovensko literarno priznanje – Lavrinovo nagrado, pred dvema letoma pa je dobila tudi slovensko državljanstvo.

Spoštovana gospa Andrée Lück Gaye, vemo, da ste bili že kot mlado dekle navdušeni nad literaturo. Kakšno je bilo vaše otroštvo? Kateri francoski avtorji so vas najbolj zaznamovali?

Kot otrok sem veliko brala, vse, kar mi je prišlo pod roko, predvsem domače branje, ki so nam ga naložili učitelji. Odraščala sem v internatu in zato sem lahko brala knjige iz bogate gimnazijske knjižnice.

Danes ugotavljam, da mi je veliko romanov, ki sem jih takrat brala, ušlo iz spomina, za nekatere mi je žal. Toda to je bil čas, ko sem kljub podcenjujočim ocenam svojih učiteljev odkrila Françoise Sagan, Sartra in Simone de Beauvoir. Brala sem zelo različne avtorje, tudi Françoisa Mauriaca in Jeana Anouilha.

Kdaj ste odkrili svoje slovenske korenine in kakšni so bili vaši vtisi ob prvih obiskih v Sloveniji?

Ko sem bila otrok, so mi povedali, da je bil moj ded Jugoslovan ali Madžar. Precej kasneje, ko sem izvedela za položaj Prekmurja iz časov pred prvo svetovno vojno, sem razumela, zakaj so mi o tem govorili zadržano.

Ko sem v začetku sedemdesetih let prvič prišla v kraje okrog Cankove, da bi obiskala »jugoslovansko« sorodstvo, me je presenetilo, kako so ljudje obdelovali zemljo, gostilniške terase niso gledale na cesto, v vaseh so bile prodajalne odprte proti dvorišču.

Kar se tiče stikov s slovenščino, pa je bilo precej zapleteno. Pri prvem obisku sem imela s seboj samo majhen slovar, a slovensko nisem prav nič znala. V gimnaziji sem se učila latinsko in grško, zato sem hitro ugotovila, da gre za jezik s sklanjatvami, začuda pa so mi delale težave predvsem spregatve. Preveč sem se oklepala francosščine. Vendar me je najbolj prevzel topel sprejem edine očetove sorodnice. Z njo sem se zelo zblížala. Zadnji stik med obema družinama, jugoslovansko in francosko, je segal v leto 1936. Sestrična je žal že dve leti pokojna in zdaj nimam več sorodnikov v Prekmurju, imam pa dobre prijatelje!

Na Inštitutu INALCO na pariški Sorboni, kjer poučujejo slovenščino, ste srečali profesorja Clauda Vincenota. Kakšno je bilo vaše srečanje z njegovo slovnico slovenskega jezika? Kako ste se sploh uspeli tako dobro naučiti slovenščine, da razumete in

prevajate tudi najzahtevnejša literarna dela?

Res sem študirala slovenščino na Inštitutu za orientalske jezike, »Langues O«, pri odličnem profesorju Vincenotu, toda naučila sem se bolj slovnice kakor pogovornega jezika. Ne pritožujem se, saj mi poznavanje pisanega jezika pomaga pri prevajanju. Na noben način pa še zdaj ne bi mogla prevajati avtorjev, na primer Vojnovića. Nič zato, saj prevod njegove knjige *Čefurji raus* že čaka na založnika. Prevedel jo je Stéphane Baldeck. Njegov je tudi prevod knjige Agate Tomažič *Česar ne moreš povedati frizerki*. Knjiga je izšla letos marca.

Kateri so bili prvi slovenski avtorji, ki ste jih srečevali in brali? Kako je nanese, da ste jih začeli prevajati?

Prve slovenske avtorje sem spoznala v prevodih, ki so že obstajali: *Jurij Kozjak, slovenski janičar, Visoška kronika, Balada o trobenti in oblaku* in *Pomladni dan*. Kasneje sem brala romane, za katere so me prosili, da bi jih prevedla. Zato pravzaprav ne poznam celotne slovenske literature.

Moram reči, da imate v Sloveniji, ki velja za »majhno deželo«, veliko pisateljev! Med »klasičnimi« pisatelji imam zelo rada Rebulo, Preglja in vsekakor Kranjca.

Začela pa sem prevajati čisto po naključju. Profesor Vincenot mi je dal v prevajanje roman, ki se mu je zdel preveč političen, *Zapisnik Vladimira Kavčiča*. Zaupal mi je kljub moji nezkušenosti in mi obljubil pomoč. Ta prevod ni bil nikoli objavljen, še vedno je v predalu. To je prava škoda, kajti gre za močno občuteno pripoved, odlično izraženo, ki obravnava Francozom neznano tematiko.

Temu je sledilo dolgo obdobje, ko sem prevajala samo kratka besedila, novele, gledališke igre, kataloge za razstave, pa tudi nekaj romanov, ki pa so večinoma ostali v predalu, a so mi kljub vsemu pomagali razvijati prevajalsko veščino. Ob tej priložnosti se želim zahvaliti Elzi Jereb in Marjeti Novak Kajzer, ki sta me kot prevajalko slovenske literature v francoščino predstavili slovenski javnosti.

Tako je prišlo do prevodov nekaterih del Borisa Pahorja, najbolj je uspel roman Nekropola. Vendar sem postala resnična prevajalka šele s prevodi knjig Draga Jančarja.

Kaj se vam zdi pri prevajanju slovenskih literarnih del najtežje: besednjak, sintaksa ali morda stilne posebnosti slovenskega jezika in avtorja, ki mu je težko najti ustreznost v francoščini?

Vsako besedilo zahteva svoje, vsakič pa se prevajalec sreča z dvema tehničnima ovirama. Glede različnosti glagolskega sistema, v francoščini obstaja pet oblik preteklega časa v povednem naklonu, lahko pa dodamo še železni naklon. Druga težava je izrazita slovenska natančnost, zaradi česar pride do gostobesednosti in prepogoste uporabe prislovov, kar pa v francoščini tudi takrat, ko je tega manj, ne učinkuje dobro. Pogosto ponavljanje posameznih besed je v francoščini sprejemljivo, ko je stvar stila oziroma poetičnosti. To težavo srečujemo tudi pri prevajanju iz nekaterih drugih jezikov.

Druge težave pri prevajanju pa se našajo predvsem na kulturne razlike v širšem pomenu. Vsi prevajalci, ne glede na jezik, trčijo na težavo, kako prevesti izraze, ki so značilni samo za določen kraj.

Kljub vsemu raziskovanju v Jančarjevem romanu *In ljubezen tudi* nisem uspela najti francoskih besed za razlike, ki v slovenščini obstajajo med izrazoma kolaborant in so-delavec.

Naj poudarim, da Francozi premalo poznajo zgodovino Srednje Evrope. Ko iščem informacije o romanih s tematiko druge svetovne vojne, najdem članke v nemščini – ki pa jih ne morem brati –, v francoščini pa jih ni.

Na primer, v romanu *In ljubezen tudi* junak pridobi dovoljenje za gibanje potem, ko je bil pred komisijo, ki je ugotavljala njegovo raso in ki ga je uvrstila v skupino 3. Na spletu sem zlahka našla ustrezen nemški izraz za to, v francoščini pa ne. Zaman sem iskala pomoč pri uveljavljenih prevajalcih iz nemščine v francoščino.

Za zgodovinska dejstva, ki še niso bila prevedena, moram sama iznajti francoske izraze ali pa obdržati besedo v izvirnem jeziku. Izbira ni vedno lahka.

Prvič sem naletela na tak nacistični žargon, ko sem prevajala roman *Prišleki* Lojzeta Kovačiča, ki tudi omenja rasno klasifikacijo, ko opisuje, kako je bil z družino pred posebno emigracijsko komisijo, ki jim je dodelila »kvaliteto« de *Reichdeutscher*. Čudno se mi zdi, da take rasne klasifikacije, ki so jih Nemci izvajali v zvezi s Slovani, v Franciji sploh niso znane. Doslej sem našla samo eno razpravo v francoščini, ki pa jo je napisal slovenski zgodovinar Boris Mlakar. On je povedal, da ste bili Slovenci edino nejudovsko ljudstvo, ki je bilo podvrženo nacistični rasni klasifikaciji.

Naj omenim še eno težavo: ko sem prevajala roman *In ljubezen tudi*, naj bi našla francoske prevode pesmi Byrona in Goetheja. Presenečena

sem bila, da obstaja tako malo prevodov Goethejevih samospevov v francoščino. Byronove prevode pa bi našla le, če bi bila specialistka za tega pesnika. Odločila sem se kar za slovenski prevod, ki sem ga malce spremenila tako, da sem ga vpletla v Jančarjevo prozno besedilo.

Preidiva k avtorjem, ki ste jih najraje prevajali. V prvi vrsti nam prihaja na misel Boris Pahor. Katere razsežnosti njegovih literarnih del se zdijo francoskemu bralcu najprivlačnejše?

Francozi so zelo dovzetni za Pahorjeve globoko občutene pripovedi o življenju v koncentracijskem taborišču.

Delo je napisano resno in preprosto, brez prevelikega filozofskega razpravljanja. Seveda pa Pahor v svojih delih pričuje o italijanskem fašizmu, ki je zatiral Slovence, kar je tema, ki Francozom še ni bila znana.

Ali vas slovenski avtorji, ki ste jih prevajali, kdaj spomnijo na kakega konkretnega francoskega pisatelja?

Takih vzporednic ne bi mogla delati.

Imam občutek, da piscev, ki sem jih prevajala, ne moremo primerjati z nobenim francoskim avtorjem.

O tem sem popolnoma prepričana glede *Prišlekov* Lojzeta Kovačiča, saj mu v francoski literaturi res ni enakega.

Ko ste prejeli Lavrinovo nagrado, sem vam dejal, da bi se v primeru prejema Nobelove nagrade Boris Pahor moral zahvaliti prav vam, saj so ga zaradi obstoja vaših prevodov

začeli prevajati tudi Italijani in Nemci. V čem mislite, da lahko slovenska literatura v francoskih prevodih pridobi dodaten polet pa tudi nov podarek univerzalnega človeškega sporočila?

To, kar se je zgodilo, ko je šlo za Borisa Pahorja, je nekaj posebnega. Spomnim naj, da je prevod podprlo Društvo slovenskih pisateljev leta 1987. Potem so se za roman *Nekropola*, zahvaljujoč francoskemu prevodu, začeli zanimati še Italijani in Nemci. Nič podobnega se ni zgodilo v zvezi z drugimi avtorji: Michael Biggins je v Ameriki prevedel iste romane Draga Jančarja kot jaz, nekatere celo pred menoj.

Pravkar je izšel vaš prevod Jančarjevega romana *Galjot* pod naslovom *Izjemen pobeg Johanna Otta*. Kje je, po vašem mnenju vrednost tega romana znotraj Jančarjevega literarnega snovanja? Katero delo tega mariborskega pisatelja bi vi priporočali v branje tistim, ki želijo preko njega spoznati slovensko literaturo?

Posebej me je prevzelo, da je Galjot prvi Jančarjev roman, v katerem že lahko zaznamo njemu lastne slogovne posebnosti. Je mojster uporabe spominskih podob in dogodkov, pesniško ponavljajočih se prizorov.

Zaznamo tudi že njegovo sposobnost za poustvarjanje občutij določene zgodovinskega trenutka in kraja dogajanja, na primer takrat, ko opisuje gostilne, notranjost hiš, kuhinj in podobno, to pa kljub temu, da ne moremo njegovih romanov imeti za realistične. Jezik, včasih tudi sintaksa sta zelo slikovita, uporablja narčne izraze, besede, ki niso vzete iz

pogovornega jezika ali ki so starodavne in arhaične, kakršne lahko najdem samo še v Pleteršnikovem slovarju. V prvem romanu, ki ima sicer tragično vsebino, srečamo tudi ironijo in črni humor (na primer prizor s cesarjem), kar je za tega pisatelja značilno.

Tistim, ki bi se radi seznanili s slovensko literaturo, priporočam, naj najprej vzamejo v roke roman *To noč sem jo videl*, ki jih bo pripeljal k branju drugih njegovih romanov. Potem bi priporočala Kovačičeve *Prišleke*.

Povrniva se h *Galjotu*. Če sem prav seznanjen, je to delo literarna revija *Magazine Littéraire* primerjala z Albertom Camusom. V čem vidite veljavnost tega romana za naš čas?

Pravkar sem ponovno prebrala roman *Kuga* Alberta Camusa. Prvič sem ga brala pri osemnajstih letih. Epidemija nastopa tudi v *Galjotu*, vendar ima ta bolezen v vsakem romanu drugačno vlogo. V *Galjotu* gre na primer za tujca, begunca, ki beži pred nestrpnostjo ljudi svojega časa, kjer ne vlada razum, kjer se znajde med ljudmi, ki povsod vidijo zlo. Želijo ga prisiliti k magičnim obredom in potem je osovražen kot nevernik. Dovolj je, če danes odpremo časopise. Ni težko zaznati vzporednic.

Vaš prevod Jančarjevega romana *Severni sij* je izjemen. Gledal sem tudi njegovo gledališko priredbo. Katero drugo Jančarjevo delo si lahko zamišljate na odru ali na filmskem platnu?

Vsi Jančarjevi romani, ki sem jih brala in prevajala, bi bili primerni za filmsko priredbo.

Skupaj z Zdenko Štimac ste prevedli tudi Jančarjevo gledališko igro *Veliki briljantni valček*. Ste morda videli njeno izvedbo na francoskem odru? Ali ste vi predstavo dojemali kot družbeno-politično dramo ali pa vam je razkrivala še druge eksistencialne stiske?

Seveda sem bila na premieri te drame v Guyancourtu in nekaj mesecev kasneje na ponovitvi v Parizu. Znano je, da je bilo delo napisano v osemdesetih letih in da odseva svoj čas. Toda z današnjega stališča nas igra popelje v psihiatrično bolnišnico, ki bi lahko bila že po svoji definiciji neka totalitarna ustanova, ki ni le značilnost diktatorskih ali avtoritarnih držav. Spomnimo se samo na *Let nad kuka-vičjim gnezdom*. To vsekakor vzbuja strah.

Prevajali ste tudi delo Vladimirja Bartola, in sicer na novo, saj je bil prvi prevod *Alamuta* pomanjkljiv in tudi nedosleden. Kljub svoji skromnosti, kaj bi lahko rekli, v čem je novi prevod za francoskega bralca pridobil tako glede pristnosti kot tudi v sporočilni vrednosti?

Treba je reči, da je prvi prevod romana *Alamut* v francoščino, delo profesorja Vincenota, založnik popolnoma spremenil z izgovorom, da je Bartolov slog preveč preprost. Založniku je bila vseč zgodba, ne pa način, kako je bila napisana, češ da ni bila stilsko učinkovita. Z orientalističnimi manierizmi je popačil roman in načel njegovo vsebino in pomen. Bartolovi dediči so po sodni poti dosegli zahtevo po ponovnem prevodu. Novi založnik Phébus se je obrnil name. Oddala sem prevod,

ki je verjetno zelo blizu Vincenotovu prevodu. Pripoveduje zgodbo Starca s hribov, kakršnega nam je najbrž hotel predstaviti Bartol.

Govorili ste o filmskih adaptacijah, tukaj je roman, katerega scenarij je praktično že dokončan!

Založba Beletrina je že najavila Jančarjev novi roman, ki naj bi imel veliko avtobiografskih potez. Mislim, da ste s pisateljem in z založnikom že dogovorjeni za prevod. Imate kakšna pričakovanja glede tega romana, česa se nadejate?

Izid tega romana je bil predviden za konec tega leta, toda najbrž bo izšel šele prihodnjo pomlad. O njem ne vem nič več, kakor vi, a ga nestrpnost pričakujem. Tudi prevod v francoščino je zamaknjen, zato se je založnik Phébus odločil, da bo medtem izdal prevod kakega drugega zgodnejšega Jančarjevega dela. Poslala sem mu že nekaj strani prevoda iz romanov *Posmehljivo poželenje* in *Drevo brez imena*. Zdaj čakam, kaj bodo izbrali.

Liza Japelj prevaja v francoščino dela Ferija Lainščka, ki v francoski literarni kritiki doživlja lepe ocene. Se vam ne zdi, da je zanimivo, da vidni prevodi slovenskih literarnih del prihajajo z obrobja Slovenije? Bartol in Pahor s Primorske, Jančar s Štajerske, Lainšček pa iz Prekmurja. Kako si to razlagate?

Geografski izvor avtorjev, ki jih omenjate, zame ni pomemben. Vsi našteti so bili prevedeni na osebno pobudo posameznikov. Za Borisa Pahorja sem vam že omenila vlogo Društva slovenskih pisateljev, Evgen Bavčar pa je zanj našel založnike. Kar se pa

tiče Jančarja, dveh založb, ki sta ga izdajali, ni več. Njegova dela sem predložila založbi Phébus in ga je začela izdajati. Če leta 1983 ne bi srečala gospoda Castagnouja, francoskega ljubitelja literature, ki je živel v Ljubljani, in mu povedala, da obstaja francoski prevod *Alamuta*, ki leži v predalu Društva slovenskih pisateljev, bi bil prevod najbrž še danes tam. Ferija Lainščka je izbrala Liza Japelj, ker je vzljubila njegov roman in se je sama dokopala do založnika. Tako sta po zaslugi Evgena Bavčarja izšla tudi prevoda del Alojza Rebule in Franceta Bevka. Prav zdaj prevajam roman Florijana Lipuša. To delava skupaj z Marjeto Novak Kajzer, ki je prišla na to idejo, meni pa je uspelo najti založnika.

Veseli smo, da se selite iz Pariza v Slovenijo in da ste postali tudi slovenska državljanka. Doslej ste se morali spoprijeti tudi z birokracijo mlade slovenske države, z nespretnostjo slovenskih založnikov in tudi s slovensko zadržanostjo v osebnih odnosih. Kaj menite, kaj bi lahko Slovenci kljub našim pomanjkljivostim še storili, da bi bili prepoznavnejši v kulturnem svetu Evrope? Kaj bi svetovali slovenskim založniškim hišam?

Zdi se mi, da slovenskih založnikov ne zanimajo moji nasveti. Kolikor mi je znano, je v zadnjih dvajsetih letih eno samo slovensko delo izšlo v Franciji na pobudo slovenskega založnika (novele Agate Tomažič), namreč založbe Goga.

Velika večina izdaj pa je sad osebnih prizadevanj, tako avtorjev kot prevajalcev ali osebnosti, ki jim je mar za promocijo slovenske literature v tujini.

Pred nekaj leti mi je eden izmed odgovornih pri založbi Gallimard povedal, da zadnjih deset let ni do njega stopila nobena slovenska založba. Dodal je, da se pogosto nanj obračajo srbske, hrvaške, bolgarske in druge založbe. A naj povem, da imam v predalu še vedno roman *Levitan* Vitomila Zupana, ki sem ga prevedla že pred več desetletji, in še prevode nekaterih drugih avtorjev.

Večkrat ste bili na mednarodnem srečanju pisateljev na Bledu. Postali ste tudi častna članica Slovenskega centra PEN. Kakšni so vaši vtisi o tem srečanju?

Kakor ste rekli, sem res častna članica Slovenskega centra PEN, toda še ne poznam dobro vašega delovanja. Letos sem bila že tretjič na blejskem srečanju, vedno je zelo zanimivo.

Letos je bilo srečanje pod izjemnimi okoliščinami zaradi virusa. Zato je upalo priti na Bled le malo pisateljev iz tujine. Paradoksalno, vsi udeleženci so bili kljub temu zadovoljni, saj so bila osebna srečanja zato pristnejša in plodovitejša.

Gospa Andrée Lück Gaye, lepa hvala za vaše neposredne odgovore. Želim, da še naprej gradite mostove med slovensko in francosko kulturo. Upam, da kmalu spet izide kak nov prevod slovenskega dela izpod vašega peresa.

Renato Podbersič ml.

Carlo Michelstaedter

Ob 110. obletnici smrti

Včasih se je o Gorici širil glas, da je »Jeruzalem ob Soči« (it. Gerusalemme sull'Isonzo) oziroma »mali Jeruzalem« (it. Piccola Gerusalemme). Dolga stoletja so Judje dajali pomemben pečat Gorici in Goriški deželi. Tukajšnja judovska skupnost, dokumentirano prisotna v mestu vsaj od konca 13. stoletja, nikoli ni izstopala po številčnosti, ampak zaradi vpliva v vsakdanjem, predvsem gospodarskem življenju. V mestu je delovalo tudi nekaj znamenitih judovskih izobražencev.¹

Med goriškimi Judi velja še posebej predstaviti Carla Michelstaedterja, najslavnejšega goriškega filozofa, ki po mnenju nekaterih spada med pomembne italijanske filozofe 20. stoletja. Njegove občudovalce in raziskovalce še vedno bega njegova žalostna usoda. Na dan, ko je zaključil diplomsko delo »Prepričanje in retorika« (it. *La persuasione e la retorica*), v katerem je kritiziral moderno meščansko družbo, je namreč na svojem domu na goriškem Travniku naredil samomor. Ustrelil se je z revolverjem.²

Carlo Raimondo Michelstaedter, v hebrejščini Ghedalià Ram, se je rodil 3. junija 1887 kot najmlajši od štirih otrok v družini emancipiranih in sekulariziranih Judov, očetu Albertu Abrammu Michelstaedterju in materi Emmi Coen Luzzatto. Nanj so vplivale sorodstvene povezave z judovskima družinama Reggio in Luzzatto. Družina Michelstaedter izvira iz kraja Michelstaedt pri Darmstadtu v nemški pokrajini Hessen. Očetov ded je bil znani goriški rabin Isacco Samuele Reggio (1784–1855), sicer pomemben predstavnik gibanja *Haskala* oziroma judovskega reformizma. Carlov oče Albert se je ukvarjal z zavarovalništvom, bil je direktor goriške izpostave tržaške zavarovalniške agencije *Assicurazioni Generali*, deloval pa je v več italijanskih kulturnih društvih v Gorici in med meščani užival ugled. Oče Alberto ni imel pomembnejše šolske izobrazbe, vendar je to nadomestil z voljo do samoizobraževanja, med drugim si je ustvaril bogato domačo knjižnico.

Prav zavarovalništvo je tema, ki jo je Carlo v svojih spisih vedno znova

Carlo Michelstaedter; vir: Wikipedia

Grob Carla Michelstaedterja na judovskem pokopališču v Rožni Dolini pri Gorici; foto: Renato Podbersič ml.

uporabljal kot simbol lažne varnosti. Carlova teta po materini strani je bila Carolina Coen Luzzatto (1837–1919), goreča goriška iredentistka, časnikarka in prva ženska, ki je zasedla uredniško mesto katerega koli italijanskega dnevnika.³

Družina Michelstaedter je bila liberalno usmerjena in je podpirala iredentistično gibanje, kar je vplivalo tudi na Carla in njegov odnos do Slovencev, predvsem med izobraževanjem na nemški gimnaziji v Gorici. Mladi Carlo v šoli ni blestel, uspešnejši je bil le pri risanju in je s karikaturami zabaval sošolce. V zadnjih letih gimnazijskega izobraževanja se je spoprijateljil z Ninom Paternollijem in Enricom Mreuletom, ki sta bila leto mlajša od njega. Predvsem slednji je s svojim pesimizmom in z introvertiranostjo pomembno vplival na Carla in ga tudi spoznal s filozofijo. Trojica je postala nerazdružljiva. Mnogo ur so preživali v podstrešni sobi domovanja družine Paternolli na Travniku v Gorici. Tam so prebirali predvsem starogrške filozofe in Schopenhauerja. Poleg navdušenega branja filozofskih knjig in diskutiranja o eksistencialnih proble-

mih sta trojico prijateljev navduševala tudi planinstvo in pohodništvo. Pogosto so se odpravili na izlete v goriško okolico.⁴

Carlo je želel študirati slikarstvo, a oče mu tega ni dopustil. Kljub povprečnemu uspehu se je vpisal na študij matematike na Dunaju, vendar predavanja ni obiskoval. Raje je potoval, posebej so ga pritegnile Firenze, takrat središče italijanskega kulturnega vrenja. Leta 1905 se je vpisal na inštitut za filozofske študije v Firencah. Zapletel se je v strastno razmerje z rusko emigrantko Nadjo Baraden, ki je bila nekaj let starejša od njega. Kmalu je naredila samomor. Ob opori prijateljev je Carlu uspelo prebroditi težave in vrgel se je v intenzivno delo. Na njegovo literarno ustvarjanje so vplivala zlasti dela Schopenhauerja, Nietzscheja in Ibsena. Nadomestil je vso zamudo pri študiju, poleg tega je ponovno začel slikati, intenzivno študirati kabalistično literaturo in ruskega pisatelja Leva Tolstoja, kajti v njem je videl pravega sledilca Kristusa, ker se je ločil od ruske družbe in je istočasno kritiziral tako Cerkev kot socializem.⁵

Carlo Michelstaedter je nov šok doživel februarja 1909, ko je izvedel za smrt brata Gina, ki je v New Yorku najverjetneje naredil samomor. Po opravljenih izpitih je dokončno zapustil Firenze in se vrnil v Gorico. Začel je pisati diplomu s trdnim namenom, da jo v letu dni dokonča. Spet ga je doletela izguba, tokrat odhod iskrenega prijatelja Enrica Mreuleta, ki se je želel upreti malomeščanskemu svetu, zato se je na skrivaj odselil v argentinsko Patagonijo, kjer se je preživljal z lovom na divje konje.⁶

Carlo je v zadnjih mesecih pred smrtjo veliko pisal, tudi krajše sestavke in pesmi, vmes pa precej slikal. Poleg diplome se je posvečal zlasti delu *Dialog o zdravju* (it. *Dialogo della salute*). Gre za filozofski pogovor med dvema prijatelje- ma Ninom in Ricom (Enrico), pri čemer v usta slednjega podaja vse pomembne teze o prepričanju, ki so vsebovane tudi v njegovi diplomski nalogi, v kateri je kritiziral sodobno meščansko družbo. Kljub intenzivnemu delu se je počutil

osamljenega. Razumevanje in spodbudo je našel pri materi, ki jo je zelo skrbelo njegovo počutje. Le nekaj tednov pred tragičnim samomorom sta si izmenjala več čustvenih pisem. V njih ni slutiti napovedi samomora. Svoje zadnje pismo je Carlo Michelstaedter poslal 5. oktobra 1910 v tajništvo univerze v Firencah. V njem je obvestilo o skorajšnjem zaključku diplome. Po prepiru z materjo 17. oktobra 1910 se je ustrelil v domačem stanovanju v Gorici. Pokopali so ga na judovskem pokopališču v Rožni Dolini pri Gorici.⁷

Družino Michelstaedter, ki sta jo na prelomu iz 19. v 20. stoletje obkrožala ugled in bogastvo, so v novem stoletju čakale bridke preizkušnje. Posebej Carlova mati Emma pooseblja žalostno zgodbo srednjeevropskih Judov. Najprej je leta 1909 umrl njen sin Gino, ki se je že pri osemnajstih letih odselil v New York. Leto pozneje si je na njen rojstni dan vzel življenje tudi najmlajši sin Carlo. Leta 1929 je umrl njen mož Alberto. Ob veliki raciji v goriškem getu 23. novembra 1943 je bila Emma aretirana, poslana najprej v tržaške zapore in v začetku decembra 1943 skupaj s hčerjo Eldo odpeljana v uničevalno taborišče Auschwitz, kjer sta obe umrli. Emma Michelstaedter velja za najstarejšo žrtev koncentracijskih taborišč med goriškimi Judi, stara je bila 89 let. Drugo svetovno vojno je preživela le sestra Paula, dve leti starejša od Carla, s katero je bil zelo povezan. Poročila se je v Švico, kjer je preživljala tudi drugo svetovno vojno.⁸

Bogata zapuščina Carla Michelstaedterja je ostala v družinskem stanovanju v Gorici. Med drugo svetovno vojno so nekaj uspeli rešiti sosede in prijatelji, precej stvari pa se je izgubilo. Ko se je po vojni vrnila Paula, je zbrala tudi preostale bratove stvaritve in jih poklonila goriški mestni knjižnici (Biblioteca Statale Isontina). Tam danes hranijo ostanke njegove bogate zapuščine: dvesto Carlovih pisem, sedemdeset likovnih del, štirinajst albumov skic in risb, sedem knjig z njegovimi zabeležkami in čez dvesto del, posvečenih Carlu Michelstaedterju.

Goriške mestne oblasti so po njem poimenovalle ulico, odkrile spominsko ploščo na njegovi rojstni hiši in mu ob stoletnici smrti postavile bronast kip na začetku ulice Raštel (Via Rastello).

¹ Orietta Altieri, *La comunità ebraica di Gorizia: caratteristiche demografiche, economiche e sociali (1778–1900)*, Del Bianco Editore, Videm 1985; Renato Podbersič, *Jeruzalem ob Soči: judovska skupnost na Goriškem od 1867 do danes*, Študijski center za narodno spravo, Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, Goriška Mohorjeva družba, Ljubljana 2017.

² Antonella Gallarotti, *Ricordare attraverso la carta: Carlo Michelstaedter*. V: Ha-tikvā. La speranza. Attraverso l'ebraismo goriziano. Edizione della laguna, Monfalcone 1991, str. 88; Miha Kosovel, *Prepričanje in retorika pri Carlu Michelstaedterju*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta in Teološka fakulteta, Ljubljana 2015, str. 35–36.

³ Gallarotti, *Ricordare attraverso la carta*, str. 87; Alessandro Arbo, *Carlo Michelstaedter*, Edizione Studio Tesi, Pordenone, Padova 1997, str. 5–6; Kosovel, *Prepričanje in retorika*, str. 24–29.

⁴ Carlo Luigi Bozzi, *Carlo Michelstaedter studente ginnasiale*. Studi Goriziani 40, 1966, str. 4–11; Kosovel, *Prepričanje in retorika*, str. 22.

⁵ Arbo, *Carlo Michelstaedter*, str. 7–9; Laura Sanò, *Leggere La persuasione e la rettorica di Michelstaedter*, Ibis, Como, Pavia 2011, str. 32–33; Kosovel, *Prepričanje in retorika*, str. 31.

⁶ Arbo, *Carlo Michelstaedter*, str. 122; Sanò, *Leggere La persuasione e la rettorica di Michelstaedter*, str. 40–41; Kosovel, *Prepričanje in retorika*, str. 24–25.

⁷ Arbo, *Carlo Michelstaedter*, str. 85–86; Kosovel, *Prepričanje in retorika*, str. 32–33.

⁸ Kosovel, *Prepričanje in retorika*, str. 25.

Obredni obhodi v adventu

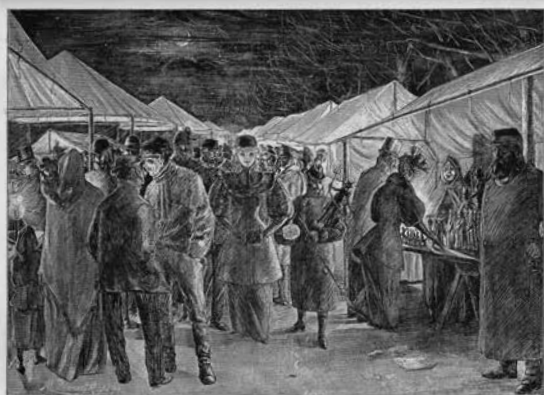
Zavedanje minljivosti je v času umiranja narave v predkrščanskem verovanju med Slovenci močno poudarilo kult prednikov. Te predstave so zaznamovale že čas okrog praznika vseh svetnikov oziroma praznik vernih duš. Na poseben način pa se je povezovanje s svetom pokojnih oziroma z vernimi dušami izrazilo v adventu.

Krščanstvo je z adventom čas umiranja narave napolnilo z novo vsebino in z novim sporočilom: na prihod praznika Kristusovega rojstva je ljudi pripravljalo s spokornostjo in s poglobljeno duhovnostjo. V adventnem času je veljal post, dan pred božičem celo strogi post, ljudje pa so se na veliki praznik duhovno pripravljali tudi z obiskovanjem zgodnjih jutranjih maš, imenovanih *zornice* ali *svitnice*. V zadnjih desetletjih pred drugo svetovno vojno je bilo množično obiskovanje zornic značilno za podeželje, v prejšnjih stoletjih pa tudi za mesta. Ljudje so k zornicam hodili v skupinah, marsikje so si na zasneženih poteh svetili z baklami.

V to spokornost so se na poseben način vključevali obredni obhodi, povezani s starejšim izročilom. Obredni obhodi adventnega časa na Slovenskem kažejo na dve različni tradiciji. Starejši obhodi *našemljencev* so se v osrednjeslovenskem območju navezali na Miklavževe sprevede, od sredine 19. stoletja povezane tudi z miklavževanji. Vzhodnoslovenska tradicija, ki se je ohranjala v Prekmurju in Porabju, je do prve svetovne vojne ohranjala drugačno izročilo obrednih obhodov in obdarovanj.

Miklavževi obhodi, kot so se uveljavili v osrednjeslovenskem območju, so bili vezani na dejanske obredne obhode ali pa so Miklavžev obhod otroci občutili le v obdarovanju. Medtem ko gre pri liku svetega Miklavža, dobrotnega škofa iz Mire v Mali Aziji, za zelo jasno krščansko sporočilo, je lik *parkeljna* marsikje ohranjal podobe starejših zamaskiranih likov, povezanih z verovanjem v vračanje

duš umrlih in animističnimi predstavami. Šemljenje v parklje je imelo ponekod takšne razsežnosti, da sta ga omejevali tako cerkvena kot posvetna oblast. Prizori z Miklavžem in njegovim spremstvom, v katerih so bili tudi angeli, včasih pa še drugi liki, so marsikje spremljale prave gledališke uprizoritve. V mestnem okolju so miklavževanja v okviru društvenih praznovanj dobivala družabni značaj. Z njimi se je sredi 19. stoletja v Ljubljani uveljavil še *miklavžev semenj*, ki je poudarjal vlogo obdarovanja.

Miklavžev semenj v Ljubljani, *Dom in svet* 1894/23

Svet na drugi strani Mure, ki je do prve svetovne vojne spadal pod madžarsko krono, so v adventnem času zaznamovali povsem drugačni obredni obhodi, in sicer obhodi *polazičev* in *lucij*. *Polaziči* so bili majhni dečki, ki so na *barbarino* navsezgodaj zjutraj prišli k hiši, poklekli na poleno in družini oziroma vsej hiši voščili srečo in blagoslov. To voščilo, imenovano *kokodakanje*, je ljudem želelo vsega v izobilju. *Polaziči* so zato naštevati pridelke, od katerih so bili življenjsko odvisni:

*Boug van daj telko korčičof pšenice,
kelko je na mojog glavi vlašiččof.
Boug van daj telko korčičof kukarce,
kelko je na mojoj glavi vlašiččof ...*

Obdarovanje, povezano s praznikom svete Barbare, je bilo v samem obisku *polazičev* in v njihovem voščilu, za prinašanje blagoslova pa so jih pri posamičnih hišah obdarovali s suhim sadjem, z domačimi pogačami ali pa z denarjem.

Vsebinsko drugačen pa je bil drugi koledniški obhod tega prostora, obhod *lucij*. Predkrščanski lik, ki je tem obhodom dal vsebinsko podlago, je sicer v precejšnji meri zakril lik svete Lucije, v svoji pojavnosti pa so lucije ohranile vtis nekdanjih obrednih obhodov. Na predvečer praznika svete Lucije, 12. decembra, so se določene ženske zavile v belo rjuho, obraz pa so si namazale z mastjo in posule z moko. V ustih so imele dolge in ostre zobe, izrezane iz repe. Strašljivost njihovega lika je dopolnjeval krožnik, na katerem so imele oči. Oči so bile svinjske, saj je bil to že čas kolin. Na svojih obhodih so z vilicami udarjale ob krožnik, ropot, ki so ga povzročale, pa so dopolnjevale z zavijanjem ali tuljenjem.

Krožnik z očmi je neposredno spominjal na sveto Lucijo, ki je prekrila predkrščanski demonski lik. Čeprav pokristjanjen, pa je ta obhod v največji meri ohranil podobo predkrščanskih obrednih obhodov: maskiranje v belo je dopolnjevala akustična maska. Nenavadni preplet demonskega lika in krščanske svetnice je bil viden tudi v njihovem novem poslanstvu: lucije so na obhodih po vasi nadzorovale poslušnost otrok in preverjale, kako znajo moliti. Kljub svoji predkrščanski pojavnosti so lucije predstavljale sporočilo svete Lucije, priprošnje za zdrav vid in zavetnice slepih in slabovidnih.

Po prvi svetovni vojni je Prekmurje s priključitvijo drugim slovenskim pokrajinam med drugim odprlo vrata šegam, povezanim z likom svetega Miklavža, čeprav je sprva še ohranjalo svoje obredne obhode. Čas po drugi svetovni vojni pa je praznovanja in obhode, povezane z Miklavževim likom, v javnosti ustavil tudi v osrednjeslovenskem območju in ustvaril prostor dedku Mrazu. Vnovično vračanje starejših tradicij je v začetku devetdesetih let 20. stoletja v javnost vrnilo podobo Miklavža in njegovega spremstva, medtem ko so obredna voščila *polazičev* ostala le še v spominu starejših Prekmurcev. Izjemoma, predvsem pa ob spodbudi ohranjevalcev izročila, se v tem okolju še pojavi lik lucije in s svojo nenavadno pojavnostjo vnovič opozori na stoletja prepletanj krščanstva s starejšim obrednim izročilom.

Obhod *lucije* v Žižkih decembra leta 2018; foto: Marija Klobčar

Renato Podbersič st.

Čas

Ki ima čas, ima ánka zákon

Čas v pregovorih na Goriškem in v Istri

Čas ni enoznačen, ampak večznačen pojem, ki je močno vpleten v človeško življenje, saj ga živimo v času. K njemu lahko pristopamo z več zornih kotov, tudi filozofskega, vendar je v pregovorih bolj navzoča njegova praktična vrednost in njegov neposredni vpliv na življenje, sporočilen tudi za sedANJI čas. V življenju pogosto uporabljamo kar nekaj pregovorov o času. Nekaj tega je razvidno iz prispevka. Zaradi prostorske omejenosti sestavka so izpuščena področja, kot so točnost, merila za čas, naglica, izgubljeni čas, zastarelost, posledice dobrega in slabega upravljanja s časom, vse se dogaja ob svojem času, ne more biti vedno nekaj novega in izrednega, čas vse prinese in odnese, bolje pozno kot nikoli, čas, ki se vleče, in še kaj. Obdelani so najaktualnejši pregovori o času na Goriškem in v Istri.

Gradivo je iz krajev na Goriškem: Gabrje v Italiji (Gab), Orehovlje (Ore), Peč v Italiji (Peč), Sovodnje ob Soči v Italiji (Sov) in Vrtojba (Vrt); in v Istri: Dekani (Dek), Dol pri Hrastovljah (DpH), Golac (Gol), Hrastovlje (Hra), Kastelec (Kas), Korte (Kor), Koštabona (Koš), Medoš (Med), Novokračine (Nok pri Jelšanah na Notranjskem), Pregara (Pre), Puče (Puč), Seča (Seč), Sočerga (Soč) in Zazid (Zaz).

Kakor v dosedanjih sestavkih o pregovorih tudi v tem uporabljam kratice: za pregovore (P), reke (R) in primerjalna rekla (PR).

Čas je spremenljivka

Čas se spreminja

V pregovorih je dejstvo spreminjanja izraženo z dejstvom minljivosti, izginjanja, sprememb, vedno novih ur in dni, ki so drugačni od prejšnjih, pa tudi z menjavo vremena. Stalnica v tem spreminjanju je le Božja milost.

Cájtí sǝ ɣǝmbjáli. (R, Med)

Cajt je pásau, kut da bi z uókón míynu. (R, Nok)

Cejt je tǝkǝ zǝyínu, dǝ sǝ nísǝn nánka zǝvíǝdou kǝdáj. (R, Sov)

Usé sǝ je obǝránlo, neč več ni, ku je blo. (R, Kas)

Usé míne, usé pasá, mílost búǝjǝ le durá. (R, Nok)

Usé pasá, ma nječ sǝ nǝ vǝrne. (R, Soč)

Níso usé vǝre usenáke. (R, Pre)

Usáko jǝtro pǝrniése nóu dǝn. (R, Nok)

Sáki dan je drugáči. (R, Gol)

Nánka an dan ni usená. (R, Zaz)

Nísǝ usí dnévi kompánja. (R, Peč)

Cájtí sǝ spremínjeju ku uriémo. (PR, Ore)

An dan je víǝtǝr, an dan je dǝš, an dan je sǝǝnce – nobíédǝn dan ni po želji usákimu. (R, Ore)

... in se ne spreminja

Pregovori pa navajajo določena dejstva, na podlagi katerih človek sklepa, kakor da je čas nespremenljiv. To se nanaša zlasti na določene navade, ki so neka stalnica v življenju posameznika in družbe. Pri tem človek izraža določen dvom, če je to res tako.

Kur je blo, takú ánka bo. (R, Puč, Soč)

Takú je blo dosáda i takú bo ánka ud sáda nápret. (R, Soč)

Takú je blo in takú bo zə zmírən. (R, DpH)

Takú je blo in takú bo zə nəpréj, neč dəryáci. (R, Kas)

Təkəə je blo, təkəə bo, an təkəə mūəre bet. (R, Peč)

Zmíron je blo takú éno takú bo še náprət. (R, Kor)

Je blo pred námi ánu bo zad zə námi. (R, Sov)

Je blo pred námi, je zdej, ma nə víən, kəkəə bo zə námi. (R, Gab)

Pomen časa

Čas, izražen v pregovorih, ni zgolj filozofski pojem, ampak osrednji pozitivni dejavnik življenja, ki prinaša spremembe, zdravi in odkriva resnico.

Čas prinaša spremembe

Spremembe podpira »sveto število« sedmih let in z njim povezana zemlja. Ne-razrešeno ostane vprašanje: kdaj bo prišlo do teh sprememb.

Ki íma čas, íma ánka zákon. (P, Pre)

Cejt pərnése tu sūóje. (R, Gab)

Səz cájton ánka stvəri ɣəmbjájo. (R, Med)

S časón se usé preobárne (menjô). (R, Nok)

Čez síədən lejt zíémlja von vórže. (R, Nok)

Usákix sédən let sə nékej zəzná. (R, DpH)

Če nə bo dānes, bo jútře, sámó jútře níkól nə príde. (R, Puč)

Čas zdravi rane

Življenjska praksa potrjuje to skupino pregovorov o zdravilnosti časa, ki jih tudi danes kar pogosto uporabljamo.

Cejt pozdrávi usó ránə. (R, Vrt)

Vríme ráne líči. (R, Gol)

Cajt céli rône. (P, Nok)

Cejt bo žíə pozdrávu. (R, Sov)

Če bet sūəj cejt, də ti posá. (R) Čas ozdravi rane. (Peč)

Čas razkriva resnico

Sporočilo tovrstnih pregovorov je trdno, čeprav je pot do tega dolga, tudi sedem let. To velja tudi za medvojne in povojne zločine naše slovenske stvarnosti, kar zadnja desetletja izkustveno doživljamo.

Cejt bo povíədoū sūóje. (R) S časom bo vse prišlo na dan. (Sov)

Bo ben cajt pokázoū sūóje. (R, DpH, Zaz)

Čas će pėrnes svójo. (R) Resnica se bo pokazala. (Pre)

Počási príde usáka stvar na dôn. (R, Nok)

Počási se usé doznô. (R, Nok)

S cájəən príde usié nə dan. (R) S časom pride vse na dan. (Vrt)

Mayári čez séden let, ma príde usé vən. (R, Zaz)

Sə mísənli, də bóju usié skríli, ma nə bóju skríli neč, kə prej al púóle príje usié nə dan.

(R) Poboji na Slovenskem med drugo svetovno vojno in po njej. (Gab)

Sporočila časa

To skupino pregovorov nam tudi danes ni težko sprejeti, saj jo potrjujeta tako znanost kot tudi življenjsko izkustvo; zajema pa iz treh otipljivih področij: svet, stvari in človek.

Svet ni večn, ampak minljiv

V pregovorih prikazani svet je minljiv, začasen in glede na prihodnost negotov.

Ta svet ni zə zméron. (R, Soč)

Te smo začásno, svet ni zə stálno. (R) Na tem svetu ni nič večno. (Puč)

Bux ve, kaj bo čez stu let; nə bo več nič? (R, Zaz)

Stvari so minljive

Pregovorov o minljivosti stvari je veliko. Danes jih še posebej razumemo, saj nam tudi industrija na vseh področjih posreduje malo trajne izdelke.

Nič ni za vajk na uvón svítu. (P, Gol)

Nobiéna ríəč níma víəčne doráde. (R, Ore)

Nobéna ríəč nə tíən svíəti ni zə zmírən. (R, Sov)

Sáka stvar íma suj cajt. (R, Nok)

Usáka stvar an cejt dərá. (R, DpH, Kas, Kor)

Usáka stvar málo čása derá, bóžja mílost je za sélen. (R, Pre)

Usáka stvar ámbot končá. (R, Puč)

Usáka stvar je zə an cajt na svéti. (R, Soč)

Usáka stvar jéma začétok íno kúónoc. (R, Soč)

Usáka stvar príje do kúónca an nə kúónoc. (R, Ore)

Usáka stvar íma kúónoc, sámó kləbása íma dva. (R) Šaljivo o času. (Ore)

Prej ali slej bo pəršlo usé nə kúónoc. (R, Sov)

Usáka stvar príde χ svójmi fíni. (R, Hra)

Usáka stvar príde χ ánmi kráji. (R, DpH)

Usáka stvar ámbut pəsá. (R, Kor)

Usé dójde, usé prójde. (R, Pre)

U šúši nənka málni nə míəljeju. (P) Vsaka stvar se enkrat ustavi. (Gab)

Nej stvərí, də je védno enáka ne ten svéti. (R, Hra)

Túdi cájti i užánce se s vrímenon mínjadu. (R, Gol)

Usé sə je spreobrnílo nə ten svéti, ni več neč, kur je blo ámbot. (R, DpH)

Je usé γəmbjáló nə ten svéti, ni več, ku je blo. (R, Med)

Usáka stvar zəzréja u súójin cájti. (R) Vsaka stvar dozori ob svojem času. (Kas, Zaz)

Stvərí so sə dúósti menjále. (R, Soč)

S cájtən usié γra. (R) Sčasoma vse dotraja. (Gab)

Človek je minljiv

Precej šaljiva in duhovita skupina pregovorov o človeški minljivosti gradi predvsem na dejstvu, da je naše življenje na svetu zgolj »najemna pogodba« in da za človekom ne ostane nič, ne kosti, ne mesa.

Cejt bo, kə nəs nə bo. (R, Sov)

Túkaj ne bųəmo za vávik, túkaj smo sámó začásno. (R, Nok)

Nə tíən svíəti smo nə fíti. (R) Na svetu smo v najemu. (Vrt)

Zə stɯəc liət bo žiə mǝrzla ret. (R, Gab)
Sto lit ni kósti ni mésa. (R, Gol)
Čez stu let tə nə bo boléla ɣláva. (R, Soč)
Čez stu let ny boš jémoɯ več problémoɯ. (R, Soč)

... čeprav dočaka veliko let

Tolažba za minljivost človeškega življenja je dolgo življenje, vsekakor daljše od tvorcev pregovorov, namesto z leti duhovito izraženo s pomočjo »petkov« in »križev«.

Íman púno pétkoɯ. (R) Imam veliko let. (Seč)
Je dɯósti piétkoɯ šlo mímo. (R) Veliko let je minilo. (Zaz)
Də znaš, kólko píatkoɯ sən vre pəsála! (R) Imam veliko let. (DpH)
Jímən dósti krížoɯ. (R) Imam veliko let, težav. Vsak križ (latinsko X) pomeni deset let. (Med)
Sən učákoɯ dɯósti krížoɯ. (R) Imam veliko let, težav. Vsak križ (latinsko X) pomeni deset let. (Zaz)
A, ma kaj boš ti ɣovúóru, kə ímāš tǝrkáj krížoɯ nə ɣǝrbti. (R, Gab)
Jest ímən tǝrkáj krížoɯ, kaj boš ti víadoɯ, kə nə víāš neč, kə si šié mlad. (R, Gab)
Sən štúfa, ímən prévič krížoɯ zə jeɣ nɯósit, sju tǝški. (R, Sov)
Jeɣ íma dɯósti u ríti (nə ɣǝrbi). (R) Ima veliko let. (Vrt)

Značilnosti časa

Pri značilnostih časa je poudarek na tem, kako začnemo dan, na naglici, ki je velika značilnost sedanjega življenja, in na ogroženi vrednoti točnosti.

Dan se začne z jutrom

V nadaljevanju prikazane zgodnje ure so danes kar krepko v krizi, nekako popularna postaja izgubljena noč in (pre)dolgo spanje.

Zýódne víure so zlátné víure. (P, Pre)
Zlátna jútranja úra, ki sə dɯósti nǝrdí, već ku podnévi. (P, Hra)
Zjútro sə réce dúbǝr dan. (P, Med)
Srécon úni, ki zýódaj ustáne. (R, Soč)
Bláɣor únmu, kə zɣɯəda ustáne, kə si dɯósti nǝrdí. (P, Ore)
Anbúót: Blóɣor únmu, kə zɣɯəda ustáne. – Zdej: Blóɣor únmu, kə dúɣo spi. (R, Sov)
Dɯǝr zɣɯəda ustáne, sə nə pokesá maj. (P, Hra)
Ta kə zɣɯəda ustáne, dvej sríáce zyrábi. (P, Nok)
Dɯǝr zɣɯəda ustáne, mu frɯǝštík ostáne. (P, Gab)
Dɯǝr zgɯəda ustája, mu kroɣ ostája. (P, Ore)
Dur zɣɯəda ustáne, mi še ɣráne ostáne. (P, Zaz)
Zýódaj zméron móraš ustát, pa ti nə bo žéɯ. (R, Soč)
Dan je tríəba prímít žiə zíətro, kǝr sə ustáne. (P, Ore)
Dan je tréba prímít zə ɣlávo, ne zə rep. (P, Puč)
Dan múrǝš prímít ujútro, ne uvéčer. (P, Soč)
Usáki dan pǝrniése níəkej nóɯɣa. (P, Gab)
Sáka zóra donése nov dan. (P, Gol)
Dan sə pozná uvéčer. (P, Soč)
Dɯǝbǝr dan sə zvečír poɣváli. (P, DpH)
Po dnévi sə večír vídi. (P, DpH)
Zvičír sə dan sɯədi. (P) Zvečer se presodi, kako si preživel dan. (Gab)

Zéblena nuć, ánka dan. (P, Zaz)

Ki yúbi noč, yúbi túdi dan. (P, Gol)

Dyər dúyo spi, sə mu sláma ríti (zə ret) dərží. (P, Vrt)

Čas teče, beži

Pri tej skupini pregovorov je značilna slikovita uporaba primerov za hitrost časa, vzetih zlasti iz narave (strela, vihar) in iz družbenega življenja (dobra družba).

Usé príde, usé yríā xítro. (R, Kas)

Usé pásá žvéltó. (R, Kor)

Usié sə təkųə xítro obráča, də ni neč več, ku je blo. (R, Gab)

Čas prexítro tiéče. (R, Nok)

Cejt je pųósoy vélje. (R, Vrt)

Dájmo poxétət, kə cejt náylo beží. (R, Ore)

Cajt biží, káko da bi z ókon míynija. (PR, Gol)

Cajt níma frénoy. (R) Čas nima zavor. (Puč)

Smo bli tik-tak tən. (R) Takoj smo bili tam. (Zaz)

Ma sej tístu ríāč nərđiš tik – tak. (R, Gab)

Tu bųə an, cvaj, draj. (R) To bo hitro. (Nok)

Je posálo, ku də bi pıxnu (stríāla udárła). (R, Vrt)

Je posálo ku šus. (PR) Hitro je minilo – kot strel. (Ore)

Je pųósoy təkųə xítro cejt, ku də bi ustrélu. (PR, Peč)

Usié je šlo təkųə xítro, ku də bi stríāla udárła. (PR, Gab)

Je šóy náylo ku blisk. (PR) Šel je zelo naglo. (Peč)

Je pásay kut šijųən. (PR, Nok)

Ma sej je posálo, ma ku xudíč. (PR, Sov)

Kej češ, ádna úra ti ubeží, kə nə víāš kədáj. (R, Sov)

Kər někaj čákaš, nýdar néce prit ta úra, kádər pa biš téų da pasá, pa ne pasá nýdar (se vléjće). (R, Nok)

U líapi drúžbi cejt yra náylo nəpréj. (R, Ore)

U dųóbri kompəníji yra cejt xítro nəpréj, u slábi pej rájsa. (R, Sov)

U dųóbri kompəníji téče čas žvéltó. (R, DpH)

Je šíe dniévoų núyu klobás. (P, Nok)

... in v njem leta

Tovrstni pregovori so najznačilnejši za starejši rod ljudi, ki jim leta hitreje tečejo kot mladim.

Líāto yra, ku də bi móynu (ustriélu). (R.Vrt)

Líta yrédu. (R, Gol)

Náylo bežíju tə líātə. (R, Ore)

Líāta pųójejo. (R) Leta tečejo. (Kas)

Léta kantájó. (R) Leta tečejo. (Soč)

Léta téčejo, neč nə réčejo. (R, DpH, Hra, Puč)

Dvéjsti líāt je posálo, ku də bi zlotíālo. (R) Prvih dvajset let življenja hitro mine. (Vrt)

Sklepne misli

Pregovore o času odlikuje več dejavnikov: bogato in slikovito narečno izražanje, pestrost primerov, vzetih iz življenja, posluh za stvarno vsakdanje življenje, duhovitost, šaljivost in aktualnost ne le za preteklost, ampak tudi za sedanjí čas. Skratka,

tovrstni pregovori so bogata šola za današnji svet in slog življenja, kjer je čas omalovaževan, ga živimo nesproščeno in premalo zavestno, bežno in nepoglabljeno, zato ni naš zaveznik, ampak večkrat velika osebna in družbena nadloga in zavora. Bogatili nas bodo, če jih bomo ponotranjili in vzeli za vodila svojega življenja.

S tem sestavkom zaključujem dvoletno serijo devetih sestavkov narečnih pregovorov z Goriške in Istre: Utrip pregovorov (2019, 1), Duhoviti in šaljivi pregovori (2019, 2), Krajevne značilnosti v pregovorih (2019, 3/4), Spoznavanje med fantom in dekletom pred poroko v pregovorih (2019, 5), Začetki skupnega življenja v zakonu v pregovorih (2019, 6), Iz katere smeri prihaja lepo in slabo vreme v pregovorih (2020, 1), Pregovori o svetnikih, vremenu in letini (2020, 2/3), Usoda in smrt (2020, 4/5) in Čas (2020, 6). Namen sestavkov je približati bogastvo narečnih pregovorov Goriške in Istre slovenskemu bralcu na vzorcu petih krajev na Goriškem v Sloveniji in zamejstvu ter do petnajst krajev v Istri. Sestavki so sad osebnega dvajsetletnega sistematičnega zbiranja pregovorov v teh dveh primorskih pokrajinah, ki se še nadaljuje. Bogatega in zanimivega gradiva je še veliko.

Spoštovana bralka, cenjeni bralec, če sem vama s sestavki uspel vsaj nekoliko približati primorsko narečno bogastvo pregovorov, je dosežen njihov namen in moj trud. Bog lonaj za pozornost!

Slovarček narečnih besed

ádna ena, *al* ali, *ámbot*, *ámbut*, *anbyót* некоč, *an* eden, *an*, *ánu*, *éno* in, *an*, *cvaj*, *draj* hitro, *ánka* tudi, *ánmi* *χ* k enemu, *ben* že, *bet* biti, *biš* bi (ti), *blo* bilo, *blóyor* blagor, *bųə* bo, *Buχ* Bog, *bųójža* božja, *é* bo, *cajt*, *cejt* čas, *češ* hočeš, *dójde* pride, *dôn* dan, *donése* prinese, *doráda* trajnost, *dosáda* doslej, *dósti*, *dúosti* zelo, veliko, *doznôt* zvedeti, *drugáči* drugačen, *dúbər*, *dųəbər* dober, *dųər*, *dur* kdor, *dúyo* dolgo, *durát* trajati, *dvej* dve, *dvėjsti* dvajset, *fin* konec, *fit* najem, *frénou* zavor, *frųəštik* zajtrk, *γəmbjāt* spremeniti, *γra* gre, *γrédu* gredo, tečejo, *γúbi* izgubi, *χ* k, *íman*, *ímən* imam, *jex* jih, *jéma* ima, *jémo* imel, *jes* jaz, *jótro* jutro, *jútre* jutri, *kantájo* pojejo, *kej* kaj, *kə* ker, *kədáj* kdaj, *kəkuə* kako, *kər* kadar, ko, *ki* kdor, *kólko* koliko, *kompánja* enak, podoben, *kompəníja* družba, *kroχ* kruh, *ku*, *kur*, *kut* kakor, kot, *kųónoc*, *kųónoc* konec, *léjto*, *lito* leto, *líčit* zdraviti, *ma* toda, *mayári* čeprav, *maj* nikoli, *málin* mlin, *menjāt*, *menjôt* menjati, spremeniti, *máynu* mignil, *mínjadu* menjajo, *mųəre* mora, *nánka*, *nónka* niti, *nápret*, *náprət* naprej, *neč*, *neč* nič, *néce* noče, *nej* ni, *nékej* nekaj, *nərdí sə* se naredi, *níəkej* nekaj, *nýdar* nikdar, *nječ* nič, *nobiédən* noben, *nóųya* novega, *nuč* noč, *núyu* kakor, kot, *pasá* mine, *pásat*, *pəsát*, *posát* miniti, preživeti, *pásau* minil, šel mimo, *pérnes*, *pərnést*, *pərníést* prinesiti, *pərníése* prinese, *poχétət* pohiteti, *posálo* minilo, *prévič* preveč, *príje* pride, *prímit* prijeti, *prójde* mine, *púno* veliko, polno, *pųóle* potem, *pųóso* minil, *rájsa* zavira, *réce* reče, *ret* rit, *ríač* stvar, *rôna* rana, *sáka*, *sáki* vsaka, vsak, *séden*, *sédən*, *síədən* sedem, *sej* saj, *sélen* vedno, *sən* sem, *səz* s, *sju* so, *spreobrnít sə* spremeniti se, *srécon* srečen, *stu*, *stųə* sto, *sųəj*, *su* lastni, svoj, *svít* svet, *šié* več, *šijųən* vihar, *štúfa* naveličana, *šus* strel, *šúša* suša, *takú*, *təkú*, *təkuə* tako, *te* tu, *téų* hotel, *tən* tam, *tərkáj* toliko, *tik-tak* takoj, *tu* to, *ubeží* zbeži, *ud* od, *ujútro* zjutraj, *úni* tisti, *únmu* onemu, tistemu, *úoko* oko, *uriémo* vreme, *usé*, *usié* vse, *usenák* enak, *uvéčer*, *zvečír*, *zvičír* zvečer, *uvón na* na tem, *užánca* navada, *vajk*, *vávik* vedno, *več* več, *vélje* takoj, hitro, *vián* vem, *vléjce se* se vleče, *von* ven, *vre* že, *vríme* čas, *vúra* ura, *začétok* začetek, *zad* zadaj, *zdej* zdaj, *zéblena* izgubljena, *zəznát* spoznati, *zəzréjat* dozoreti, *zyųada* zgodaj, *ziátro*, *zjútro* zjutraj, *zlátne* zlate, *zméron*, *zmírən*, *zmíron* vedno, *znaš* veš, *žéų* žal, *žvéltó* hitro

Dr. Primož Kuret

Beethoven in Slovenci

Letos ves svet slovesno praznuje 250-letnico rojstva enega največjih skladateljev, kar jih pozna svetovna glasbena zgodovina. To je seveda Ludwig van Beethoven, ki se je rodil v Bonnu 16. decembra 1770.

Okolje, v katerem se je rodil, je bilo prej proletarsko kakor meščansko. Oče Johann je bil tenorist v kapeli volilnega kneza Maksimilijana Friderika, najmlajšega brata cesarja Jožefa II. Mati Marija Magdalena Keverich ni imela lahkega dela s svojo pijansko materjo in prav tako pijanskim možem. Oče je začel sina poučevati pri štirih letih. Z enajstim leti je prvič javno nastopil, s trinajstim je postal organist. Očetove glasbeno vzgojne metode so bile dvomljive, saj je bil težek alkoholik. Tako je bil njegov prvi pravi glasbeni učitelj Christian Gottlob Neefe, dvorni organist v Bonnu. Sedemnajstleten se je odpravil s štipendijo na Dunaj, da bi študiral pri Mozartu, vendar se je zaradi materine bolezni že po 14 dneh moral vrniti domov. Po materini smrti je moral prevzeti skrb za družino, vendar je leta 1792 spet odšel na Dunaj k Haydn. Njegovi učitelji pa so bili tudi drugi znani skladatelji (Schenk, Albrechtsberger, Salieri). Dunaj je postal zdaj njegova druga domovina. Kot briljanten pianist si je hitro pridobil sloves med visokimi krogi. Leta 1808 ga je westfalski kralj Jérôme povabil v Kassel. Ker ga na Dunaju niso želeli izgubiti, se je najvišja dunajska aristokracija zavezala, da mu bo do smrti letno plačevala rento 4000 goldinarjev. Dotacija je izpolnila svoj namen, čeprav je denar z leti zaradi inflacije izgubil nekaj vrednosti. Okrog leta 1796 so se začele pojavljati težave s sluhom. Pretresljiva je njegova »Heiligenstadtska oporoka« iz leta 1802, ki so jo našli v njegovi zapuščini in izraža njegovo duševno stanje, skoraj na robu samomora: »O, ljudje, ki me imate za sovražnega, trmastega in ljudomrzlega, kakšno krivico mi delate! Ne poznate vzroka – napredujoče gluhosti ... kakšno ponižanje, ko nekdo poleg mene sliši od daleč flavto, jaz pa ne slišim ničesar ... Takšni dogodi me tirajo na rob obupa, malo je manjkalo in končal bi svoje življenje. Samo ona, umetnost me je zadržala ...«

Sicer pa je bil Beethoven izredno živahen in odločen kljubovati svoji usodi. Vse skozi so nastajala dela, ki so širila njegovo slavo in priljubljenost. S tridesetimi leti je napisal svojo 1. simfonijo, sledilo jih je še osem, vsaka drugačna, vsaka svojska, enkratna. In končno 9. simfonija, za katero so rekli, da pomeni vrh vse glasbe, nadomestek religije, ki sili vsakogar pod zastavo humanosti. Simfonijam enakovredne so klavirske sonate (32) in godalni kvarteti (16). Med sakralnimi deli izstopa *Missa solemnis*, morda najintimnejša osebna skladateljeva izpoved: »Od srca – naj gre spet – do srca!« je zapisal nad kirijem. Edino opero, ki jo je napisal – *Fidelio* –, zaznamuje moralna ideja – žrtvujoča se zakonska zvestoba. Obe prvi verziji iz 1805 in 1806 nista uspeli. Uspeh tretje verzije pa pomeni zmagoslavje svobode v boju s tiranijo.

Obenem je gluhost napredovala tako daleč, da kmalu ni več mogel dirigirati. Tudi kot pianist ni več nastopal. Umaknil se je v samoto, zanemarjal svojo

zunanost (nekoč so ga celo prijeli kot klateža). Nastale so zadnje klavirske sonate, *Missa solemnis*, godalni kvarteti ter seveda 9. simfonija s Schillerjevo *Odo radosti*. To pa so tudi leta bolezni in razočaranja, zlasti težave z nečakom Karlom. Z občudovanja vrednim pogumom je zrl v oči neizbežnemu koncu. Moral je zelo trpeti. Smrt ga je odrešila 16. marca 1827 proti šesti uri zvečer, ko je zunaj divjala nevihta. Pogreba se je udeležilo okrog 20.000 ljudi, ki so se zavedali, da je umrl največji skladatelj svojega časa, skladatelj, ki je ustvaril novo glasbeno govorico izjemne izrazne sile, s katero je vplival na vse naslednje generacije.

Glas o uspešnem mladem skladatelju je kmalu prišel tudi do Ljubljane. Tu je Filharmonična družba (ustanovljena 1794) skrbela za glasbeno življenje in iz »Glasbenega kataloga«, nastalega 1804, vidimo, da je družba v tem času že imela večino Beethovnovih del, ki so do tedaj izšla. Iz virov vemo, da so njegovo 3. simfonijo izvedli v Ljubljani že 1811, 7. simfonijo leta 1817. Družba je želela z imenovanjem slavnih skladateljev širiti svoj ugled. Tako je Joseph Haydn postal častni član že leta 1800. Sledila so leta Napoleonovih vojn in kratko obdobje Ilirskih provinc (1809–1813). Prvi poskusi pridobiti Beethovna za častnega člana so bili že leta 1808. Dunajski član družbe Anton Schmitt pa je družbi to odsvetoval, češ da je Beethoven zelo muhast in bi povabilo lahko odklonil. Misel je ponovno oživela 1819. Že leto prej so v Ljubljani izvedli njegovo 6. simfonijo, in ker partitura še ni bila tiskana, je skladatelj poslal prepis z lastnimi popravki. Danes se prepis nahaja v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Leta 1819 pa so Beethovnu izročili diplomu častnega člana, statute in seznam aktualnih častnih članov. Beethoven se je družbi pisno zahvalil 4. maja 1819. To dragoceno pismo so po prvi svetovni vojni prodali (Glasbena matica) v tujino in se danes nahaja v Beethovnovi hiši v Bonnu. O teh dogodkih je natančno poročal ljubljanski časopis *Illyrisches Blatt*, ki je med drugim zapisal:

Za vse člane ljubljanske Filharmonične družbe, njihove podpornike in prijatelje bo prijetno zvedeti, da je omenjena družba izvolila za častnega člana znanega Ludiwga van Beethovna, čigar klasične skladbe so ljubljanski ljubitelji glasbe na mnogih akademijah občudovali, in mu poslala diplomu. Te diplome veliki skladatelj ni samo dobrohotno sprejel, ampak svojerodni, zelo prijazno odgovoril, da jo sprejema kot časten dokaz priznanja svojih (kot se je skromno izrazil »majhnih«) zaslug in da družba lahko vedno računa na njegovo prijateljsko naklonjenost.¹

Za družbo in Ljubljano je bilo dejstvo, da je Beethoven častni član družbe, zelo pomembno. Glasbeno življenje v Ljubljani je bilo tesno povezano z dunajsko klasiiko. Poleg Haydna je bil zdaj tudi Beethoven častni član, in ko je leta 1820 nastopil v Ljubljani najmlajši Mozartov sin, je bil prav tako imenovan za častnega člana, čeprav bolj v spominu na očeta. Ljubljanski nemški dnevnik je tudi spremljal zadnjo Beethovново bolezen in smrt.²

Med Beethovnovimi prijatelji in znanci iz Slovenije so bili zanimivi ljudje: dvorni agent Ignaz Demšar (Dembscher, 1776–1838), ki je skrbel za Beethovnovne pravne zadeve, dalje grof Vencel Robert Gallenberg (1783–1839), dvorni koncipist Jakob Hočevar (Huschowa), pianistka Marija Košak Pachler (1794–1855) ter na Dunaju rojeni violinist in dirigent Ignaz Schuppanzigh, potomec slovenske

¹ *Illyrisches Blatt*, št. 20, 28. maj 1819.

² *Laibacher Zeitung*, št. 26, 30. marec 1827, in št. 27, 3. april 1827.

družine.³ Pri Demšarju so leta 1826 izvedli Beethovnov godalni kvartet v F-duru op. 135. Bolj zanimiva kot grof Gallenberg, potomec ene najstarejših kranjskih plemiških družin, je njegova žena Giulietta (Julija) Guiccardi (1782–1856). Junija 1800 se je s starši preselila iz Trsta na Dunaj in zaradi svoje lepote kmalu postala središče tedanje družbe. Jeseni 1801 je bil Beethoven njen učitelj klavirja in se očitno vanjo zaljubil. Leto pozneje ji je posvetil sonato v cis-molu *V mesečini*. Z Gallenbergom se je poročila 14. novembra 1803. Po poroki sta nekaj časa živela v Neaplju. Gallenberg je nekaj časa vodil dunajsko Dvorno opero (1821–1823) in skomponiral prek 40 baletov. Beethoven je zelo cenil pianistko Marijo Košak Pachler, poročeno s pravnikom dr. Karlom Pachlerjem v Gradcu. Med dvema obiskoma na Dunaju 1817 in 1824 je skladatelja očarala s svojo osebnostjo in klavirsko igro. Ignaz Schuppanzigh je veljal za enega najboljših violinistov svojega časa in je bil vodja godalnega kvarteta. Bil je sin slovenskega profesorja in Beethovnov učitelj violine ter njegov tesni prijatelj.

Beethovnova dela so bila v Ljubljani stalno na sporedu. Običajno je bil na njegov rojstni dan, 16. decembra, njemu posvečen koncert. Zlasti svečano pa so potekale slavnosti ob stoletnici skladateljevega rojstva leta 1870. Tedaj je Filharmonično družbo vodil Čeh Anton Nedvêd (1829–1896). Pod njegovim vodstvom je družba doživela ponoven vzpon. Stoletnico so proslavili z dvema slavnostnima koncertoma, 12. in 13. novembra. V Ljubljano so prišli tuji gosti. Prvi dan je bil ob 19. uri slavnostni koncert v Deželnem gledališču, sledil je pevski večer. Naslednji dan je bil slavnostni koncert ob 11. uri, sledilo je kosilo in zvečer ples v kazini. Med gosti je bil ameriški konzul v Trstu in Beethovnov biograf (*Življenje Ludwiga van Beethovna v treh zvezkih*) Alexander Wheelock Thayer (1817–1897), ki je o teh dogodkih priobčil daljši članek. V letnih poročilih Filharmonične družbe so objavili njegovo pismo z dne 19. novembra 1870, kjer se je zahvalil za povabilo in čestital družbi za uspešne koncerte. V letnih poročilih so objavili tudi njegove notice o Beethovnovih delih, ki so jih izvedli na teh koncertih. Bil je navdušen nad Ljubljano in koncerti, ki so pomenili tudi enega od viškov v zgodovini družbe.

Na teh koncertih so izvedli vrsto del: uverturo *Fidelio* op. 72, *Mirno morje in srečna vožnja* op. 112, violinski koncert v D-duru op. 61 (solist Julius Heller iz Trsta), *Ah! Perfido* op. 65, *Fantazijo za klavir, zbor in orkester* v c-molu op. 80 (solist Josef Zöhrrer), *Die Ehre Gottes* op. 48 za moški zbor ter zaključni zbor iz oratorija *Kristus na Oljski gori* op. 85. Na pevskem večeru so izvedli dela različnih skladateljev. Na koncertu naslednjega dne so poslušalci slišali opoldne v polni dvorani 5. simfonijo op. 67, pesmi *Mignon* in *Neue Liebe, neues Leben* op. 75 (Leopoldina Gregorič), *Andenken* op. 136 in *Mit einem gemalten Hand* op. 83 (Alexander Rüdinger). Spored so zaključile *Atenske razvaline* op. 113. O vseh teh dogodkih je poročal *Laibacher Zeitung*.⁴ Občinstvo je bilo navdušeno, dirigent Anton Nedvêd je bil veliki junak. Zbor je štel 126 pevcev in pevk, orkester več kot 60 glasbenikov (šestnajst prvih in šestnajst drugih violin, osem viol, po sedem violončelov in kontrabasov in ustrezno število pihal in trobil).

Josip Mantuani je v svojem članku iz leta 1927 omenil statistiko, iz katere izhaja, da so bile Beethovnovske skladbe od leta 1862 pa do 1926 325-krat na sporedih v Ljubljani.⁵ Beethovnova dela so tudi še danes sestavni del koncertnih programov v Ljubljani.

³ Josip Mantuani, »Beethoven«, *Čas* 21 (1826/27), 4, str. 202–207.

⁴ *Laibacher Zeitung*, št. 260, 14. november

1870.

⁵ Gl. op. 3.

Dr. Janko Prunk

Anton Korošec

Dne 15. decembra bo osemdeset let od smrti dr. Antona Korošča, duhovnika, politika in državnika. Marsikateri formalist bo zmajal z glavo, češ, kako je moč dr. Korošču pripisati lastnost državnika, saj ni deloval v svoji državi. A je deloval v državah, ki so vključevale tudi Slovence, in to tako, da bi postal slovenski narod emancipiran in državotvoren. Oznako državnika zaslužijo posebno ugledni in uspešni politiki, ki so opravili takšna dejanja na državnem in mednarodnem področju, ki so zaznamovala njihov narod. Epitet državnik si je zaslužil tudi glede na svoje sodobnike, ki jih je prekašal po dolgotrajnosti svojega delovanja, po politični spretnosti, veljavi v slovenskem narodu in v državni politiki habsburške monarhije in prve – monarhistične Jugoslavije.

Doba njegovega voditeljstva slovenske politike obsega celih 25 let, in v tem času je vodil slovenski narod skozi odločilna zgodovinska dejanja. Pri daleč največji in odločilni politični stranki – Slovenski ljudski stranki – in njenem članstvu je užival neomajno zaupanje in popularnost. Korošec seveda ni bil brez nasprotnikov, slovenskih liberalcev in socialistov. Nekateri so ga kritizirali zaradi njegovih neposrečenih in neuspešnih potez, največkrat pa kar zaradi apriornega odklanjanja njegovega idejnega katoliškega nazora.

Kaj je oblikovalo tega moža do izjemne osebnosti? Kar nekaj dejstev: rojeni talent, prleško okolje Sv. Jurija ob Ščavnici, ki je bil prava zibelka nadarjenih in uspešnih mož različnih poklicev, duhovniških, kulturnih in političnih, ki so se povzpeli do veljave v vseslovenskem merilu. Naslednje dejstvo je bila dobra šola, gimnazija na Ptuju pa v Mariboru in tam tudi bogoslovje. Ko pa se je začel uveljavljati v politiki na vseslovenskem območju, sta ga podpirala dr. Janez Evangelist Krek in ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič.

Pa si pogledjmo čisto na kratko najpomembnejše postaje iz njegovega osebnega življenja. Rojen je bil 12. maja 1872 v kmečki družini v Biserjanah pri Sv. Juriju ob Ščavnici. Po šolanju na gimnaziji na Ptuju in v Mariboru, kjer je leta 1892 maturiral, je tam nadaljeval bogoslovni študij in bil že po treh letih posvečen v duhovnika. Med študijem je bil publicistično aktiven v revijah bogoslovcev, članke s socialno gospodarsko in narodnopolitično problematiko je pošiljal tudi v časnika *Slovenski gospodar* in *Slovenec*. Bil je predsednik društva Slomšek in izkazal se je s svojimi vodstvenimi sposobnostmi in priljudnim značajem. Med študijem je spoznal dr. Janeza E. Kreka, ki je bistveno vplival na njegovo duhovno in politično usmeritev. Do leta 1898 je bil kaplan na Sladki Gori in v Radljah, nato pa študijski prefekt mariborskega dijaškega semenišča. Leta 1897 se je vpisal na študij teologije na graški univerzi, kjer pa je zaradi svojega intenzivnega publicističnega in političnega dela šele leta 1906 doktoriral iz teologije.

S publicistično dejavnostjo, ki je obravnavala narodnostni boj štajerskih Slovencev z Nemci, in z odličnim javnim nastopom ga je narodna stranka na Štajerskem leta 1902 predlagala za kandidata v štajerski deželni zbor. Vendar

Anton Korošec (1925); vir: dLib

pred izbruhom prve svetovne vojne je podprl slednjo in bil z njeno pomočjo izvoljen za predsednika parlamentarnega kluba Hrvaško-slovenske zajednice v dunajskem parlamentu. Ta organizacija je potem med vojno vodila slovensko politiko vse do pomladi 1917, ko je iz nje in še peščice ostalih jugoslovanskih poslancev zrasel Jugoslovanski parlamentarni klub. Klub je bil forum, v katerem so slovenski poslanci skupaj z avstrijskimi Hrvati leta 1917 oblikovali majniško deklaracijo. Inicijativo pri njej je imel Janez E. Krek, skupaj s hrvaškimi pravaši, toda v parlamentu jo je v lepi slovenščini prebral govorno večji dr. Anton Korošec.

Deklaracija je dobro znana, pa naj jo vseeno kratko povzamem. Zahtevala je »na osnovi narodnega načela in hrvaškega državnega prava zedinjenje vseh jugoslovanskih dežel habsburške monarhije v samostojno državno telo, prosto vsakega narodnega gospostva tujcev, zgrajeno na demokratični podlagi pod žezlom habsburško-lotarinske dinastije.« To je bil že dolgo časa tudi Korošev koncept.

S tem dejanjem je Korošec postal najvidnejši slovenski politik, zlasti ker je že v jeseni 1917 umrl Janez E. Krek. Korošec je imel na njegovem pogrebu v Ljubljani narodno politični govor z ohrabrujočim zaključkom: »Dvignite glave (Slovenci namreč – op. J. P.), kajti približuje se vaše odrešenje.«

na volitvah ni bil izvoljen zaradi nasprotovanja mariborskega škofa Napotnika, ki je svoji duhovščini prepovedal neposredno politično delovanje.

Poleti 1906 se je na 3. katoliškem shodu pridružil dr. Ivanu Šušteršiču in dr. Janezu E. Kreku. Poudarjal je skrb za kmečki stan, »ki ohranja državo, prestol in oltar«. V jeseni 1906, ko je bila na Štajerskem izpeljana ločitev na liberalce in katoličane, je Korošec za slednje ustanovil Slovensko kmečko zvezo, ki je politično prevladala med štajerskimi Slovenci. Isto leto je bil izvoljen za poslanca v dunajski državni zbor in ostal njegov član do razpada habsburške monarhije. S tem se je začela njegova vseslovenska politična kariera. Leta 1909 je svojo Kmečko zvezo vključil v Vseslovensko ljudsko stranko.

Ob sporu v njej med Šušteršičevo in Krekovo strujo tik

Korošec je vodil deklaracijsko gibanje in v jeseni 1918 pogajanja s Hrvati za ustanovitev Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov, slednjih samo z ozemlja habsburške monarhije. To ni bilo lahko delo, kajti največja stran-ka pri Hrvatih – Hrvaško-srbska koalicija – se je temu upirala zaradi svojih drugačnih načrtov. Ampak 6. oktobra je bila pripravljena stopiti v Narodni svet tudi Koalicija in tako je bil ta lahko ustanovljen. Korošec je izjavil, da je njegov cilj samostojna Država Slovencev, Hrvatov in Srbov. Nekaj dni za tem je bil Korošec povabljen v avdienco k cesarju Karlu. Ob tej priložnosti ga je cesar prosil, naj Jugoslovani ne zapuščajo monarhije, in jim je ponudil neko invalidno samoodločbo narodnih enot. Korošec mu je ob tej priložnosti odvrnil: »Vaše veličanstvo, prepozno je!« Ta stavek je šel potem v zgodovino in nekateri so izražali dvom, da je Korošec to pred cesarjem resnično izrekel. Kajti cesar je bil še vedno cesar in katoliški duhovnik še vedno njegov državljani.

Toda v nekaj dneh so se stvari popolnoma zamenjale. Habsburški narodi so razglasili svoje samostojne države, Slovenci, Hrvati in Srbi pa 29. oktobra svojo skupno Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov s središčem v Zagrebu. Dr. Korošec, medtem izvoljen za predsednika Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov, ni bil navzoč na teh svečanih razglasitvah v Zagrebu in Ljubljani, prej je odpotoval v Ženevo na pogovore s politiki antante, da bi jih pridobil za mednarodno priznanje svoje nove države. Srbska vlada je preprečila takšno priznanje in sama stopila v pogovore s Korošcem in predsednikom jugoslovanskega emigrantskega odbora dr. Antejem Trumbićem. V pogovorih je Korošec dosegel prvi veliki diplomatski uspeh: srbska vlada s predsednikom Nikolo Pašićem je priznala Narodno vijeće Slovencev, Hrvatov in Srbov kot legitimno vlado Jugoslovancev z ozemlja nekdanje Avstro-Ogrske, ni pa eksplicitno priznala Države SHS, pač pa je predlagala njeno združitve s Kraljevino Srbijo. Korošec je dosegel, da bi bila začasna ureditev skupne države skoraj konfederativne oblike, ki bi se izražala v postavitvi vlade. Ta bi imela 12 ministrov, šest s srbske strani in šest s strani Narodnega Vijeća; srbski bi prisegli pred regentom Aleksandrom, ministri, predlagani od Narodnega vijeća, pa pred predsednikom Vjeća, dr. Korošcem.

Ženevska pogodba ni vnaprej določila bodoče ureditve skupne države, temveč je to zadevo prepuščala veliki narodni skupščini, ki bo odločala brez narodne majorizacije. Toda čez teden dni je Pašić obvestil Korošca, da odstopa od podpisanega sporazuma, ker ga politika v Srbiji ne podpira. Toda razvoj je krenil v združitev, ki so jo v Zagrebu v Koroščevo odsotnosti izsilili hrvaški in bosanski Srbi.

Korošec je bil sprejet v prvo vlado združene Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev za podpredsednika.

V novi državi se je začelo Koroščevo prizadevanje za avtonomijo Slovenije, ki pa so ga sabotirali liberalni politiki. V prvih letih je bil zelo previden. K temu ga je silil težaven geopolitični položaj razkosanega slovenskega naroda in slabo poznavanje političnih razmer v Srbiji. Zato v tem času ni podpiral radikalnih federalističnih stališč Stjepana Radića, marveč je zastopal le zahtevo po slovenski avtonomiji. S tem se je zameril Hrvatom, posebno Radiću do njegove smrti.

Na volitvah za konstituanto novembra 1920 je SLS zgubila absolutno večino, vendar je s podarjanjem slovenske avtonomije v kraljevski Jugoslaviji spomladi 1921 na občinskih volitvah takšno večino povrnila in jo ohranjala na volitvah v Narodno skupščino ves čas obstoja kraljevske Jugoslavije. V konstituenti je Korošec nastopal proti sprejetju vidovdanske ustave, ki je ponujala narodni unitarizem in državni centralizem, in ko je bila ta sprejeta z majorizacijo srbskega naroda, je začel proti njej politični boj.

Njegovo glavno politično prizadevanje je veljalo boju za avtonomijo Slovenije in za razvoj ter utrditev kmečkega združništva, s katerim je reševal slovenski kmečki položaj. Od 1927 do 1930 se je povezoval z vodilno srbsko radikalno stranko, podobno SLS, in v krizi jugoslovanske države, po atentatu na Stjepana Radića v beograjski skupščini, junija 1928 je sprejel mandat, ki mu ga je podelil kralj Aleksander za predsednika jugoslovanske vlade, ki naj reši mednacionalne odnose v državi. V skrajno zaostrenih srbsko-hrvaških odnosih ni imel najmanjše možnosti za uspeh. Gordijski voz je presekala kralj Aleksander s suspenzom ustave in uvedbo osebne režime. Šestojanuarska diktatura je bila naravnana proti narodnemu zaostrovanju, zato je suspendiral tudi parlament in stranke, ki so najbolj podžigale mednacionalne spore. V takem položaju se je Korošec odmaknil od sporazumevanja z velikosrbsko politiko in dvorom in se vrnil v Slovenijo ter se posvetil urejanju razmer v ilegalo potisnjeni SLS.

Konec leta 1932 je objavil svoj najpomembnejši narodnopolitični program – Slovensko deklaracijo, ki je dobila v javnosti ime punktacije. Po raznih verodostojnih virih jo je napisal Korošec sam in jo predložil načelstvu SLS. Deklaracija je najboljši, najzahtevnejši radikalen in jasno izražen tekst slovenskega narodnega programa, ki je imel zaradi vpliva SLS tudi največjo relevantnost med Slovenci. Že takoj v prvi točki oriše usodo slovenskega naroda, ki je »danes razkosen na štiri države, Jugoslavijo, Italijo, Avstrijo in Madžarsko«. Poudari njegovo zahtevo, »da se slovenski narod zedini v eno samo politično zajednico, ker se mu more le na tak način ohraniti eksistenco in zagotoviti splošni napredek«. Nato pa našteje konkretne zahteve:

1. Glavnemu delu slovenskega naroda, ki živi v Jugoslaviji, je postavljena naloga, da na tem idealu neprestano dela do končne ustvaritve.
2. Iz teh razlogov si mora slovenski narod v jugoslovanski državi priboriti tak samostojen položaj, ki bo neprestano služil kot privlačna sila za vse ostale dele naroda, živeče v drugih državah. V to svrho nam je potrebno:
3. a) nacionalna individualnost, ime, zastava, etnična skupnost, finančna samostojnost, politična in kulturna svoboda;
b) radikalno socialno zakonodavstvo, ki mora osigurati življenjske interese in harmonično razvijanje vseh potrebnih poklicev, posebno kmečkega in delavskega.

4. Za dosego tega cilja je potrebno, da mi Slovenci, Hrvati in Srbi zgradimo po svobodnem sporazumu in na demokratični bazi državo ravnopravnih edinic, eno teh edinic naj tvori Slovenija.

Veličina deklaracije pride posebno do izraza, če pomislimo, da je padla v čas šestojanuarske diktature in da sta druga dva subjekta slovenske politike, liberalna stranka in komunisti, zagovarjala popolnoma drugačno politiko: liberalci unitarizem in centralizem, komunisti pa so razglašali potrebo razbiti Jugoslavijo, ki je imperialistična tvorba.

Žalostno je, da jo je pred nedavnim ugledni slovenski zgodovinar označil za »precej naivno oživitev programa Zedinjene Slovenije«, ko pa je ta program že čez komaj deset let postal program vseh slovenskih protifašističnih sil v drugi svetovni vojni.

Za takšno deklaracijo je režim Korošca internaliral najprej v Vrnjačko Banjo, nato v Tuzlo in nazadnje na Hvar. Po kraljevi smrti 1934 ga je novi jugoslovanski vladar knez Pavle Karadjordjević vključil v novi režim Milana Stojadinovića kot ministra za notranje zadeve. V Sloveniji pa so njegovi nasprotniki, liberalci in komunisti, neovirano udrihali po njem, da podpira diktaturo.

Na volitvah v jugoslovansko skupščino decembra 1938 pa je s svojo SLS, tedaj vključeno v vsedrjavno Jugoslovansko radikalno zajednico, dobil v Sloveniji prepričljivo absolutno večino.

S srbsko-hrvaškim sporazumom Cvetković-Maček so Slovence enostavno preskočili, dr. Korošcu pa so dali visoko častno funkcijo brez vpliva, predsednika senata. Spomladi 1940 je bil znova vključen v vlado kot prosvetni minister, kar je zelo vznejevoljilo srbske liberalce in prostozidarje. To pa je bil že čas vojne in Korošec se je zavedal nevarnosti za slovenski narod, če bodo sile osi napadle Jugoslavijo. Poskušal je poiskati neko rešitev za Slovence, ker se ni mogel zanesti na pomoč Hrvatov. Svojim prijateljem je predlagal, naj se v primeru debelacije vsi Slovenci naslonijo na Italijo, ker imajo pred Italijani manj strahu kot pred Nemci in bodo lažje zdržali nacionalistični raznarodovalni pritisk. Po porazu nacifašizma, v kar je bil prepričan, pa je svetoval, naj Slovenci spet poiščejo svoje mesto v Jugoslaviji, ker je ona za zdaj za Slovence *minor malum*.

Korošcu je bila božja volja naklonjena, umrl je 15. decembra 1940. Žal pa ni bilo tako s Slovenci. Z njegovo smrtjo so izgubili priznanega sposobnega voditelja, ki bi se morda bolje znašel v začetku oboroženega odpora in socialistične revolucije, ki so jo forsirali komunisti.

Objektivna ocena Koroščeve življenjske poti in delovanja pove, da je bil velik politik, ki je že v mladosti čutil poklicanost za politiko. Kljub nekaterim taktičnim političnim obratom, ki so bili izzvani iz politične nujnosti, je bil dr. Korošec dosleden v temeljnih političnih izhodiščih: pri krščanskosocialnem konceptu in gibanju, ki je imelo svoj izraz v SLS; znotraj nje pa je poskušal najti ravnotežje med različnimi njenimi strujami in se je zavzemal za toleriranje vseh, tudi krščanskih socialistov. Vse življenje pa je načelno zavračal liberalizem in marksistični socializem. Zvest je ostajal ideji avtonomne Slovenije, ki jo je po letu 1918 želel udejanjiti v okviru federalistično urejene Jugoslavije.

Dr. Nina Ditmajer

Jurij Vodovnik (1791–1858)

Ob 230. obletnici rojstva pohorskega pesnika

Jurij Vodovnik se je rodil na južnih pobočjih Pohorja, v naselju Skomarje, ki je danes del občine Zreče. Kot tesarjev sin je v mladosti predvsem pomagal na domači kmetiji, kot ministrant tudi v župniji, pri devetnajstih letih pa se je izučil za tkalca. Zanimalo ga je zdravilstvo, vendar se zaradi revščine ni podal na študijsko pot. Svoj dar za pesnjenje je odkril precej pozno, v nasprotju z drugimi štajerskimi pesniki svoje generacije (Andrej Gutman, Peter Dajnko, Franc Cvetko, Anton Šerf, Jožef Lipold, Andrej Urek in Jakob Strašek) pa ni bil materialno preskrbljen kot duhovnik, temveč si je kruh začel služiti (tudi) s prepevanjem svojih pesmi. V slovenskem prostoru je prepoznan kot slovenski kantavtor, pevec-novičar in igrc (potujoči zabavljak), ki je ljudem pel o pripetljajih v različnih vaseh, ki jih je obiskoval, večkrat pa so mu določeni godci ali gospodje celo zasebno naročili kakšno pesem.

Jurij Vodovnik je pri Novi Cerkvi spoznal Antona Martina Slomška, ki je tam kot kaplan vodil nedeljsko šolo. Slomšek je bil pesniški mentor številnim štajerskim in koroškim bogoslovcem, k literarnemu ustvarjanju pa je spodbujal tudi Vodovnika. Kljub temu Jurij svoje prve objave žal ni doživel v Ahaclovih *Pesmih po Koroškem ino Štajarskim znanih* (1833), temveč šele v prvem letniku Slomškovih *Drobtinic* (1846): »Prevzetija kmetov«, dve pesmi pa sta bili po posredovanju pesnika Jožefa Hašnika objavljeni v *Novicah* (1854): »Juri Vodovnik« in »Pohorska«. Njegove pesmi sta kasneje zbirala in objavljala še posebej Alojzij Kramaršič in Fran Mišič, ki je izdal *Izbrane pesmi pohorskega pevca in pesnika Jurija Vodovnika* (1941) in dopolnjeno izdajo *Jurij Vodovnik* (1959). Naslednjo zbirko je pripravil Stane Gradišnik: *Jurij Vodovnik in njegova ljudska pesniška zapuščina* (1982), nazadnje pa je 106 njegovih pesmi (od tega 45 domnevno njegovih) objavil Anton Gričnik v delu *Jurij Vodovnik. 1. Pesmi* (2004). V njegov spomin na Skomarju vsako prvo nedeljo po rojstnem dnevu organizirajo Jurijevo nedeljo, kjer se poleg spominske maše zvrsti še več kulturnih dogodkov.

Odmevi štajerskih romarskih poti v Vodovnikovih pesmih

Jurij Vodovnik je bil tudi voditelj romarjev in pisec več romarskih pesmi, ki jih je namenjal bližnjim župnijam in cerkvam, ki jih je rad obiskoval. Stepišnik je o njegovih romanjih zapisal: »Ko je v kaki romarski cerkvi svojo pobožnost opravil, je vse dobro ogledal po cerkvi, oltarje in druge naprave, in tudi okol cerkve bližnje reči, in potem urno od tiste cerkve ali kraja kako pesem skoval.« Med najbolj znanimi romarskimi potmi, ki jih je vodil, so Ruše, Puščava, Prihova, Ljubično, Petrovče, Ptujška, Sladka, Brinjeva in Tinska gora. Njegove nabožne pesmi je v prepisih ohranil njegov prijatelj in pesnik Gregor Gorenšek iz Lipe nad Frankolovim, vendar se je rokopis žal izgubil. Tako je večina Vodovnikovih nabožnih pesmi danes ohranjena v zapuščinah Lovra Stepišnika in Franca Kotnika.

V neposredni bližini Vodovnikovega rojstnega kraja se na 932 m nadmorske višine nahaja cerkev svetega Jakoba na Resniku, ki tam stoji že od 16. stoletja. Znana je zgodba, da so v času prošnjih procesij pred cerkvijo na drogu namesto križa nosili kip svetega Jakoba, ki je bil »grozno grd kakor pravcati mužarek s širokim klobukom in dolgimi mustačami pa dolgo staroslovensko suknjo«. Vodovnik je tam opazoval vernike, ki so denar raje namenjali pijači kot cerkvi, ki je bila po njegovih besedah v slabem gmotnem stanju:

Zdaj pa le pravjo, da k Jakobu grejo,
kakor da sosed tja k sosedu gre,
da bi le pili, nič drugega ne vejo.
Al se to pravi pobožno srce?
Kteri če romar bit,
mora koj malo pit,
almošno cerkvi delit.
Tam pa vse dnarje oštirju nesejo,
cerkev pa mora brez almošne bit.

(Sveti Jakob v Resniku)

Tud zakristija je prav glasovita,
vse je storjen' od Resničovih rok,
podkva je konjska na okno nabita,
svečni gasilnik je bikovi rog.
Sveče so drikane,
pa vse prištukane,
pa tudi bele so vmes,
pa vse krivo v oltarju stojijo,
kakor od vetra polomljeni les.

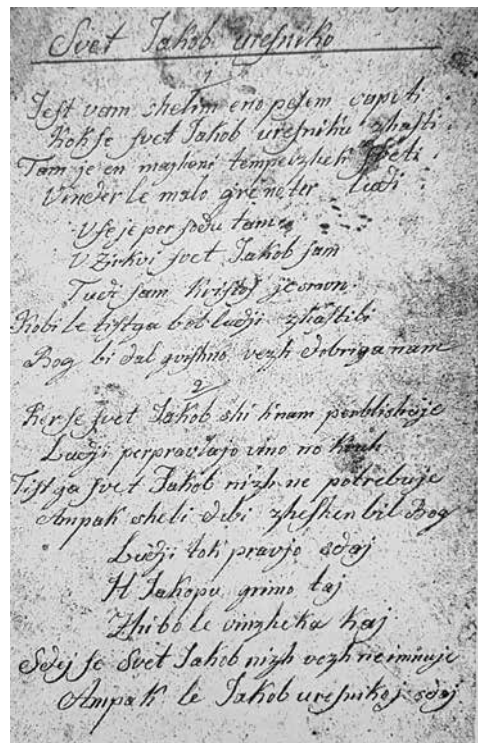
(O cerkvi svetega Jakoba)

Vodovnik naj bi nekaj časa opravljal službo cerkovnika v cerkvi svete Marjete na Koblju. Notranja podoba cerkve ga je tako očarala in navdahnila, da ji je namenil posebno pesem. Cerkev se namreč ponaša z dobro ohranjenimi freskami, ki prikazujejo mučeništvo svete Marjete Antiohijske, eshatološke podobe sodnega dneva pa so pesnika spodbudile k razmišljanju o smrti (*memento mori*):

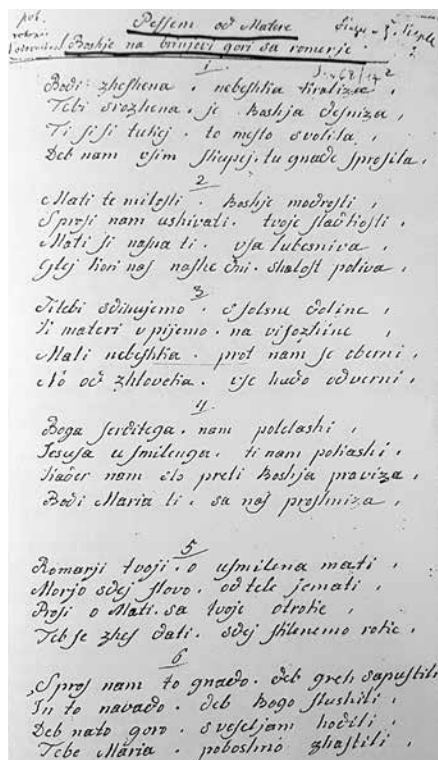
Angeli trobijo, mrtvi, vstanite,
glas te trobente vse z grobov budi,
vstanite gori no k sodbi zdaj pridte,
kralji, cesarji in drugi ljudje.
/.../
Ura v turni štir firklce bije,
spomni se štirih poslednjih reči,
zvon ta veliki pa kliče no vpije:
»Smerti se spomni, o človek moj ti.«

(O cerkvi svete Marjete na Koblju)

Nad Zrečami so v Vodovnikovem času pozidali novo romarsko cerkev na Brinjevi gori, ki so jo zaradi Marijine rokokojske podobe (zdaj ukradene) in legende o najdbi kipa včasih imenovali Male Višarje. Vodovnik je kot romarski voditelj napisal pesem »Bodi češčen, nebeška kraljica« (1846), med domnevno njegove pa spada še znana »Na Brinjevi gori zvon zvoni«. Vodovnikova romarska pesem

Svet Jakob v Resniku (Borovnikova zasebna zbirka)

Pesem od Matere Božje na Brinjevi gori za romarje (Kotnikova zapuščina, Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika)

je prosilne narave in vsebuje znane motive iz drugih podobnih Marijinih pesmi:

Mati te milosti, Božje modrosti,
sprosi nam uživati tvoje sladkosti,
mati si naša ti vsa ljubezniva,
glej, kak nas naše dni žalost poliva.

K tebi zdihujemo s solzne doline,
k materi vpijemo na visočine,
Mati nebeška, prot nam se obrni
No od človeka vse hudo odvrni.

(Pesem od Matere Božje na Brinjevi gori za romarje)

Med najbolj znanimi romarskimi cerkvami, ki jih je Vodovnik obiskoval, je bila tudi tista na Prihovi. Glavni oltar, ki je navdahnil pesnika, prikazuje kronano Devico Marijo z detetom Jezusom v naročju, pod njenim razgrnjenim plaščem se skriva več skupin ljudi, nad Marijino podobo pa je upodobljena Sveta Trojica:

Oh, kak je lepa Marija Devica,
verni, pogledjte gor v velki oltar,
k' si jo je zvolila Božja pravica
no je Očeta nebeškega stvar,
ona je polna nebeških dobrot
no je tolažnica žalostnih srot.
/.../

Prihofske fare velika patrona,
lepa podoba na smeh se drži,
k nam se ozira z gnadljivega trona,
usmiljenga Jezusa v rokah drži.
Ona je troštarca revnih ljudi,
kteri pod njeno pomoč pribeži.
/.../

Zdaj se, moj človek, po cerkvi obrni,
vidiš te male oltarje na stran,
no od veselja si solzice utrni,
v prvem oltarju je sveti Boštjan,
tudi svet Rok je od Boga poslan,
ko nas pred kugo varuje vsak dan.

(Mariji, pribežališču grešnikov na Prihovi)

Vodovnik se je podal tudi na sončno stran Konjiške gore, na Črešnjice, kjer stoji romarska cerkev, posvečena rožnovenski Materi Božji. Pesem, ki jo je ob obisku napisal, govori o treh rožicah, ki ponazarjajo veseli, žalostni in častitljivi del molitve rožnega venca. Rožnovenske pesmi se v slovenskem jeziku pojavijo že v 17. stoletju v Kastelčevem molitveniku *Bratovske bukvice* (1678), njihov namen pa je bil ponavljati in premišljevati dogodke iz Jezusovega in Marijinega življenja:

Prva rožca lepa, bela
črez vse druge je cvetela,
k' je brez madeža spočela
no v deviško telo vzela,
z gnado Svetega Duha
je spočela Jezusa.

/.../

Druga rožca je rdeča,
njena žalost je narveča,
ko je Jezus kri prelival,
grehe celga sveta zmival,
je krvavi pot potil,
dab ta človek zveličan bil.

/.../

Tretja rožca pozlačena
in Mariji posvečena,
z njo Marija se veseli,
tak so angelci zapeli,
Jezus je od smrti vstal,
k' je za nas tolkan prestav.

(Pesem o Mariji Devici svetega roženkranca)

Na griču nad vitanjskim trškim jedrom stoji znamenita baročna cerkev Mame Božje na Hriberci. Posebnost te cerkve je, da se v njej opravlja bogoslužje le v poletnem času: »Dokler sonce toplo sije, tu je maša vsaki dan.« V nasprotju z drugimi romarskimi pesmimi Vodovnik v tej ne omenja svetnikov, saj sta bila stranska oltarja svete Ane ter svetih Cirila in Metoda zgrajena šele po Vodovnikovi smrti:

Verni brumni, sem se snidte
na le-ta veseli hrib,
tudi grešniki, vi pridite
tu Marijo počastit!
Tu je naša ljuba Mati,
ima zlo veliko moč,
nam tud hoče pomagati,
vernim priti na pomoč.
/.../

Kdar Marije zvon zapoje,
jaz se tudi zveselim,
zdramim gori srce svoje
no Marijo počastim.
Prosi za nas, o Marija,
zdaj ino na zadnji čas,
bodi naša kompanija,
kadar pojde duša z nas.

(Pesem o Devici Mariji na veselem
Hribercu pri Vitanju)

V župniji Nova cerkev (Strmec pri Vojniku) sta službovala dva znana slovenska pisatelja: Frančišek Ksaverij Gorjup (1750–1781) in Anton Martin Slomšek (1827–1829). Gorjup je zaslužen, da je goriški nadškof Attems leta 1761 v Novi Cerkvi potrdil bratovščino Marije dobrega sveta, ki je imela bratovski oltar v kapeli svetega Štefana. Poleg tega je napisal tudi prvo slovensko pesem Mariji dobrega sveta (z litanijami). Tako imenovana genezanska Marija je bila čaščena tudi pri avguštincih v Ljubljani (glej Redeskinijevo pesmarico 1775). Bratovščino so zatrle jožefinske reforme, vendar se je nato škof Slomšek zavzemal za ponovno vzpostavitev različnih bratovščin. Prošnja za obnovitev bratovščine Marije dobrega sveta je bila ponovno podana leta 1852, verjetno pa je takrat nastala tudi Vodovnikova »Pesem o Mariji Devici v cerkovski fari«. Pesem omenja legendo o Marijini čudodelni podobi, ki naj bi v 15. stoletju prispela v italijanski Genazzano iz Skadra v Albaniji, kar je povezano z muslimanskim nasiljem nad tamkajšnjimi kristjani:

V turški, albanski deželi je bila
le-ta podoba pred štiri sto let',
ko se je gor na enmu zidu častila
v mestu Skutara že dolgo popred.
Vzdigne se v luft no po luftu je šla,
v mesto Genaceno sem je prišla.

V mestu Genaceni so se godili,
čudeže velke je storil sam Bog,
tam so bolniki to zdravje dobili,
žegnani so od Marijinih rok.
Ona je prava nebeška gospa,
Turke pustila, h kristjanom prišla.

(O Mariji Devici v cerkovski fari)

S temi in še nekaterimi drugimi nabožnimi pesmimi se Vodovnik vidno umešča med znane in manj znane štajerske zapisovalce romarskih pesmi iz 18. in 19. stoletja, kot so bili rečički župnik Jožef Lipold (rokopisne pesmi o kokarski Materi Božji in za sveti Križ na Oljski gori), velikonedeljski župnik Peter Dajnko (natisnjena pesem o Mariji Celjski), ruški učitelj Sebastijan Glades (rokopisne pesmi o ruški Materi Božji), cerkovnik v Vuhredu Jožef Grebelnik (rokopisna pesem za Marijino Celje in gorsko Marijo), krojač Franc Hriberšek iz Podkrajja pri Velenju (rokopisna pesem za Sveto goro), učitelj pri Gornji Sveti Kungoti Jožef Glaser (rokopisne pesmi o Celjski Mariji v Mariazellu), trboveljski organist Anton Kadunc (rokopisne pesmi o Oljski gori), romarske pesmi vsebujeta še rokopis Jožefa Gorenška in rokopisna pesmarica s Svete planine. Te pesmarice so se v določenem obdobju izposojevale, brale, prepisovale ali ustno zapisovale med ljudmi, ki so živeli v isti ali sosednji župniji, včasih pa jih je kak cerkveni uslužbenec prenesel tudi v kako drugo škofijo. V nasprotju z Vodovnikovimi rokopisnimi pesmimi, sicer večinoma posvetnimi, pa zgoraj naštete rokopisne pesmarice zaradi različnih zgodovinskih, političnih in cerkvenih razlogov niso bile nikoli natisnjene in so danes večinoma pozabljene ali znane le ožjemu krogu raziskovalcev. Z razvojem tehnologije se ponuja možnost digitalizacije večjega števila rokopisov, ki bo v spletni in branju prijazni obliki dostopen širši slovenski javnosti.

Jernej Šček

Narodni dom kot šolski primer ure zgodovine

Cepivo proti kulturni polarizaciji slovenstva

13. julij 2020. V popoldanski vročini se gnetemo na pločnikih ulice Filzi in čakamo na začetek neuradnega, samoiniciativnega poklona (obljubljeni) vrnitvi Narodnega doma slovenski skupnosti v Italiji. Točno sto let je minilo od požiga, ki je naglušni in slabovidni Evropi napovedal zdrs v mračne čase. Zvoku sikajočih zubljev tedaj nismo znali prisluhniti – ali je danes drugače? Ogenj sovraštva so zakurili fašistični skvadrasti, toda črne plamene je podpihal kimajoči molk oblasti, ki se je utapljala v izključevalnem nacionalizmu. Sto let po kristalni noči tržaških Slovencev še vedno stojimo tu, ob morju Adrijanskem, ki je tudi slovansko, a posledice polpretekle zgodovine so za manjšinskega človeka kot slepa nujnost. Neobvladljive in zvečina nepopravljive. Scenosled obletniških dogodkov v mestu v zalivu vodita Ljubljana in Rim, Tržačani pri njem nimamo besede. Politična simbolika tega dne se odvija drugje, extra muros, nekaj kilometrov nad zalivom, v senci borovcev, na dveh kraških gmajnah. Narodni dom je ob okrogli obletnici svoje smrti dobil prostor le tedaj, ko so ugasnili žarometi institucionalne politike in instrumentalizirane zgodovine.

Z balkona nad glavnim vhodom zaplapola slovenska zastava. Trigláva gora, valovi morja Adrijanskega in Celjskih grofov zvezde spremljajo zgodovinski trenutek. V nemirnih tednih pred 13. julijem je marsikoga od razbolelih kosti in ponovno odprtih ran skorajda minilo, a tudi tokrat puške nismo vrgli v koruzo. Sedanjost in preteklost se približata do skorajšnjega dotika. Svečanost se prevesi v svetost, razumarske izračune preplavi balet kalejdoskopskih čustev. Po stoletju čakanja, upanja in pričakovanja, razočaranj in porazov se iz ženskih glasov dostojanstveno razljuje Kogojevi otroški pesmi *Kaj ne bila bi vesela* in *Zvončki*, elegantno in pomenljivo odbrani iz zbirke, ki jo je leta 1924 uredil Srečko Kumar, s krasotno ilustrirano naslovnico Franceta Kralja. Oddahnemo si, saj dihamo kot eden, s spontanim aplavzom, ki se dviga in raste, kot bi hotel preglasiti skeleče prasketanje prastarih črnih zubljev. Ljudje hočejo *Zdravljico* – in jo zapojemo! S srcem v rokah in polnih pljuč verjamem, da je bil aplavz, grenkobe polnih, a nikakor ne brezupnih solza, edini iskreno praznični trenutek dneva. Preveč vem, da bi se po otročje radostil. Samo slepec ali zaslepljenec – iz nevednosti ali koristi – se more veseliti ob dnevu, ki je Slovincem v Italiji prinesel več težav kot rešitev, več molka kot besed, več pozabe kot spomina. In res, na zahodu slovenstva smo se v nov dan prebudili z glavnino starih težav, ki se jim je pridružil nova, morda največja doslej. Ponovno smo si prilastili prečudovito jadrnico, a je ne znamo samostojno krmariti – ker je ne moremo.

Politični libreto stoletnice požiga Narodnega doma se ni pisal v nič več Fabijani-jevi veži večnamenskega dragulja, temveč v Bazovici, na kraškem robu, mestu dveh simbolnih krajev, kamor vodita nasprotujoči si razumevanji polpretekle zgodovine, nekoč cvetočega mesta in kompleksnih, priznajmo si, konfliktnih odnosov med sosednjima narodoma. Zdaj: če hočemo razumeti ta dan, se moramo vprašati: kdo je tega dne praznoval kaj? Le bežen pogled na poročanje italijanskih medijev kaže na to, da je vrnitev Narodnega doma relevantna samo za nas. Le za koga? Bazovica je korak naprej, progresija, nas prepričujejo iz matice. Mar res? Le kam? Ponavljam: laboratorijsko pretehtana igra dveh predsednikov v Bazovicah – na Bazovski gmajni in na Bazovskem šohtu – ni rešila ničesar. Simbolne geste so potrebne, a nikdar zadostne. Nestrpnost in predsodki do barbarskih Slovanov se zaradi Bazovice stopnjujejo, ne pa zmanjšujejo. Neofašistično zlorabljanje zgodovine vzhodne meje (*confine orientale*) je zdaj postalo uradna, državotvorna zgodovinska pripoved. Leta 2020 so – smo! – Slovani na zgornjem Jadranu vnovič tujerodci (*allogeni*). Necivilizirani tako in tako, do obisti antifašisti, torej pravzaprav teroristi, vsipovprek komunisti, *ergo* infojbatorji. Nič bolj oddaljeno od resnice.

Ničesar ni mogoče izbrisati, kot bi rekel bradač s cigaro s findesieclovskega, antisemitskega Dunaja. »Kar si zapisal, ne boš izbrisal!«, odzvanja molitev pod razpelom Cankarjevega hlapca Jerneja, ki je iskal (svojo) pravico. Ni pravice brez resnice, kakor ni sprave brez spoznanja in dialoga. Spomin je, obstaja, našim željam navkljub. Ni ga mogoče ne izbirati niti brisati, pretaka se iz roda v rod in vsako generacijo določa kot vsebina kolektivnega nezavednega. Po definiciji je ta oseben, subjektiven, tako rekoč družinski, je spomin na lastno družino in prednike, je zasebna last. Vsak ima torej svojega, drugačnega, in nihče nima pravice, da bi nam ga kot takega odtujil. Če ga, bo storjena krivica. Spomin je neodtuljiva vrednota, človekova pravica *par excellence*. Kdor ohranja spomin, se ima česa spomniti, se spominja *nečesa*, torej nekaj vé, ima in hoče ohranjati neko védnost o preteklosti. Spomin je torej hkrati filozofski in etičen, je védenje in ljubezen, razum in vera. Pa vendar med obema prevladuje drugi, komemorativni element: spomin kot zahvalni poklon lastnim prednikom. Spomin je vrlina nekakšne nadčasne empatičnosti: s spominjanjem (po)doživljamo bolečino in trpljenje našega družinskega rodu, s čimer jo na nek način blažimo, lajšamo, prečiščujemo, njim v simbolnem, sebi v logičnem smislu. Časovni stroj sočutja. A to je šele začetek, kajti spomin se najčesče trka ob spomin drugega. Če je spomin zaseben, je lahko moj in ne tvoj, torej po definiciji predmet spotike, možnost konflikta. Moj spomin proti tvojemu. Čim bolj bom svojega gojil, tem bolj se bom od tebe oddaljil.

Nasprotujoča si spomina, ki določata razumevanje slovenske polpretekle zgodovine, se sučeta okrog dveh filozofskih polov. Na eni strani je upor, na drugi preživetje. Ali drugače: na eni strani je kvalificirajoča vrednost človeške ideje (Sokrat), na drugi strani človeško življenje kot Božji dar (Jezus Kristus). Oba slovenska spomina stojita na mestu od aprila 1941, ko se z okupacijo Dravske banovine začne vojna v osrednji Sloveniji. Razkol je *ibidem* znotraj katoliškega tabora, s tem, da moramo v tem primeru stopiti še korak nazaj do leta 1937/38, ko je krščanski socialc Edvard Kocbek v *Domu in svetu* objavil prelomni esej *Premišljevanje o Španiji* (let. 50, št. 1/2). Tudi slovensko zgodovinopisje je ujeto v nezgodovinsko mrežo spomina: Pirjevčevi *Partizani* proti Možinovemu *Slovenskemu razkolu*. Razcepljene so tudi predpostavke slovenskega pojmovanja demokracije, miselne pluralnosti in političnega dialoga. Vsak tabor si prisvaja enakovreden prostor pod soncem, nekakšen *fifty-fifty* javnega prostora, da

lahko njegovi zagovorniki zagovarjajo in ščitijo resnico »svojih«. Slovenska politična in državljanska zavest ne presega ravni dogmatičnega pravdaštva in politične apologetike. Politično mišljenje je tu vprašanje strankarske zvestobe.

Demokracijo udejanjamo kot sekvenco dveh samogovorov, kot izmenjavališče dveh vzporednic, ki se dotikata preveč poredko. Tedaj smo Slovenci sposobni čudežnih reči! A v politiki je vse preveč samogovorov, brez prečnih ulic dialoga, torej brez pravega, demokratičnega stikanja. To, da oba sediva za isto mizo, situaciji še ne zagotavlja demokratičnosti. Dialog se začne tedaj, ko se premici dveh samogovorov začneta iskati in skupaj tvorita sogovor, ko si želimo resnično spoznati, kaj drugi misli zato, da bi boljše razumeli sebe. Premici se na nekem mestu morata stikati, sicer je zrela demokracija nemogoča.

V tem temeljnem nesporazumu korenini povsem izvotlena in razorožena ideja o spravi. Ne poznam primera, ko bi povezovalni načrt deloval tako razdvojevalno. Ideja slovenske sprave dejansko združuje tiste, ki že so somišljeniki. Vsakemu dati svoj prostor, vsakemu svoj spomenik, na katerem bo pretakal solze, vsakemu svojo proslavo, svojo knjigo in pravega profesorja. Kulturni boj. 1945? 2020?

Za zrelo evropsko državljanstvo, za korak naprej k zreli slovenski družbi nas čaka veliko dela, ki ga še nismo načeli. Na tak način – monologno – iz slepih ulic ni izhoda, ne pomoči proti bratomorni polarizaciji, niti cepiva proti kulturnemu boju. Onemogočena je trajnostna, ljudska sprava, sprava med ljudmi, ki od leta 1945 še nismo bili tako razklani. Brez dialoga in zgodovine ni demokracije. Nič se ne reši samo od sebe: če hočemo problem prijeti za roge, moramo nujno začeti s šolskim sistemom. Javna šola – šola vseh, ki živijo v Republiki Sloveniji – nas potrebuje in mi potrebujemo njo bolj, kot smo si pripravljeni priznati. Z razklanim spominom ni skupne prihodnosti, je le razdiralna preteklost. Obe ulici sta slepi! Med njima ni prečnic, le nepreahoden zid. Koliko kilometrov bodeče žice smo Slovenci v treh desetletjih samostojnosti postavili med seboj! Res je, tabora imata skupnega malo ali nič, a bistvo je prav v tem »skoraj nič«. Glej, izhod je. Atomska majhen, a substancialno odrešilen skupni imenovalec premoremo že zato, ker smo ljudje. Nevidna nit, ki nas povezuje, je v bistvu dvojna.

Prvič. Storiti moramo korak k drugemu. Povezujejo nas trpljenje in bolečine polpreteklosti. To, ne pa hedonistično uživaštvo, je velika *lectio* epikurejske antropologije. Človek je smrtno bitje, ki zaznava bolečino in čuti neugodje. Misleči trs smo, usojeni trpljenju in zmožni prepoznati drugega kot bitje trpljenja. Epikurejski nauk o sreči (evdaimoniji) temelji na eksistencialističnem uvidu. To je najmanj – in največ! –, kar nas povezuje, to je edino – in vse! –, v čemer smo ljudje med seboj enaki. Smo bitja trpljenja, ki zmoremo prepoznati in čutiti bolečino drugega, kot bi bila naša bolečina. Sočutje v epikurejskem smislu pomeni soudeležnost pri trpljenju drugega.

Etična resnica slovenske zgodovine 20. stoletja je krivična za vse. Krivice smo trpeli vsi in vsi smo bili krivični. Vsak ima svoje mrtvece in pravico, da jih ohranja v svojem spominu. Stik z drugim je možen zato, ker se z njim stikamo v bolečini občutenih krivic – pa čeprav zaradi nasprotujočih si razlogov. Če drži, da niso vse smrti enake, lahko rečemo, da smo enaki v pretočenih solzah ob trpljenju pokojnih. A vendar to ni zaključek, temveč pogoj za začetek skupnega dela. Najmanjši skupni imenovalec, ki osmišlja naslednjo točko.

Drugič. Približati se drugemu in ga prepoznati kot bitje trpljenja, kot že rečeno, ni dovolj. Ko smo ugotovili, da ima zrelo slovensko državljanstvo smisel, moramo

storiti najtežji korak: preseči svoj spomin in na preteklost pogledati drugače, bolj odraslo in trezno, to je s ptičje perspektive. Obzorje družinskega spomina je treba povezati s širšim zgodovinskim kontekstom. Zgodovina se začne tedaj, ko svoje spomine vraščamo in povezujemo z narodno in svetovno zgodovino. Tedaj se pred nami razgrnejo globoka in širna prostranstva humanističnih ved. Tedaj arhivistika preraste v zgodovinopisje, komemoracija se razvije v spoznavanje, politika prepusti mesto zgodovini. Ko gremo nazaj zato, da iščemo pomen in sporočila, vzroke, povode in posledice, ko podatke povezujemo in primerjamo, križamo in mesimo, se kultura spomina razcveti v zgodovinsko kulturo. Zgodovina se, hegeljansko rečeno, začne tedaj, ko ohranjamo spomin s preseganjem v zgodovino (*Aufhebung*).

Zdaj: sprava bo za vse Slovence resnično odrešujoča šele tedaj, ko bo izid dolgoletnega, premišljenega, sistematičnega in pluralnega vzgojno-izobraževalnega procesa. Brez humanistične zgodovine je sprava nemogoča. Nemogoča je, če se ignoriramo, če se sovražimo, če se ne poznamo. Miselni zemljevid Slovence srednjega razreda, torej to, čemur v latinskem svetu pravimo splošna kultura – konsenzualno poznavanje zgodovinskih pojmov, osebnosti in dogodkov –, je v resnici preozek. Politično življenje si znamo zamišljati le družinsko, naše zanimanje se zaustavi tam, do koder seže osebni interes. Politiko mešamo s politiki, politične ideje s strankami, državne organe z njihovimi predstavniki, ustavne pravice z zasebnimi interesi. Obče mešamo s posameznim. Država ni družinsko podjetje ali služba zasebnih interesov.

Pripoved o Narodnem domu in o usodi primorskih Slovencev – zgodbo moje slovenske identitete, jezika, kulture in duhovne pripadnosti – moram v matični domovini pogosto začeti od začetka, *ab ovo*. Bolj kot to, da je tak odnos matice do svojih manjšincev žaljiv in ponižujoč, me zanima predvsem kot simptom stanja duha, ki z osamosvojitvijo ni uspel razviti zavesti o skupnem slovenskem kulturnem prostoru. Etnični *limes* med slovanstvom in latinštvom se od preseljevanja narodov ni premaknil, ljudje smo ostali na svoji zemlji, premikalo se je vse ostalo: državne tvorbe, njihove meje, kralji in cesarji. Če bosta tržaška pisatelja Boris Pahor in Alojz Rebula ostala izključena iz standardnega šolskega opusa slovenske književnosti, je vse zaman. Če se bo osrednjeslovensko spoznavanje druge svetovne vojne še naprej začelo aprila 1941, o njej ne moremo razmišljati drugače kot o bratomorni državljanski vojni med nasprotujočima ideologijama – uporom in preživetjem.

V tem problematičnem kontekstu cepivo obstaja, ne da bi se ga doslej kdo zavedal. Primorski Slovenec je iz frontnih linij prve svetovne vojne vstopil v totalitarno diktaturo. Našo politično zavest določa temeljna izkušnja raznarodovalnega fašizma, ki se je v Trstu valil že leta 1919. Zgodovina nas je topla, a tudi pomagala v okupatorju prepoznati sovražnika, ki je ogrožal obstoj in preživetje slovenstva. Zato smo ne glede na ideološke razlike združili moči: naš antifašizem ima narodni predznak, ne pa političnega. V svoji političnosti je transpolitičen, pravzaprav pluralen. Stoletnica požiga Narodnega doma je zatorej primer dobre, pravne učne ure zgodovine. Kompleksna in razvejana zgodba sicer zahteva treznega učitelja in odraslega učenca, a cepivo imamo v žepu. Še neizkoriščeno in neuporabljeno, a pripravljeno za uporabo v šoli dostojanstvenega, zrelega in evropsko slovenskega državljanstva.

Dr. Aksinja Kermauner

Rada bi brala, pa ne vidim! Rad bi bral, pa ne razumem!

Tone Pavček pravi: Brez branja nas bo pobralo.

Res je.

Miha Kovač bere, da se pobere.

Tudi to ima svoj smisel.

G. R. R. Martin primerja branje knjig uživanju v tisoč življenjih.

Kako prav ima!

Nedvomno je branje izjemna sposobnost, dana samo človeku. Z branjem si izposodimo tuje izkušnje, prilastimo znanje, letimo v druge dežele, nabiramo cekine v skrinjo besednega zaklada, negujemo empatijo, mojstrimo odnose, brusimo samozavest ... Pisana beseda je povsod okrog nas. Povsem nam je samoumevno, da v knjižnici ali knjigarni poiščemo knjigo, primerno za našo starost, konjičke, razpoloženje ali celo trenutni navdih.

Včasih pa so črke premajhne, včasih vsebine nerazumljive. Osebe, ki imajo težave pri branju (angl. *print disabled persons*), naj gre za obliko ali vsebino, imenujemo bralno ovirane osebe, tudi osebe z zmanjšanimi bralnimi sposobnostmi. V to skupino bi lahko spadale osebe z okvarami vida, sluha, s specifičnimi učnimi težavami (npr. disleksija), s skotopičnim sindromom oziroma sindromom Helen Irlen, z motnjo avtističnega spektra in motnjo pomanjkanja pozornosti (ADHD), gibalno ovirane osebe z omejeno motoriko, osebe z motnjami v duševnem razvoju, osebe v dolgotrajni oskrbi (bolnišnični pacienti, zaporniki, starostniki v domovih za ostarele in drugih oskrbovalnih institucijah), osebe v posebnih okoliščinah (nepismeni, socialno-ekonomsko prikrajšani, brezposelni, brezdomci), priseljenci, oklevajoči bralci in osebe z večkratnimi diagnozami (fizične, senzorne in intelektualne ovire) ter multikulturne skupnosti. Torej pisana množica. In ljudi z ovirami branja naj bi bilo v Sloveniji kar četrtnina!

Kako pa lahko tudi oni uživajo v branju? Vsekakor potrebujejo prilagojena gradiva glede na obliko ali vsebino, morda oboje; nekateri občasno, nekateri pa vse življenje. Evropska unija je 1. oktobra 2018 končala postopek ratifikacije Marakeške pogodbe, kar naj bi zagotovilo večjo dostopnost knjig, revij in drugega tiskanega gradiva v formatih za osebe z okvaro vida ter prilagojenih gradiv za uporabnike, ki jih potrebujejo. Pogodba skuša odpraviti tako imenovano lakoto po knjigah (angl. *book famine*), s katero se soočajo ljudje s težavami branja po vsem svetu. Po ocenah se v dostopne oblike na svetovni ravni prilagodi zgolj med 1 in 7 odstotkov knjižnih del.

Za posamezne skupine bralno oviranih oseb so prilagoditve lahko povsem različne, skupno pa jim je to, da izhajajo iz specifik posebnih potreb.

Osebe s slabovidnostjo bodo lahko uspešno brale črn tisk (vidni tisk, ki ga berejo tudi osebe brez okvar vida), če bo ustrezno povečan in natisnjen na nebleščeč papir z neprevelikim kontrastom. Ustrezen nabor znakov je brezserifni, npr. Arial, Calibri, Tahoma ... Times New Roman na primer ni ustrezen. Primerna je samo leva poravnava besedila. Ležeči tisk je neberljiv, prav tako samo velike črke. Razmik med vrsticami naj bo 1,5. Fotografije in slike morajo biti jasne in kontrastne, besedilo naj ne bo natisnjeno čez sliko.

Prilagoditve za osebe s slepoto so lahko prepis v brajico (Braillovo pisavo) ali zvočni posnetek besedila. Knjige (tako imenovane zvočnice) so posnete na nosilcih zvoka (prej avdio kasete, zgoščenke, zdaj formati MP3, MP4 in DAISY format). Na računalniku je lahko nameščen tudi sintetizator zvoka, ki usmerja pri tipkanju, iskanju informacij in branju napisanega besedila (npr. slovenski eBralec). Vse bolj se uveljavlja branje preko brajeve vrstice, ki je dodatek običajnemu računalniku in osebi s slepoto nadomešča zaslon. Ta na njej lahko bere besedila, ki so v običajnem Wordovemu formatu.

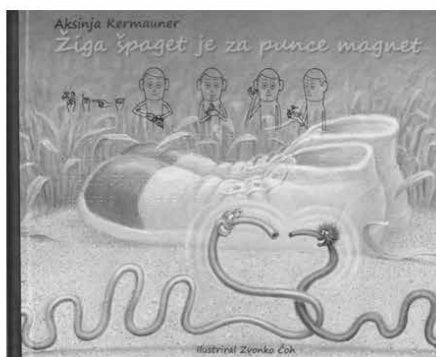
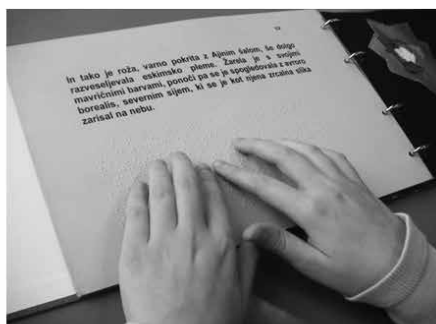
Brajica, brajeva vrstica oziroma brajev zaslon; vir: zasebni arhiv avtorice

Za otroke s slepoto so verjetno najpomembnejše tipne slikanice. To so slikanice, ki imajo poleg vidnega besedila in ilustracij besedilo v brajici in ilustracije, ki jih je mogoče otipati. Za to, da bo bralec lahko otipal ilustracijo, jo moramo ustrezno prilagoditi v tipnem načinu. Tipna slika je pravzaprav vsaka slika, ki je dostopna tipni zaznavi in se drži določenih pravil oblikovanja. Ne more sicer povsem nadomestiti slikovnega gradiva, vendar je dostikrat edini vir spoznavanja. Slikanica za otroke s slepoto je lahko kompleksna celota književnega in likovnega vidika le s tipnimi ilustracijami.

Poleg tega, da tipanke ponujajo otrokom s slepoto vse prednosti, ki jih s slikanico dobijo njihovi polnočutni vrstniki, razvijajo in trenirajo tip, ki je izjemno pomemben za hitro prepoznavanje brajevih črk in posledično tekočega branja, precizno motoriko, olajšajo razumevanje določenih oblik v procesu posploševanja oziroma generalizacije itn.

V Sloveniji je zaenkrat zelo malo tipnih slikanic, ki niso unikati. V tipni obliki v več izvodih so natisnjene *Snežna roža*, *Žiga špaget gre v širni svet*, *Žiga*

špaget je za punce magnet Aksinje Kermauner in Zakaj imajo zebre proge Lile Prap.

Tipanke; vir: zasebni arhiv avtorice

Kar precej tipank, ki pa so večidel v enem ali dveh izvodih, so za izpit in magistrska dela ustvarile študentke in študenti Inkluzivne pedagogike na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem in Univerze v Mariboru. Tako smo izdali zbirke *BralaTipke*, tipne slikanice v lahko berljivem načinu, *Lahne tipne štorije*, *Najlepše pravljice v lahkem branju* in *Tipne slikopise*. Na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru je v sodelovanju z dr. Jernejo Herzog nastala zbirka avtorskih tipank študentov Likovne pedagogike *Potipaj me* v dveh delih, kjer so študenti uporabili vse svoje znanje in domišljijo.

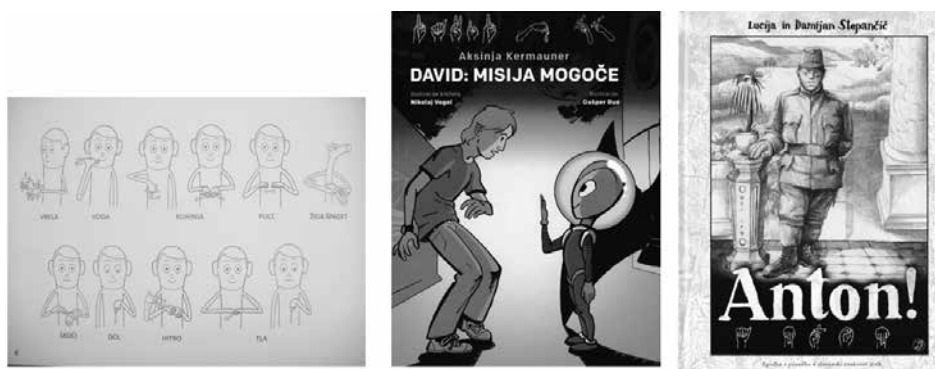

Najlepše pravljice v lahkem branju (Martin Krpan), plakat za zbirko Potipaj me;
vir: zasebni arhiv avtorice

Za osebe z gluhoto ali naglušnostjo, katerih primarni jezik je slovenski znakovni jezik (v nadaljevanju SZJ), je zelo pomemben izbor besedišča. To ne sme biti preveč kompleksno in abstraktno, saj je zaradi drugačnega usvajanja pomena besed besedni zaklad manjši kot pri slišočih. SZJ ima drugačen ustroj in slovnična pravila kot slovenski jezik, zato so za osebe z gluhoto navadna besedila težko razumljiva. Treba jih je ilustrirati s kretnjami in/ali posneti tolmačeve kretnje na video, kar je v knjigi lahko dostopno na priloženi zgoščenki ali preko QR kode.

Za gluhe, katerih primarna komunikacija je SZJ, je Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije (ZGDNS) izdala priredbe pravljic *Žabji kralj*, *Mojca Pokrajculja*, *Peter Klepec*, *Kdo je napravil Vidku srajčico*, *Zmajček in morska deklica* in *Metulj* Stena Vilarja. Leta 2015 je izšla priredba slikanice *Žiga špaget gre v širni svet* Aksinje Kermauner in ilustratorja Zvonka Čoha, v letu 2017 pa *Žiga špaget je za punce magnet*. Leta 2019 je ZGDNS izdala knjigo Aksinje Kermauner *David: Misija mogoče*, v letu 2020, ob 250-letnici Beethovnovskega rojstva, pa *David: Misija Beethoven*. Slikanica Lucije in Damjana Stepančiča *Anton!*, ki je prilagojena tudi v SZJ, je dobila zlato hruško, znak kakovosti, ki ga podeljuje Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo Mestne knjižnice Ljubljana.

Tudi te knjige so opremljene z zgoščenkami ali QR kodo, kjer tolmač pri-poveduje zgodbo v slovenskem znakovnem jeziku, in pa s slikovnimi ponazoritvami kretenj.

Nekaj knjig v slovenskem znakovnem jeziku; vir: zasebni arhiv avtorice

Za osebe z motnjami v duševnem razvoju so pri razumevanju prebranega v veliko pomoč kratka, enostavna in enoznačna navodila s slikovnimi ponazoritvami, kar imenujemo lahko branje (angl. *easy-to-read*). Besedila so napisana razumljivo, s kratkimi in jedrnatimi stavki, preprostimi besedami, brez navednic, opremljena s slikami tudi za odrasle. Po Haramiji in Knapp ne gre le za prirejanje že obstoječih informacij, temveč tudi za ustvarjanje besedil v lažje berljivi in razumljivi obliki. Obstaja nekaj stopenj lahkega branja, od nebesedne, piktografske, do najzahtevnejše. Lahko branje omogoča izboljššan dostop do informacij in kulturnih vsebin, izboljšuje pismenost, informiranost, socialne in komunikacijske veščine ogroženega dela populacije ter viša samozavest bralcev.

V Zavodu RISA, ki je vodilni na tem področju, so doslej v lahko branje prevedli Tavčarjevo *Visoško kroniko*, *Romea in Julijo* Williama Shakespeara, zbirko sedmih

zgodb znanih slovenskih pisateljev ter *Pod svobodnim soncem*. Prvi slovenski roman, napisan v lahko berljivem načinu, je nastal v sodelovanju pisateljice Aksinje Kermauner z uporabniki Centra za usposabljanje, delo in varstvo Črna na Koroškem. Poimenovali so ga *Cvetje in ogenj*, zbirko z naslovom *Julija in Peter* pa nadaljujejo z romanom *Moda in neroda*. V varstveno delovnem centru Murska Sobota so s sodelovanjem pisateljice Karoline Kolmanič napisali besedilo *Tu je doma ljubezen* in ustanovili Karolinino bralno značko.

Dom je tam, kjer je srce je roman, ki sta ga napisali Nina Koletnik in Vesna Rižnik s soavtorji, mladostniki 5. stopnje posebnega programa Centra za vzgojo, izobraževanje in usposabljanje Velenje.

Učenka posebnega programa vzgoje in izobraževanja Sabina Breznik je pod mentorstvom Mateje Meh in Anje Linasi ustvarila zgodbo *Puran Peter*, ki jo je tudi sama ilustrirala.

Različni ljudje, različne potrebe, različno branje. Veronika Rot Gabrovec pravi, da nekateri pač beremo glasno, drugi s tipom, tretji s pomočjo znakovnega jezika. Beremo vsi, tako ali drugače, če je le mogoče. Pravica vsakega pa je, da ima dostop do take knjige, da jo bo lahko bral in v njej užival. Šele tako bomo zares postali inkluzivna družba.

Sherman Alexie v knjigi *Absolutno resnični dnevnik Indijanca* s polovičnim delovnim časom pravi: »Vsaka knjiga je skrivnost. In če prebereš vse knjige, kar jih je bilo kdaj napisanih, je tako, kot da si prebral velikansko skrivnost.«

Uporabljena literatura

- About the Libraries Serving Persons with Print Disabilities Section, pridobljeno 25. 10. 2020 s <https://www.ifla.org/lpd>.
- Haramija, D., in Knapp, T. (2019). *Lahko je brati: lahko branje za strokovnjake*. Podgorje pri Slovenj Gradcu: Zavod RISA.
- Kermauner, A. (2013). Tipne slikanice za slepe kot univerzalni pripomoček razvijanja bralne pismenosti. V V. Rot Gabrovec (ur.), *Tudi mi beremo*, 34–38. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Kermauner, A., in Herzog, J. (2019). Tujost v jeziku: zakonitost likovnega jezika pri oblikovanju tipnih slikanic. *Otrok in knjiga* 104 (46), 58–65.
- Kermauner, A., in Plazar, J. (2019). *Prilagojeni pripomočki in metode pri vzgojno-izobraževalnem delu z otroki s posebnimi potrebami*. Nova Gorica: Educa Izobraževanje.
- Kermauner, A., Herzog, J., in Logar, M. (2020). Inkluzija tudi v otroški literaturi za slepe. *Šolska knjižnica* 1 (29), 4–21. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Rot Gabrovec, V. (ur.), *Tudi mi beremo: različni bralci z različnimi potrebami*. Zbornik Bralnega društva Slovenije ob 10. Strokovnem posvetovanju v Ljubljani. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Smernice za lažje berljivo gradivo (2007), pridobljeno 12. 10. 2020 s <http://www.zbds-zveza.si/?q=node/152>.
- Zaviršek, D., Kačič, M., Krstulović, G., in Sobočan, M. A. (2016). Senzorno ovirani in osebe z ovirami na področju branja pri dostopanju do bralnega gradiva v specialni in splošnih knjižnicah v Sloveniji. *Knjižnica, revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti* 6 (4), 33–54.

Lahko berljive knjige

Bob Goff

Ljubezen deluje

Izid: december 2020

Izdala in založila: Celjska Mohorjeva družba

Prevedel: Marko Nzobandora

Uredil: Aleš Čeh

Dogodivščina ob desetem rojstnem dnevu

Včasih sem mislil, da poznati Boga pomeni iti z njim na poslovno pot, zdaj pa vem, da me v resnici vabi na avanturo.

Z ljubko Mario sva že na začetku najinega zakona sklenila zavezo: ko bo vsak od najinih otrok dopolnil deset let, bo šel z očetom na izlet. Temu sva rekla »dogodivščina ob desetletnici«. Zamisel je bila preprosta. Otroci so imeli možnost izbrati nekaj, kar je pritegnilo njihovo domišljijo, spodbudilo njihovo igrivost ali zbudilo radovednost. Potem bi se tega skupaj lotila. Brez načrtovanja, priprave ali razmišljanja o podrobnostih. Preprosto šla bi.

Lindsey je prva dopolnila deset let. Oboževala je domače čajanke. Slišala je za popoldanske čajanke, ki so jih organizirali v nekaterih prestižnih hotelih. To je pomenilo, da si se lepo oblekel in jedel majhne sendviče in pil čaj. Prosila me je, da jo peljem tja.

»Seveda. Kam pa želiš iti?«

»Nisem prepričana. Kje ljudje pijejo veliko čaja?« je vprašala.

»V Londonu, bi rekel,« sem ugibal.

»Super, to izberem za svojo desetletniško avanturo. Kdaj greva?«

Vzel sem telefon in poiskal par poceni letalskih vozovnic do Londona. Čez teden dni sva se odpravila. Večina dobrih avantur deluje na tak način. Ne načrtuješ, ne čakaš, da bodo urejene vse podrobnosti, samo odpraviš se.

Cilj desetletniške avanture je, da narediš čim več v času, ki ga imaš na razpolago. Ne veš, kje boš bival ali kaj boš jedel in take stvari, ki ponavadi spadajo k izletu. Z otroki se zavežemo, da bomo tri dni drug drugega in svet spoznavali preko tega, kar tam doživimo, ne pa preko tega, kar smo prebrali o njem ali kar smo načrtovali. Drugih pravil ni. Zaradi tega je to dogodivščina in ne program.

Med očetom in hčerko vlada poseben odnos. Mislim, da je to nekaj, kar je Bog name-noma tako ustvaril. Zavedam se dejstva, da se izmed vseh imen, za katera bi nam Bog lahko naročil, da ga poimenujemo, nanj večinoma obračamo z »oče«. Mislim, da je to zato, ker si za nas predstavlja enako vrsto odnosa, kot si jo jaz za svoje otroke. Po mojem mnenju je očetova naloga, če je dobro opravljena, poklekniti na kolena, se skloniti nad življenja otrok in zašepetati: »Kam želiš iti?«

Bog nas vsak dan vabi na enako dogodivščino. To ni potovanje, za katerega nam pošilja tog načrt. Preprosto nas povabi. Bog je v nas položil občudovanje za stvari in nas

sprašuje, katere so. Kaj je tisto, kar pritegne našo pozornost. Kaj je tisto, kar spodbuja tisto globoko neopisljivo potrebo naše duše, da izkusi vse bogastvo sveta, ki ga je On ustvaril. In nato se skloni k nam ter zašepeta: »Narediva to skupaj.«

Z Lindsey sva pristala v Londonu in se takoj odpravila. Nisva imela časa za prilaganje na spremembo ure in nisva imela prtljage, ki bi jo morala čakati. Ogledala sva si vse, kar sva lahko stlačila v tri dni. Obiskala sva Buckinghamsko palačo, utrdbo Tower of London, ogledala sva si Temzo, se peljala z ogromnim razglednim kolesom London Eye Ferris wheel. Bosa sva tekla skozi park Hyde, poskušala sva nasmejati kraljevega stražarja s kučmo, ogledala sva si predstavo na West Endu, jedla ocvrte ribe in krompirček ter nazdravila s sodavico, ki sva jo držala tako, da sva imela mezinec usmerjen proti kraljici. Nisva počivala, nisva spala in nisva vedela, kje bova prenočila, a vse to ni bilo pomembno. Na koncu, preden sva se odpravila nazaj na letališče, sva se odpravila na čajanko v hotel Ritz.

Neprespana sva sedela ob majhni, čudovito pripravljeni, čisto britanski mizi. Brezizrazni natakar nama je prinesel dobrote. Pojedel sem en majhen sendvič in se ozrl na drugo stran mize. Tam je sedela desetletna deklica, ki bo nekega dne stara petintrideset let in se bo s svojimi otroki odpravila na take dogodivščine. Ob tem sem se spraševal, kaj Bog vidi, ko nas gleda. Predstavljam si, da tako, kot sem jaz videl svojo desetletno hčerko kot petintridesetletnico, tudi on vidi, kdo bomo v prihodnosti, če bomo sprejeli njegova vabila in sledili tistim stvarim, za katere je v nas položil možnost občudovanja. Vse pa ni do potankosti načrtovano, zato marsikdo ne zmore poguma za naslednji korak. A vedite: ko nas Jezus povabi na dogodivščino, nas s tem, kar se nam zgodi na poti, oblikuje v to, kar postanemo.

Ko je Richard dopolnil deset let, je komaj dobro upihnil svečke na torti, preden se je obrnil k meni z jekleno odločenostjo moža, ki je ravnokar preplezal Everest, in izrekel dve preprosti besedi: »Half Dome.«

Za svojo avanturo ob desetem rojstnem dnevu se je želel povzpeti na goro Half Dome z zadnje strani. Prav tako ni bilo vseeno, kdaj bi to storila. Želel se je odpraviti sredi zime v snežnem viharju. Všeč mi je bila njegova odločnost. Šla sva v trgovino s plezalno opremo in izbrala nahrbtnik, šotor, spalne vreče in čevlje. Tisti večer sva izključila škropilnike trate in postavila bazni kamp na vrtu za hišo. Za večerjo sva na gorilniku skuhalo posušene breskve, potem sva si pripovedovala moške zgodbe in preučila pot na vrh vzpetine Half Dome na topografskem zemljevidu, ki ga nobeden od naju ni znal brati. Za njegovo dogodivščino ob desetem rojstnem dnevu so veljala enaka pravila. Nič ustavljanja, nič spanja, nobenih podrobnosti. Samo drzna ideja, pripravljenost odpraviti se in oče, ki ga je želel peljati tja.

Pozorno sva spremljala vreme. Nekega večera, ko je bilo videti, da bo prva nevihta v sezoni udarila park Yosemite, sva stvari mrzlično naložila v avto, se usedla vanj in se peljala celo noč. S seboj sva imela vse potrebne prehranske skupine – čokoladne ploščice in restavracije s hitro prehrano. Med potjo sva se pogovarjala, kako bo priti skupaj na vrh gore Half Dome v snegu.

Pripeljala sva se ob vznožje gore, ravno ob jutranji zarji. Že čez nekaj minut sva imela oprtane nahrbtnike in začela sva z vzponom. Pozno popoldne naju je zajela napovedana nevihta. Ko se je nevihta umirila, sva postavila tabor ob vznožju strmega dela granitnega monolita. Odločila sva se, da se potuhneva preko noči in naslednje jutro splezava na vrh. Tisto noč sva malo spala, saj je okrog šotora ponoči krožilo nekaj medvedov in iskalo hrano, ki ni bila obešena dovolj visoko na drevesu. Na srečo jih zavitki iz spalne vreče,

napolnjeni z ljudmi, niso zanimali. Vsake toliko se je kakšen od medvedov obregnil ob najlonski šotor, a sva se oba pretvarjala, da naju to ne gane prav močno (čeprav naju v resnici je). Tako ravnaajo fantje na dogodivščini – ne delajo cirkusa iz vsake stvari. Glavno je to, da so skupaj.

Zbudila sva se v jutro, prekrito z debelo plastjo snega. Po kavi zame in nekaj čokoladnih ploščicah za Richa sva odrinila višje na goro, nad gozdno mejo. Ime gore izhaja iz njene oblike: videti je kot ogromna frnikola, od vrha do tal prerezana na pol. Zaradi tega je lahko plezanje po njej precej nepredvidljivo, saj nikjer na frnikoli ni nobenih dreves ali opor za noge. Zaradi plasti ledu, ki se je nabral ponoči, in snega je bilo plezanje še bolj zabavno.

Na poti navzgor je bil Rich navezan name z živo rdečo vrvjo. Splezal sem nekaj korakov naprej in naredil opore za noge, potem pa je Rich splezal po mojih stopinjah in naredil nekaj svojih, ko sva se vzpenjala po strmini. Ko sva prispela na vrh, sva zagledala še močnejšo nevihto v najini smeri. Vedela sva, da bo kmalu snežni vihar.

Na poti navzdol sem najprej jaz naredil nekaj korakov, nato še Rich. Vsakokrat sem zgrabil njegova majhna stopala in jih s spodnje strani vodil v naslednjo stopinjo, ki sva jo vkopala v sneg. Bila sva preveč vznemirjena, da bi naju bilo strah, in preveč zavzeta v tem trenutku, da bi mislila na kar koli drugega. Osem ur kasneje sva bila v dolini in se odpeljala proti domu. Na poti sva se znova ustavila v restavraciji s hitro prehrano in naročila še nekaj hamburgerjev.

Mislim, da je Bog bolj plezalec po gorah kot pa nekdo, ki bi udobno potoval. Jezus nas ne vabi na poslovno potovanje. Namesto tega pravi, naj sledimo stvarim, ki nas navdihujejo in izzivajo, ter jih izkusimo skupaj z njim. Ne potrebujemo vseh podrobnosti, veliko prtljage ali opreme. Biti moramo samo pripravljeni odpraviti se v nevihto skupaj z Očetom, ki koplje opore za noge v strmih pobočjih naših težav, vsake toliko pa tudi sami skopljemo kakšno. S svojimi močnimi rokami vodi naše noge na prava mesta, medtem ko smo varno navezani nanj z živo rdečo vrvjo milosti, ki nas trdno drži. Potem se pobočje nekako ne zdi tako strašljivo, ker smo na avanturi z Bogom in smo preveč vznemirjeni, da bi nas bilo strah, in preveč zavzeti, da bi mislili na kar koli drugega.

Po tem je Adam dopolnil deset let in slišal sem ga reči, da bi se želel peljati z motorjem po puščavi. To je zvenelo dokaj preprosto, morda celo malo preveč krotko za Adama. Očitno pa sem ga narobe razumel. Rekel je, da se želi peljati z motorjem *skozi* puščavo, kar je velika razlika. Iz misli sem poskušal izbrisati slike o s soncem ožganih kosteh, kravjih lobanjah in tipih, ki se plazijo po puščavi s praznimi čutarami in raztrganimi srajcami, zavitimi okoli glave. Če sem iskren, nisem bil prepričan, da to lahko izpeljeva, mislil sem si pa, da bova kmalu ugotovila. Naslednji dan sva napolnila rezervoarje motorjev in se odpravila.

Kakršna koli dejavnost, kjer obstaja možnost, da izgubiš ud ali oko, je Adamov jezik ljubezni. Zato sva se ob prihodu v puščavo odpravila k peščenim sipinam. Te sipine so bile drugačne od tistih trimetrskih, po katerih sem se valil proti obali, ko sem bil otrok. Te so bile visoke dobrih dvesto metrov. Ko se začneš vzpenjati na eno teh pošasti, moraš iti do vrha brez ustavljanja. Če oklevaš ali se poskusiš ustaviti sredi poti, je posledica ta, da se skupaj z motorjem odkotališ nazaj do vznožja. Gre na vse ali nič, ker ni vmesne poti.

Potem ko sva se vzpela na nekaj ogromnih sipin, sem Adama za trenutek izgubil iz vida. Nato sem slišal zvok njegovega motorja, kako hiti preko naslednje sipine. Odpeljal sem se proti zvoku in v trenutku spoznal, da je Adam nameraval skočiti z vrha ene sipine na drugo. Preko peščenega kanjona sem zavpil: »Ne!« Trenutek se je zdel kot filmska

scena v počasnem posnetku. Adam je menjal prestave in dosegel vrh sipine s hitrostjo sto kilometrov na uro. Skoraj v trenutku sta se Adam in njegov motor ločila. V resnici je bil prav neverjeten prizor. Istočasno je imel pogled Supermana in ustreljenega fazana. Pristal je štirideset metrov naprej, obdan z razbitimi ostanki motorja. Njegove prve besede, ko sem prihitel do njega, so bile: »To je bilo noro.« In veste, kaj? *Res je bilo.* Čeprav se stvari niso odvile, kot sva načrtovala, in je Adam strmoglavil, se mu je zdelo, da je dosegel nekaj izjemnega.

Mislim, da Bog vidi naše neuspele skoke na enak način. Vidi nas, kako se v počasnem posnetku prevračamo preko krmila. In čeprav nam ne želi, da bi se poškodovali, ve, da se vsake toliko to lahko zgodi, če živimo življenje zares zavzeto. Mislim, da vidi razplet, še preden se odvije, in nam skozi hrup v našem življenju kliče opozorilo pred nečim, kar se ne bo dobro končalo. Podobno kot Adam pa opozorila pogosto ne slišimo in pospešujemo, nato pa strmoglavimo v pesek. Ko se zavemo, nam On otrese prah, nam pomaga nazaj na noge in posluša naš: »To je bilo noro.« Večkrat, ko sem sam strmoglavil, sem čutil, kako se je sklonil k meni, pobral razbite kose mojega življenja in mi zašepetal nazaj: »Veš, kaj? *Res je bilo.*«

Z otroki smo izvedeli za mlade fante in dekleta v Indiji, ki so doživljali drugačno vrsto avanture ob desetem rojstnem dnevu. Pravzaprav avanturo najslabše vrste. Trgovci s sužnji v Indiji, imenovani mudelali, vzamejo za sužnje otroke, ki so stari toliko, kot so bili takrat stari moji. Kmečke družine so sina ali hčerko pogosto dali kot delavca trgovcu s sužnji, zato da so lahko odplačali nezakonit dolg, včasih vreden samo deset dolarjev. Te vrste trgovanje je v Indiji nezakonito, a kljub temu je več deset, če ne celo več sto tisoč otrok vsako leto ujetih vanj. Zaradi svojega dela, ki sem ga opravljal tam, sem izvedel, da so štirje otroci zaprti v jami za hišo trgovca s sužnji. Z otroki smo se odpravili v Indijo, da bi jih poskusili rešiti od tam.

Najprej smo šli v mesto Chennai na jugu Indije, od tam pa v majhno neopazno vasico, oddaljeno petnajst ur vožnje v gozd. Eden izmed domačinov je pristal, da bo otroke prethotapil iz jame ob enih zjutraj, ko trgovec s sužnji ne bo opazil, da jih ni. Prišli smo na dogovorjeno mesto in jaz sem stražil pri oknu, medtem ko so moji otroci jemali prstne odtise rešenim otrokom in zapisovali njihove zgodbe z namenom, da bi lahko njihovo nezakonito ujetništvo prijavili lokalnim oblastem.

Dva tedna kasneje smo dobili fotografije, ki so prikazovale, kako so vojaki vdrli v Gopalovo umazano jamo in rešili tiste štiri otroke. Rešili so tudi trideset drugih otrok v tej vasi, ki so bili pod nadzorom drugih trgovcev s sužnji. Takšna je ljubezen. Njen vpliv se množi, podobno kot hlebci kruha in ribe.

Čeprav so bili Jezusovi učenci starejši, so se najbrž počutili tako kot moji otroci na svoji dogodivščini za deseti rojstni dan. Videli so veselje in trpljenje, zmagoslavje in tragedijo. Na koncu pa je bil samo en človek, ena ideja ter vabilo brez mnogih podrobnosti. Apostoli so bili nešolani in običajni kot moji otroci, tako kot mi vsi. A niso potrebovali vseh podrobnosti, ker so bili na avanturi skupaj z očetom, ki jih je želel vzeti s sabo. Ko si z nekom, ki mu zaupaš, ti ni treba vedeti vsega.

Najbrž zaradi tega apostoli nikoli niso govorili o tem, da so na misijonskem potovanju. Mislim, da so vedeli, da ima ljubezen že svoje ime in niso potrebovali kakega programa ali česar koli drugega, da bi jo opisali. Tudi nam je ni treba. Jezus nas je povabil na dogodivščino, za katero ni potrebna prijava ali kakšni posebni pogoji. Gre samo za to, da se odločimo sprejeti ponudbo s strani očeta, ki želi, da se mu pridružimo.

Giovannino Guareschi

Don Camillo in Peppone 8

Izid: november 2020

Izdala in založila: Celjska Mohorjeva družba

Prevedel: Dean Rajčič

Uredil: Aleš Čeh

Klet je pomembnejša od strehe

Don Camillo je preživel vse prej kot vesele dni. Kot da ne bi zadostovala Gosenična s svojimi raznoraznimi vragolijami, mu je s svojo željo po reformah v njegovi cerkvi grenil življenje še farček, ki ga je poslala kurija. Zato je bilo logično, da je don Camillo večji del svojega časa preživel v hiši, ki jo je od dedičev pokojnega Filottija kupil z Božjo in v nekem smislu tudi Garibaldijevo pomočjo.

V kapelo, ki je bila prizidana hiši, je postavil stari oltar z velikim križanim Kristusom, kip svetega Antona Opata in vso drugo ropotijo, ki jo je don Kiki – kakor so ljudje ljubkovalno klicali farčka, ki mu je bilo ime Francesco – v svoji reformatorski vnemi odstranil iz župnijske cerkve.

In odtlej je don Camilla zanimala zgolj kapela. Ta je bila del gospodarjeve hiše, tako da sta imela oba objekta isto streho. Hiša je bila sicer masivna in trdna, toda streha je bila v precej slabem stanju. Zato je don Camillo, takrat ko ni bil v kapeli in se pogovarjal s Kristusom, visel na strehi, ki jo je za silo popravljaj in mašil luknje z menjavanjem deščic, na katerih so stali strešniki, in razbitih strešnikov.

In tako je nekega popoldneva s strehe zagledal tovarnjaček, ki se je približeval hiši in se ustavil pred rešetkastimi zarjavelimi vrati na robu neobdelanega vrta. Iz tovarnjačka so izstopili Peppone, Osorni in Mršavi, ki jih je prisotnost don Camilla na tem območju, kakor se je malo pozneje izkazalo, zelo začudila, saj ga tukaj niso pričakovali.

Prvi je don Camilla opazil Mršavi, ki je zavpil proti Pepponeju in z roko pokazal proti strehi: »Šef, kakšna čudna ptica čepi tam gori, na vrhu?«

Peppone je pogledal proti strehi in na vso sapo, kolikor je je imel v sebi, odgovoril: »To je črna vrana. Vrsta, ki na srečo izumira!«

Strešnik, ki je v naslednjem trenutku padel z neba, je oplazil Pepponeja, padel pred njegove noge in se raztreščil na koščke. Peppone je od strahu poskočil.

»Hej, častiti!« je zavpil. »Kakšne šale so zdaj to?«

»Oh, oprostite, tovariš župan,« je s strehe zavpil don Camillo. »Zamenjal sem vas za tistega falota, ki ga kličete Rabelj. Težava je v tem, da ste vi tovariši vsi enaki in vas je nemogoče razločiti!«

To, kar je izrekel don Camillo, je bila resnično velika hudobija, kajti med tovarišem Giuseppejem Bottazzijem, imenovanim Peppone, in tovarišem Egistom Smorgagninom, imenovanim »Rabelj«, ni bilo prav nobene podobnosti, ne navzven ne navznoter.

Rabelj se je ob koncu vojne vrnil v vas kot junak in prav on je bil praktično duhovni vodja vseh »rdečih«, in sicer zaradi svoje junaške preteklosti, v kateri se je, ironično rečeno, »izkazal« kot gverilski borec.

Ironično rečeno zato, ker si je Rabelj naziv junaka prislužil s tem, da je ubil veliko število ljudi. In leta 1947 so imeli to njegovo preteklost za precej manj junaško kot ob koncu vojne, zato so ga obsodili kot morilca in mu dosodili dosmrtno ječo.

Ko je Rabelj videl, da mu trda prede, jo je popihal in se zatekel na drugo stran železne zavese. Dvajset let pozneje je bil pomiloščen, tako da ni odsedel v zaporu niti ene minute, in se je vrnil v vas debel kot prašič ter napihnen kot puran.

Ta zgodba Pepponeju in njegovim tovarišem ni bila všeč in ko je neki pomemben predstavnik zveze stranke rekel Pepponeju, da bo Rabelj tega in tega dne prišel v vas in da je zato treba njemu v čast organizirati slavlje ter predvsem ustrezno varnostno službo, da ne bi prišlo do kakšnih izgredov, je Peppone odgovoril: »V redu. Bom sporočil karabinjerjem, naj ga imajo na očeh in mu s tem preprečijo, da bi še naprej pobijal ljudi.«

In ko je pomemben predstavnik zveze stranke videl, koliko je ura, ni vztrajal. Toda na dan, ko se je Rabelj vrnil, so bili vsi zidovi hiš v občinskem središču polepljeni z razglasi z izrazi dobrodošlice in navdušenja nad njegovim prihodom. In avtomobilu, s katerim je Rabelj prišel, je sledil dolg sprevod vozil, polnih ljudi, ki so mahali z rdečimi krpami. V sprevodu je bil celo tovornjak, na kesonu katerega je bila godba na pihala, ki je igrala znane partizanske pesmi, kot sta Bandiera rossa in Bella ciao.

Toda Peppone ni sodeloval v tem cirkusu, ki so ga organizirali zakonca Bognoni in »kitajci« iz zaselka Trdnjava.

Sprevod se je premikal po praznih ulicah vasi in se ustavil na trgu. Tam sta se zakonca Bognoni skupaj z Rabljem povzpela na tovornjak, kjer je prej igrala godba, in imela govora z lepo zvenečimi besedami, s katerimi sta izrekla dobrodošlico hrabremu tovarišu, ki je v Nižino spet prinesel duh partizanskega in proletarskega boja.

Seveda nista pozabila nameniti nekaj kritičnih besed »pomeščanjenim« tovarišem in tovarišem »trgovcem, ki prodajajo avtomobile«.

Peppone je skupaj s člani svojega »generalštaba« poslušal govora z okna sejne dvorane občinske stavbe in ko je slišal, da sta govornika omenila trgovce z avtomobili, je ukazal: »Čvrsti, ukrepaj!«

Čvrsti, vodja redarske službe, je bil neustrašen borec partizanskega boja in ni pozabil Rablja. Skupaj s svojimi štirimi podrejenimi je šel na trg in začel pod brisalce vseh avtomobilov v sprevodu, ki so stali na območju, prepovedanem za parkiranje, vtikati obvestila o globi. Seveda je začel pri Rabljevem avtomobilu.

Ko je Rabelj s kesona tovornjaka videl, da se Čvrsti vrti okrog njegovega avtomobila, je skočil na tla in grozeče zakorakal proti njemu.

»Tovariš Čvrsti!« je zavpil. »Me ne poznaš več?«

»Ko sem v službi, ne poznam nikogar,« je odgovoril Čvrsti. »Če plačate takoj, znaša globa tisoč lir. Tukaj je namreč prepovedano parkiranje.«

Rabelj, ki se je utapljal v tolšči, je s sovraštvom pogledal Čvrstega, nato pa je vzel iz žepa denarnico, plačal globo in rekel: »Avto bom odpeljal tja, kjer je dovoljeno parkiranje za tovariše, ki se niso pomeščanili!«

In res, vstopil je v avto in se skupaj z vso »kitajsko« tolpo, ki je bila v sprevodu, odpravil v zaselek Trdnjava, kjer sta poveljevala zakonca Bognoni, in tam je našel dom ter postal duhovni vodja samostojne komunistične sekcije.

To so dejstva, zato je bila don Camillova trditev, češ da sta si Peppone in Rabelj tako podobna, da ju ni mogoče razločiti, čista hudobija. Toda don Camillo je te besede izrekel zato, ker ga je jezilo, da so se Peppone in njegovi tovariši motali okrog njegove hiše. Kaj neki so prišli sem počet? So prišli gledat duhovnika na strehi? Nemogoče je, da so se tukaj ustavili po naključju, kajti če je človek hotel priti sem, je moral prevoziti dolgo stezo v zasebni lasti, ki se je končala prav pred rešetkastimi vrati na robu vrta don Camillove nove hiše.

Sem zagotovo niso prišli z dobrimi nameni. To je dokazovalo dejstvo, da so bili neprijetno presenečeni, ko so ugotovili, da hiša ni prazna.

»Častiti,« je zavpil Peppone, »nas ne boste niti povabili v svojo novo hišo?«

»Zdaj ne morem sprejemati gostov,« je odgovoril don Camillo. »Kakor vidite, imam zidarje v hiši.«

»Jaz vidim samo duhovnika na strehi,« se je zarežal Mršavi. »In to ni ravno lep prizor.«

»Če boš počakal še trenutek ali dva, bom poskušal ta prizor polepšati s posebnimi efekti,« je odvrnil don Camillo, zgrabil strešnik in ga dvignil, kot da ga namerava vreči Mršavemu v glavo.

»Zdaj ko ste kupili to ničvredno kolibo, se obnašate kot graščak!« je rekel Mršavi in skočil korak nazaj.

Godrnjaje so vstopili v tovarnjaček in odšli. Ob sončnem zahodu je don Camillo sestopil s strehe in se šel v kapelo zaupat Kristusu: »Gospod, le kakšni zlobni nameni so tiste ljudi prignali sem?«

»Don Camillo, ljudi k njihovemu delovanju ne ženejo vedno zlobni nameni.«

»Gospod, ta hiša je že leta zapuščena. Zakaj so prišli ravno zdaj, ko je hiša postala moja? Očitno imajo v glavi kakšen načrt, naperjen proti meni, in zdaj so ga hoteli uresničiti.«

»Don Camillo,« ga je posvaril Kristus, »zakaj se imaš za tako pomembnega? Če bi se ti ta pod, na katerem stojiš, nenadoma pogreznil pod nogami, ali bi pomislil, da je obokast strop prostora pod podom, strop, ki so ga zgradili pred tristo leti, čakal prav ta trenutek, da se zruši, in to zgolj zato, da bi ti nagajal?«

»Na to pa res ne bi pomislil, Gospod. No, ko sva že pri tem, takšna nevarnost tukaj ne obstaja, saj je pod tem podom samo trdna zemlja.«

Da bi don Camillo podkrepil svojo trditev, je z nogo nekajkrat udaril po z opeko tlakovanem podu in zaslišal oddaljen bobneč odmev. Pod podom namreč ni bila trdna zemlja, ampak prazen prostor. Smešno je bilo pomisliti, da pod kapelo, zgrajeno pred ne več kot dvesto leti v krilu gospodarjeve hiše, leži kripta.

Bolj logično je bilo pomisliti, da pod tem podom in verjetno tudi pod podom gospodarjeve hiše obstaja podzemna klet.

Don Camillo je vzel s seboj žepno baterijsko svetilko in šel pogledat kletne prostore, kjer je najverjetneje gnila stara ropotija.

Ob glavnem prečnem zidu, ki je ločeval kapelo od preostalega dela stavbe, je stal velik kup dog za sode. Don Camillo jih je odmaknil in naletel na predel v zidu v obliki pravokotnika, ki je bil pred kratkim zazidan. Lepo se je videlo, da je bila tu nedolgo tega dejavna človeška roka, in čeprav so to skušali prikriti, jim ni kaj preveč uspelo.

Don Camillo je z debelim kosom trama porušil del stene, kjer so bila nekoč očitno ozka vrata, in ko je stopil skozi odprtino, se je znašel točno pod kapelo. In v tem prostoru je dobro podmazanih in zavitih v oljnati papir stalo devetdeset brzostrelk, osemdeset pištol in ogromno število neprepustnih kovinskih zabojčkov, nabito polnih streliva.

Andrej Capuder

Duhovni soneti

Celjska Mohorjeva družba, 2020,
209 strani

Tipanje v večnost

Dr. Edvard Kovač

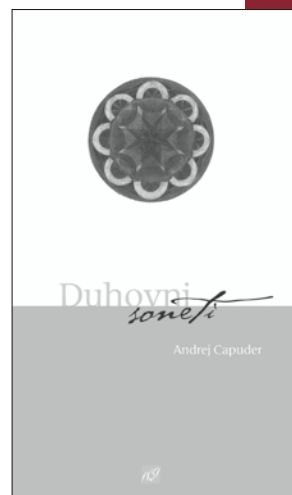
Romanist, dantolog, esejist, romanopisec in prevajalec Andrej Capuder se nam tokrat znova razkrije kot pesnik. Ob njegovi posthumni zbirki *Duhovni soneti* takoj pomislimo na skoraj pred desetimi leti izdano zbirko *Rimski soneti* Celjske Mohorjeve družbe (2011). Že naslova obeh zbirk povesta, da je bil sonet našemu pesniku ljuba pesniška oblika, ki jo je povrh vsega mojstrsko obvladal. Njene metrike se je učil, ko je bral, študiral in prevajal svojega velikega učitelja Petrarko. Sonetni ritem je tako močno ponotranjil, da je odlično prevajal tudi Prešernove sonete v francoščino. Ne moremo reči, da bi v svoji poeziji odklanjal svobodni verz, saj se je še kot študent lotil prevajanja pesmi Jacquesa Préverja (*Problemi*, 1964) in potem pokazal na svoja tragična občutja, na hrepeneče, a tudi igrivo srce ter na svojo miselno prodornost v poeziji, ki jo je od 1969 objavljaval v *Prostoru in času*, *Znamenjih*, *Celovškem Zvonu* in znova v *Zvonu* Celjske Mohorjeve družbe. Toda če so *Rimski soneti* do neke mere anekdotični, razigrani in hudomušni, čeprav na trenutke tudi globoko religiozni, pa je vendar pravi vzpon k duhovni poeziji naš pesnik napravil z *Duhovnimi soneti*, ki jih je po njegovi smrti uredil Andrej Arko.

Toda kaj se je dogajalo v duši našega pesnika, da je šele v trenutku, ko je dejansko stopal v večnost, dokončeval svojo religiozno pesniško izpoved? Veliko. Vmes ni samo izpilil in v dovršenem slogu ponovno izdal Dantejeve

Božanske komedije. V tem prevodu je bil tako dovršen, da je v slovenščini celo ujel zvočne odtenke Dantejeve italijanščine iz Toskane. A pesnik Andrej Capuder je tudi kot mislec ponotranjil Dantejev svet in ne samo njegovega, ampak tudi svet v Sloveniji takrat zanemarjenih mislecev, ki pa so duhovno oblikovali kulturno Evropo: Kierkegaard, Unamuno, predvsem pa Bergson in Theilard de Chardin ter ob koncu še Abelard.

Usedline in kdaj tudi močne poteze teh mislecev najdemo v njegovih duhovnih pesmih. Vendar pa je naš pesnik te miselne svetove evropskih modrecev pregnetel v svojem trpečem srcu, se z njimi bojeval in se slednjič nemočen razprl v neskončnost, ko se mu je zasvetlikala dobrotna luč, po kateri se je stegoval.

Miha Pintarič, ki mu je bil Andrej Capuder najprej učitelj, nato pa kot profesor stanovski kolega in miselni sopotnik, našega pesnika v svojem izjemnem poznavanju evropske literature, Andreja Capudra, primerja s trubadurji in srednjeveškimi mistiki. To je smela poteza, pa vendar tudi zelo dosledna, saj se veliki duhovni pisatelji srečujejo onkraj ujetosti v čas in prostor. Capuder ima res občutek, da mu je bil čas dan od Boga, in sicer samo na »posodo«. Mi smo nagnjeni k temu, da si meta-fizični svet predstavljamo še vedno v okviru nad-prostora, se pravi onkrajnosti. Srednjeveški mistiki pa so se odločali za nad-časovnost, kar pomeni, da gre za trenutke večnosti med nami. Zato je bil naš pesnik vseskozi učenec Bergsona in je vedno iskal njegov »duré«, trajanje, kjer se vse ustavi

in kjer se tudi sredi življenja tega čutnega sveta ne zavedamo več, je samo še večni dar ljubezni.

Tako pride naš pesnik do znamenitega in znanega paradoksa, da telesnost ali materialnost ni ovira za duhovnost, ampak njen pogoj. Toda ne gre za tisto klasično rodovitno protislovje, da telesnost mora obstajati, kajti vsak duhoven človek potrebuje materialnost, da se lahko od nje odlepi in da preko te odskočne deske poleti v mistično duhovnost. Capudru pa telesnost ni samo priložnost za vajo v odrekanju in poslavljanju. Zanj je mnogo več. Njegovo telo potrebuje ta svet, ki je ta trenutek in ta prostor, kjer se giblje z Duhom in potuje daleč, daleč. V tem smislu se pesnik ni odrekel oznak kritikov, da je njegova poezija »senzualna metafizika«, vzel jo je za svojo. Tudi zanj, čisto po Chardinovo, Duh enostavno preplavi snovnost.

Zato gre Capuder v *Duhovnih sonetih* še dlje od nasprotovanja med telesnostjo in duhovnostjo. Tista opojna omama telesa, ki mu je dala slutiti večnost, je prekratkotrajna, zato je enostavno ni več, ostalo pa mu je le čisto pričakovanje duše in telesa. Ostala mu je le Knjiga, ki jo da pod vzglavje in zasluti, da Bog ni samo Dobrota, ampak tudi čista podarjena Ljubezen, večna ženskost, mati, ki ga bo sprejela. Tudi njemu so ostale le Pavlove besede, da »oko ni videlo, uho ni slišalo in človeško srce še ni zaslutilo tega, kar je Bog pripravil tistim, ki ga ljubijo«.

Capuder je v svoji poeziji kot vsi veliki mistiki nadkonfesionalen. Z užitkom je bral sufijsko mistiko. Toda pesnik *Sonetov* se nam predstavi tudi kot biblični mislec, učenec Theilarda de Chardina. Začutil je, da njegovo borno telo ni več samo utripajoča luč, koprnjenje po odrešitvi, ampak tudi posoda, kjer se bo naselil Duh. Tokrat

gre za radikalen vstop v večnost, ko telesnosti ni treba več zapuščati, tudi grešnosti ne, saj prihaja Milost.

Pesnik jasno pove, da si sam ne more pomagati, sam ne more zapustiti demona v sebi, potreben mu je drugi. Ozira se pod balkonom v nebo, kjer je Beatrice, ki ga bo popeljala v višave (Sonet 153). Toda potem znova spozna, da ga nobena človeška ljubezen ne bo mogla voditi v večnost, ob večnosti je lahko samo prosjak, ko k njej nemočen steguje svojo prazno malho.

Šele ob koncu bo razumel, da je Duh že posejan v njem, potrebno je le, da se sam prebujata k daljnemu spominu ljubezni. Ta ljubezen je čudež, ki se ni zgodil, ker bi potem enkrat moral prenehati. To je ljubezen, ki samo je in ki mu bo zašepetala, če ji bo prisluškoval.

Kozma Ahačič

Kozmologija

Eseji 2018–2020

Goga, 2020, 197 strani

Ifigenija Simonovič

Kozma Ahačič je strokovnjak za zgodovino jezikoslovja in jezikovne rabe, pobudnik in urednik portala Fran.si in avtor novih slovnice za osnovne in srednje šole. Letos je bil nominiran za Rožančevo nagrado za najboljšo knjigo esejev v letu 2019/2020.

Eseji Kozme Ahačiča so svež veter v kolumnističnem pisanju. Srž večine zbranih esejev v knjigi *Kozmologija* je slovenski jezik in odnos Slovencev do jezika. Pisanje je prepleteno z avtorjevimi osebnimi komentarji na račun kulturnih družbenih razmer, ki so izraženi na tako izviren način, da postajajo ponarodeli. Svež pridih dodaja

tudi njegovo navdušenje nad glasbo. Naslovi plošč, ki jih omenja, ga postavljajo v časovni okvir, saj se sklicuje na glasbo svoje mladosti, a spotoma obvešča o najnovejših trendih v »popglasbi«.

V jeziku izviramo iz pradednih korenin, bodisi v okviru indoevropskih, slovanskih, evropskih kultur, bodisi v okviru ožjega okolja, glede na narečje, družbeno razslojenost, pivnanje

občutja vzporedne govorice mladih, najmlajših in podobno. Kozma Ahačič ne piše o jeziku kot o verigi pravil in omejitev, temveč kot o živem načinu sporazumevanja. Nekaj (predolgih) desetletij smo se tako rekoč bali »toporiščevščine in pogoreliščine«, zdaj pa lahko govorim o liberalni sproščenosti, ki pa nikakor ne dovoljuje razpuščenosti. Gre za svež pogled na jezik. Avtor ponuja nove razlage in nam pri izražanju dovoli upoštevati razum in šesti čut.

Kozma Ahačič takole izrazi samozavest: »Svoboda se začne v trenutku, ko nam je povsem vseeno, ali okolica naše trenutno delo dojema kot zmago ali kot poraz.« V tej knjigi ne gre za samovšečnost pisca, za prepričanje o svojem prav, temveč za pogum do pisanja o »zabetoniranih« temah na nov, prijazen, da ne rečem mehek način.

Posebnost Ahačičevih esejev je tudi dobrohoten humor. Avtor je sprostil poučevanje slovnice, kar je bistveno za obstoj slovenskega jezika, zlasti še za zanimanje za slovnico v slovenskih šolah. Če pojmuje pisanje kot temelj izražanja misli, potem lahko pisanje

o jeziku pojmuje kot temelj pisanja o pisanju. Kozma Ahačič nas opozarja na to, da ni dovolj »pisati, kakor govorimo«, temveč da je pomembno, »kaj imamo povedati«, ko pa posvečamo pozornost temu, »kako povemo, kar imamo povedati«, pa vplivamo na odnos do sogovorca (bralca), na našo (narodovo) skupno zavest, na skupno zgodbo, izkušnjo in spomin.

Ahačičevo razmišljanje o jeziku je delo vrtnarja našega jezikovnega parka.

Drago Jančar

**La fuite extraordinaire
de Johannes Ott**

Phébus, 2020, 340 strani

Dr. Edvard Kovač

Svoboda in zlo

**Ob izidu francoskega prevoda romana
Galjot Draga Jančarja**

Roman *Galjot* bi lahko označili za prvi veliki roman pisatelja Draga Jančarja, ki ga je avtor napisal relativno mlad (1978). Zato v njem še posebej preseneča z globokimi življenjskimi vprašanji, ki se jih loteva. Njegova prevajalka Andrée Lück-Gaye je knjigo mojstrsko prevedla in zanimivo je, da ga francoska kritika že uvršča med priznane pisatelje, ki so se lotevali teme epidemije kot Albert Camus v romanu *Kuga*.

Mladi romanopisec je čutil, da bo veliko svobodnejši, če bo eksistenčno temo svojega časa, ki je bila povezana s totalitarnim režimom, kratenjem svobode in pohodom zla, projiciral v zgodovino. V tem je podoben drugim velikim pisateljem, ki nadčasovnost vprašanja skrivnosti

zla postavijo v zgodovino kot veliki Meša Selimović (*Derviš in smrt*) ali pa v svojem literarnem vrhu Alojz Rebula (*V Sibilinem vetru*). Čeprav se je študijsko zelo poglobil in je v opisovanju krajev ter ljudi poln zgodovinskih podrobnosti, pa je vendar glavna tema vprašanje zla in kako uiti iz njega.

Zgodba je sicer zapletena in zelo romaneskna, toda njena intriga je v službi prav tega najbolj zagonetnega vprašanja: od kod zlo, zakaj prihaja, kako mu uiti? Glavni junak se bo reševal s potovanji in pobegi, a ubežati dokončno ne bo mogel.

Tako se ob branju tega Jančarjevega romana tudi nam neprestano zastavljajo vprašanja, od kod zlo, kako naj ga obravnavamo, mislimo, kako naj izstopimo iz njega.

Spomnimo se, da je največji mislec visoke sholastike, sveti Tomaž Akvinski, zlu vzel sij anti-počela. Pri zlu, ki je anti-pod dobrega Boga, gre namreč za odmev starega perzijskega dualizma, ki je bil prepričan, da ostaja dvojno počelo, dobro in slabo, duh in snovnost. Akvinski, ki razvija filozofijo biti, pa ugotavlja, da je bivati vendar nekaj dobrega, in dokler nekaj biva, ne more biti absolutno slabo. Tako je po vzoru Aristotela začel govoriti o »pomanjkanju dobrega«. Francoski zgodovinarji evropske misli vidijo v tem stališču Angelskega učitelja, kot so imenovali Akvinskega, nastavek za kasnejše razsvetljenje.

Vendar pa takšno intelektualno stališče do zla ne more biti tudi mišljenje

širših množic. Eksistencialnost zla, ki nastopi še posebej v obdobjih kuge, je tako močna, da odgovor »pomanjkanje dobrega« zveni kar blasfemično, vse-kakor pa zunaj samega življenja. Ljudje imajo potrebo videti vzrok samega zla, zato iščejo viden razlog te hudobije, ki jih pesti. Res je, da je tudi srednji vek poznal biblično zgodbo o padlem angelu, vendar kakor pravi knjiga o dobrem Jobu, ta hudič ne zmore nič drugega kot to, kar mu Bog Stvarnik dopušča v poduk človeku. A srednji vek je živel z misterijem in je vedel, da na eni strani zlo ne more biti enako Bogu. Če bi šlo za enakost, potem Bog enostavno ne bi bil dobri in vsemogočni ter edini Bog. In na drugi strani, eksistencialno zlo človeka tišči tako močno k tlom, da ga je treba jemati resno in sprejeti, da ostaja skrivnost.

Toda z Jančarjevim romanom vstopamo v obdobje porajajočega se humanizma, kjer življenje z nerazumljivo skrivnostjo ni več mogoče, čista racionalnost pa se še ni uveljavila. Zato začne zmagovati tista srednjeveška ljudska vernost, ki je dajala hudiču razsežnosti kozmičnih sil zla in ki je pomenila sobivanje s samim Bogom. Če so se v srednjem veku zoper to ljudsko vernost o zlu uspeli braniti z drugimi ljudskimi pobožnostmi, npr. s spokornimi procesijami, predvsem pa z deli usmiljenja in spodbujanjem pomoči bolnim, pa v času porajajoče se renesanse tega človeškega žrtvovanja za druge v imenu neke skrivnosti niso več zmogli. Zato je bilo treba čisto vzročno pokazati na prvine zla in jih odpraviti.

Tako vidimo, da se je v tem iskanju vzroka zla precej neuspešno uveljavljal šele začetek univerzalnega racionalnega mišljenja v vsakdanjem trenutku. Ta racionalnost pravi, da ima vse svoj vzrok in da ga je treba odkriti. Takšno

uveljavljanje konkretne vzročnosti za zlo je pravzaprav, kot bomo videli, struktura mitološkega mišljenja.

Zdaj razumemo, da je prav čarovniški proces, ki ga zelo dramatično opisuje Jančar v *Galjotu*, stranpot ali prehitro uveljavljanje te nove vzročnosti. Tudi počasi razumemo, zakaj v srednjem veku skoraj ni bilo čarovniških procesov in zakaj so se razbohotili šele v začetkih humanizma in renesanse. Iskanje konkretnega vira zla brez poglobljenega razmisleka je pravzaprav mitološka razlaga zla. Claude Lévi Strauss nas je naučil, da v mitih že vidimo začetke kazalnega mišljenja, ker povedo razloge za eksistencialna globoka vprašanja: zakaj zlo, zakaj obstaja svet, zakaj obstaja spolna različenost itd.

Srednji vek pa se otepa mitov, zato postavlja v ospredje skrivnost, ali še bolje zakramentalni misterij. Renesansa in humanizem bosta zmogla takšno držo šele, ko bo razsvetljski um postal širše navzoč med takratnim izobraženstvom, se pravi med meniškimi redovi in cerkvenimi dostojanstveniki. In to je bila težavna pot.

Rekli pa smo, da je Jančar projiciral dogodke svojega časa v nam oddaljeno 17. stoletje. Toda njegovi bralci, sodobniki, so prepoznali tematiko in videli, da je tudi pretekli totalitarni režim zelo podoben sodobnemu totalitarnemu mišljenju, ki ni prenesel ostre kritiške misli.

Naslov, ki ga je francoski založnik Phébus izbral za francoske bralce, *Izjemen beg Johannesesa Otta*, je pravzaprav odlična interpretacija romana, saj edino možni odgovor na zlo razume kot beg, beg v svobodo. Tako živi in dela glavni junak, ki hoče uiti zlu, vendar se vedno na novo zaplete z njim in ponovno je ob svojo svobodo. Rad živi in bi rad preživel, zato beži v veseljačnije in popivanje, se pravi v omamo, ali

pa v kakšno versko sekto, ki ima zanj mikavno heretično mišljenje. Beži pred inkvizicijo in si življenje reši z lažnim priznanjem greha. Tudi na galeji z ladjo beži v vihar morja, a z nje zbeži zaradi izbruha kuge, ki ga pa dokončno ujame. Prav ta konec je za bralce posebno zanimiv, saj se Jančarjev junak Johannes Ott z zadnjimi močmi, ko ne more več gledati niti govoriti, vseeno zateče v sanje, v katerih upa, da se bo prebudil iz te more.

Nekateri slovenski kritiki so videli v tem koncu romana absurdno situacijo junaka, lastno postmodernemu romanu. Nekateri francoski kritiki pa vidijo v tej absurdnosti, ki spominja na Camusa, vendarle Jančarjevo globoko željo in z njim željo vse naše dobe, da bi se prebudila iz morečega stanja. K temu lahko dodamo, da je to pravzaprav *credo* pisatelja, da bo pisal, tudi če bo neslišen in negiben. Še vedno bo sanjal, da se njegova doba lahko strezni in začne na novo živeti. Znotraj svojih sanj bo vedno svoboden.

Prevajalka je v francoščini uporabila tekoč in izjemno slikovit jezik. Bogastvo njenih izrazov daje romanu novo barvitost. Našla je izraze, ki so kdaj zaradi zgodovinske teme starodavni, in na drugi strani podala nekaj sodobnih aluzij, ki jih francoski bralec zaradi kriznega stanja karantene odlično razume.

.....

Tončka Stanonik

Najina dvojina

Primus, 2020, 248 strani

.....

Vlasta Mlakar

Tončka Stanonik, ki je v slovenskem leposlovju že uveljavljena pisateljica,

predstavlja nov roman s pomenljivim naslovom *Najina dvojina*. Roman je izšel aprila letos pri založbi Primus v zbirki Avtorji.

Zgodba o Juliji je dom z dvema stanovalkama. Kje se začne in konča osebna izpoved ali namišljena pripoved, ni nakazano. V pisateljsko izbrušenem, a sproščenem slogu nam pisateljica pove zgodbo o Juliji, ki ji je življenje ponudilo pre-

izkušnjo, da sama vzgaja svojo hčer, in hkrati zgodbo o tem, kako je biti ženska, če ti je usojena dvojina. A ne tista, ko se združita moški in ženska, dve duši, ki se zlijeta v eno, pač pa tista, ki mater veže z otrokom in je zato večna, hkrati pa je tudi mati ženska, ki potrebuje svoj drugi pol, da postane cela. Zgodba o mladi Juliji, ki se mora na pragu življenja soočiti z dejstvom, da ji je razpadel zakon, zato se mora postaviti na lastne noge, se začne z iskanjem stanovanja in nadaljuje s preizkušnjami, kot jih ponuja življenje. Materinstvo, dom, delo, obveznosti takih in drugačnih sort, težave z najstnico, ki drugače kot vrstnice odrašča brez očeta, trenutki vznesenosti in sreče, pa tudi neizrečene grenčine in bolečine, ustvarjajo podobo glavne junakinje Julije. Morda je preveč skrbna in odgovorna, a takšna je za dva. Julija je polna dvomov in strahov, a to je pristna in prvinska ženska nprav, ki se ob zreli in stabilni moški energiji umiri in okrepi – a tega ni. Julija je tudi precej nesamozavestna, a to je le na površini, kot nepomembno in povprečno se doživlja, ko se ocenjuje

in z drugimi primerja po družbeno sprejetih normah in pravilih. In ko je v odnosu z najstnico vse že do konca zapleteno, se zdi, da se vse spremeni, ko mati popusti: »Ni bilo misliti, da bi mati dobila kakšno razlago, in dan, v katerega je prodrla tenka rezina sončnega žarka, se je zabarikadirala v votel molk dveh, ki sta bili kot popkovina povezani druga z drugo, čeprav bi bilo normalno, da bi že zdavnaj morali postati vsak svoje.«

V tem vzdušju in letih, ki so bežala mimo, pa je tlela Julijina neskončna in tiha ljubezen, ki jo je gojila v trenutkih samote, in prav ta ji je ponudila pot k zmagi in odrešitvi. To so bile knjige in ljubezen do pisane besede. Julija je kljub težavam ostala zvesta sebi in se izpolnila. Prav samoizpolnitev in uresničitev svojega poslanstva v življenju polno ovir in moških pravil je za žensko, ki stopa po samotni poti, vrhunec zmagooslavja. Navsezadnje Julija le ni tako povprečna ženska!

Romanesko opisovanje banalnega vsakdanjega življenja Julije, ki nima sreče z izbiro pravega moškega, je takšno le na videz, v globini pa se razgaljajo plasti kompleksnega življenja ženske in njenih odnosov: z nesojenim možem in očetom njunega otroka, z začasnim partnerjem, z odraščajočo hčerjo in s samo seboj. Na ta način roman odstira mnoga eksistencialna vprašanja – osebna in družbena. Roman Tončke Stanonik z naslovom *Najina dvojina* je topel in nadvse iskren zapis o življenju skromne ženske – matere samohranilke – in kot tak poklon vsem materam, ki so kljub neuspelemu zakonu premogle ogromno poguma in volje, da so vztrajno utirale pot sebi in odraščajočemu otroku. Največkrat se ne doživljajo kot junakinje ali kot pravi pisateljica: »Bila je pač Julija! Nerodna kot le kaj!«

Marino Qualizza

Benečija naš dom

Zadruga Most, 2020, 320 strani

Erika Jazbar

Cerkev svetega Petra v Špetru (San Pietro al Natisone) je največja v Nadiških dolinah, naselje pa je središče Slovencev, ki živijo v teh prelepih in teptanih krajih slovenske Benečije. Božji hram so v prejšnjem stoletju prečistili vsakršnega slovenskega sledu, še danes ga boste zaman iskali. Za božič leta 2013 so v tej cerkvi uvedli slovensko večerno mašo, ki jo ob sobotah daruje msgr. Marino Qualizza. Na Videmskem je bogoslužje tudi v slovenskih krajih namreč v glavnem v italijanščini.

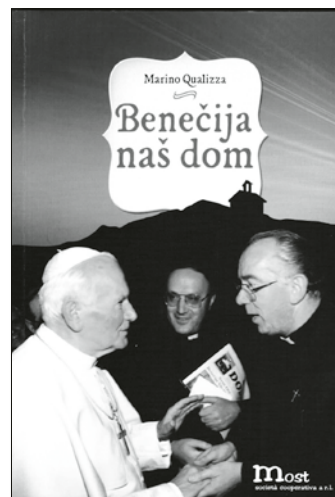
V soboto, 10. oktobra, je bil po slovenski maši poseben praznik, saj so počastili osemdesetletnico tega dušnega pastirja, ki je skupaj s sobratom Božom Zuanello še edini zavedni slovenski duhovnik videmske nadškofije. V špetrski cerkvi so predstavili knjigo *Benečija naš dom* z izborom uvodnikov, ki jih je jubilar v zadnjih dveh desetletjih objavil v petnajstdnevniku *Dom* in so izšli večinoma v slovenskem narečju pa tudi v italijanščini.

Dom (1966) je kulturno-verski list, ki so ga ustanovili beneški čedermaci. Svoj sedež ima v Čedadu, izdaja ga Zadruga Most, v njem beremo članke v slovenskem knjižnem jeziku in narečju ter v italijanščini. Msgr. Marino Qualizza je njegov odgovorni urednik že skoraj štiri desetletja. V vsaki številki na prvi strani objavlja komentar k aktualnemu dogajanju, bodri slovenske ljudi, naj ohranijo identiteto, jezik, vero, vliva jim ponos, piše o krščanskih koreninah, kulturi, praznikih in sejmi, pravicah in politiki. Skozi več

tematskih sklopov, ki se prepletajo in dopolnjujejo, bralec v knjigi na najbolj neposreden način srka »bogato in trpečo dušo« te zemlje, ki je posejana s slovenskim življenjem. Italiji je bila priključena leta 1866, odtlej je pod močnim asimilacijskim pritiskom, a slovenski človek, ki živi ob Nadiži, Teru in v Reziji, tu še vztraja s svojo drugačno slovenskega jezika, s svojimi sejmi, kulturnimi dogodki, župani, dvojezično šolo, cerkvami in prazniki.

Msgr. Marino Qualizza se je rodil v župniji Sveti Lenart (1940) v občini Podutana, ki je ena izmed občin Nadiških dolin. Odkar je zapustil domačo faro in kot dvanajstletni deček odšel v semenišče, živi v Vidmu, kjer je bil tudi posvečen. Vse življenje je predaval v bogoslovju, tu ustanovil višjo teološko šolo, ki jo je vodil četrto stoletja, bil je tudi stolni župnik. V italijanskem okolju je zelo cenjen teolog, avtor številnih člankov, razprav in knjig, med Slovenci pa je predvsem duhovnik in moralna avtoriteta, v prvih vrstah vsakokrat, ko je treba braniti pravice slovenskih ljudi. Izpostavljeno slovenstvo mu je zaprlo vrata za marsikatero imenovanje, tudi za goriškega nadškofa.

Domača zemlja mu je svetinja. Že več kot tri desetletja se vozi ob nedeljah iz Vidma maševat slovensko v oddaljeno in zapuščeno vas Dreka, ob sobotah pod večer pa v Špeter. Gre za duhovnika, ki se zaveda temeljne vloge, ki so jo pri ohranjanju slovenske podobe teh krajev odigrali dušni pastirji, in ponavlja, da so slovenski jezik, identiteta in kultura neločljivo povezani s krščanskimi koreninami.

Vanda Šega

Neža Maurer

Njenih devetdeset let

Kaj napisati o človeku, o katerem mislimo, da vemo že vse? Tisto, česar še ne vemo!

O Neži Maurer se je veliko pisalo. Ker je tudi sama pisala. In to veliko. Kot učiteljica, novinarka in urednica, s čimer si je služila kruh. In kot pesnica, ki si je v samoti zdravila dušo, bila v dialogu z življenjem in se spogledovala z bistvom in smislom človeškega bivanja na tem nam edinem kolikor toliko znanem otočku veselja.

Njena hoja je bila vedno izjemna in posebna, pa naj je stopala javno izpostavljena budnemu očesu publike in kritike ali hodila po robu odmaknjene, izbrane samote. Ni se dovolila ujeti zakazanemu in modernemu. Tako v življenju kot v pisanju je ostajala svobodna, samosvoja, drzno pogumna, čuječa in čustveno prisotna v vsem, kar jo je vznemirjalo, teplo, klicalo, obremenjevalo in objemalo. Njeno govorico je vedno narekoval trenutek, še zlasti, kadar ga je ubesedila v pesmi. Ne glede na tematiko pa je ostajala zvesta lepi, izbrani slovenski besedi. In tako je še danes. Rada bere z navadnim svinčnikom v roki. In potem označi, kar je izjemno, posebej lepo, ali popravi, kar je tega potrebno. Ostaja zvesta sebi – vitalna, odzivna, današnja.

Kdo je Neža Maurer, govorijo njene neštete pesmi, zapisane v različnih publikacijah in pesniških zbirkah – za otroke in odrasle, njeni novinarski prispevki in številne izjave za tiskane in elektronske medije. Drobce je povzela knjiga *Nežina steza*, ki je izšla ob njeni sedemdesetletnici. Tam izvemo nekaj o njenem šolanju, službovanju in pisanju. Malo, zelo malo pa vemo o Neži – ženski, hčerki, vnukinji, ljubici, ženi, vdovi ..., o svetovljanki, ki je premikala meje znanega, o ženski, ki je sledila sanjam svojih otrok in prestopala meje nemogočega. Tudi kot pesnica, ženska z intimno izpisano govorico ljubezni bi, med sicer »prijatelji«, sodobniki, ostajala osamljena, odrinjena, neslišana, če bi ne bila Neža, kakršna je – pogumna, neposredna, bistro modra, lucidna in preprosto posebna. Nikoli ni varčevala z besedami, kadar je presodila, da morajo biti izrečene, in znala je poslušati, kadar je imela kaj slišati.

Od izida omenjene knjige je že dolgo. Dvajset let. V njih se je marsikaj zgodilo. Lepega in težkega. To je bil čas, ki je prinašal in jemal. Izšle so njene nove pesmi,

Neža Maurer; foto: osebni arhiv

postala je Slovenka leta, bila je obraz naslovnice in ženska, ki smo jo občudovali in ji prisluhnili, menjala je kraje in načine bivanja ... A je bilo vmes tudi leto, ki ji je vzelo najdražje, najbolj njeno, njenega sina Miklavža. V vseh vlogah je ostala ona. Pokončna, močna, izjemna. Potem je nekako utihnila, se obrnila vase, se preizpraševala in modrila. In se dvignila, kot se dvignejo modreci. Hvaležna za vse, kar je bilo. In kar je.

»Misliš, da bomo vsi umrli?« mi reče v nedavnem telefonskem pogovoru. Skozi misli mi šinejo njene *Litanije za mir*. Ko je znala opozarjati na zlo, ki ga lahko povzroča človek. In povzdignila prst in glas, naj Človek tega ne počne.

»Saj se šalite,« rečem in skušam delovati vedro. »Seveda ne. Korona je samo bolezen. Resda huda, a samo bolezen,« dodam in nisem prepričana, da sem prepričljiva.

»Saj sem samo v svoji sobi. Vse mi prinesejo. Tudi časopise, da vem, kaj se dogaja. Pa dnevnik gledam. Pa radio poslušam. To mi je najljubše,« reče. »Nič hudega mi ni,« doda, da bi me potolažila.

»Še kaj me pokliči,« mi reče.

»Seveda! Kmalu! Že jutri!« rečem in vem, da bo teh jutri še nekaj, preden jo, zagotovo, pokličem 22. decembra, kot že zadnjih trideset let. Ne bova se videli in objeli, kot tolikokrat doslej. Se bova pa slišali. In govorili o koroni, o Frenciju, starem atu, Hermanu in Miklavžu, Evi, vnukih ... in vsem lepem, kar je bilo. In v mislih ostaja nedotaknjeno. Kot slike, ki krasijo njeno bivališče, da so njeni ves čas na doseg njenega pogleda. In misli se jih dotikajo ...

Otroka sta bila njeno sonce, njeno sidro, njena učiteljca. V pesmi *Do konca* pravi: »Doživeti, izživeti, preživeti, / predrhteti, pretrpeti, / otroštvo svojih otrok, / zorenje / in odhod. // Hoditi pred njim, / z njim, / za njim. / Do konca.« Vse je bila pripravljena deliti z njima, svojima otrokoma: »Le dušo / moraš imeti svojo,« jima je polagala na srce. In opazovala njune poti ... od daleč, ljubeče, z razumevanjem.

Življenje jo je umirilo. In hvaležna je za vse. Kar je bilo in kar je.

»Mar ni čudež, da sem tako stara, a me nič ne boli?« reče in se zasmeji.

»Je čudež, gospa Neža,« rečem. »A čudež ste vi. Sprejmite, da vam življenje vrača vse dobro, da vas potolaži in poplača za vse, kar ste pretrpeli in storili.«

Nekaj časa molči.

»Veš, res mi je lepo,« reče odločno. »Nič me ne boli. Na toplem sem. Prinesejo mi vse, kar potrebujem. In skozi okno gledam, kako se spreminja narava. Hvala Bogu za ta pogled! Gozd je prelep, v številnih odtenkih toplih barv. Kmalu bodo pobočja Krvavca in okoliških hribov zasnežena. Hribov, ki sem jih v življenju nešteto krat prehodila. Ja, lepo mi je ...« reče in na drugi strani je za hip tišina. Kar vidim jo, kako stoji ob odgrnjeni zavesi in zre v pobočja na drugi strani doline. Zunaj je mir. In v njeni duši tudi. Ničemur več se ne upira. Po ničemer več ne hlepi in hrepeni. Rada ima trenutek, v katerem je svobodna, mirna, zadovoljna in varna.

»Kdor je mlajši kot sto let, bo razumel, da nekateri v bistvu vedno ostanemo otroci!« je rekla v intervjuju za *Jano* decembra 2005.

Bo že držalo, draga gospa Neža. Niso bile samo besede. V vas je še vedno radoživ, veder, vedoželjen in igriv otrok. Od življenja zahtevate malo, zato dobite vse potrebno.

Ostanite zdravi! In Bog vam daj vse dobro, vse najboljše!

Ifigenija Simonović

Edvard Kovač je dopolnil 70 let!

V novembru, v mesecu rojstnega dne Edvarda Kovača, smo veliko brali in slišali o slavljenju, na primer v časniku Družina, na TV Slovenija v oddaji Obzorja duha, na Radiu Ognjišče, na spletnem portalu Slovenske tiskovne agencije in MMC. V reviji, kakršna je Zvon, ki izhaja redno, a ne prepogosto, bo ob vseh naštetih obeležjih težko povedati kaj nepričakovanega. Potrebne so pravzaprav samo čestitke.

To, da Edvard izhaja iz Gornje Radgone, kjer sta bila rojena filozofa France Veber in Anton Trstenjak, je zelo pomenljivo. O teh dveh častitih sokrajanih je Edvard slišal že kot gimnazijec, tako da je nekaj njunega duha zagotovo vsrkal iz pomirjujoče, a hkrati živahne pokrajine svojega otroštva. Večkrat pove, da se je rodil ob Muri, osnovno šolo je obiskoval ob Dravi, maturiral je ob Krki, diplomiral ob Ljubljani, doktoriral ob Sieni in profesorsko kariero začel ob Garoni. Postal je profesor filozofije, antropologije, etike in teologije, vseskozi pa kot frančiškan opravlja duhovniško službo v Ljubljani, Parizu in Toulousu. Že to, da si je v Parizu izbral študij pri profesorju Emmanuelu Levinasu, veliko pove o njem. V središču njegove misli ni on sam, temveč tisti, ki je ob njem. Odkar ga poznam, mi dopoveduje, da se človekovo bogastvo izkazuje na več ravneh, a človek vendarle ostaja enovit. V človeku se prepletata duhovno in posvetno. Predan je profesorskemu poklicu, posvečen pa v duhovnika, obojnima poslanstvoma pa je zapisan z razumom in dušo.

Povrhu vsega je Edvard že desetletja član Slovenskega centra Pen, tudi permanentni sekretar Mednarodnega odbora pisatelji za mir. Njegova povezovalna vloga med Francijo in Slovenijo mu je prinesla častno članstvo v Francoskem PEN klubu in nagrado Mreže mediteranskih centrov Mednarodnega PEN-a. Dvakrat mu je Francija podelila častni viteški naslov. Na Francoskem inštitutu v Ljubljani je Edvard tako rekoč hišni prijatelj. Menjajo se vodje inštituta, Edvard pa ostaja. Naj povem še to, da je ta »mladenič« duša ohranjanja spomina na Marjana Rožanca. Drugo leto bo že tridesetleten vpleten v podeljevanje prestižne Rožančeve nagrade za najboljšo knjigo esejev. Za knjigo esejev *Oddaljena bližina* je bil tudi on nagrajen. Meni da je njegova naslednja esejistična knjiga že »na čakanju« pri uglednem založniku.

Pravijo, da je vsako pisanje avtobiografsko – ob Edvardovem rojstnem dnevu lahko pišem le o sebi, saj ga poznam samo iz odnosa, ki ga imam z njim. Edvard velikokrat govori in piše o odnosu do drugega. Tudi midva sva MIDVA! Dane Zajc je DVA ustoličil na vrh piramide odnosov. Kdor je čisto na špici, kdor je čisto sam, ga tako rekoč NI. Samega sebe ne moreš videti in v nikomur se ne moreš odzrcaliti. To vem iz izkušnje. Edvardu tega ne bo nikoli treba doživljati.

Naj Edvardu za darilo izrazim hvaležnost, ker se mi tolikokrat nesebično posveti. Vem pa, da se ne posveča samo meni – tega ne bi niti želela niti zmogla

prestajati. Enega človeka je preveč za samo enega drugega. Biti posvečen najrazličnejšim ljudem je Edvardova najočitnejša lastnost.

Spoznala sem ga v Londonu okrog leta 1990, kongres Mednarodnega PEN-a. Nekaj nas je šlo v Narodno galerijo. Edvard nam je razlagal biblične prizore na slikah Tiziana in Rembrandta. Jaz sem do takrat videvala obleke, pričeske, izraze oči, mišice, sandale, razvaline palač, pokrajine v daljavi, kakšno ljubko živalico, rožo, kakor da bi bil mojster na robovih slike pustil darilca takim, kot sem jaz, ki bistva pač ne vidimo. Pristajala sem na polslepoto, na polgluhost. Edvard mi je pomagal, da vidim več. Zavedela sem se, da nisem vedela, kje živim, iz kakšnega testa sem, kateri civilizaciji pripadam. Pravili so, da izhajamo iz antike, a dovolj je, če dojamem evropsko krščanstvo. Biblične zgodbe so slikarji slikali, da bi jih lahko začutila – kakor da bi metali bisere v strgan copat! Od takrat v galerijah berem zapise pod slikami in se tako rekoč izobražujem. Znana je anekdota, ko nisem vedela, kaj je bazilika – Vitomil Zupan je hotel začimbo, jaz pa sem mislila, da je hotel nasprotje katedrale! Toliko o moji verski vzgoji! Zdaj pa imam srečo, da smem prijateljevati s franciškanom, ki mi že več desetletij odpira željo po iskanju bistvenega. Zdaj že vem, da obstaja nedoumljivo in nedosežno, morda komu dojemljivo, morda komu dosegljivo, a vsekakor ni zanemarljivo ali nevredno predanosti občutju nečesa vseprisotnega.

Edvard pogosto govori o pedagoškem erosu in ga tudi nenehno izraža in deli. V kavarni popravi natakara, če reče »evo« namesto »izvolite«. Nenehno je pozoren do spodrseljavev, ki bi jih bilo še mogoče popraviti. Ne kritizira, da bi lažje razdril, temveč gladi, da bi lažje pohvalil. Ko začuti, da nekdo nečesa ne razume, pohiti z razlago. Prisposode, včasih smešnice – a vse ima neki smisel. Zato je dober pomirjevalec ljudi, ki se razhajajo s slabo voljo. V pogovoru najde pot do bistva spora in razpre možnosti za razrešitev.

Pravijo, da ima trubadursko dušo, res je, a dodajam, da ima tudi otroško srce. Včasih bi rekla, da jih šteje 7, ne 70! Kako se razveseli psička Ota, kako mi pokaže fotografije nečakov in nečakinj, kako rad je »dedi Edi«, kako ljubko recitira Župančičeve pesmi za otroke, kako mu manjka intelektualistične napihnjenosti, ki grozi flori in favni na slovenskem Parnasu!

Edvard je mnogim najboljši prijatelj. Kako to doseže? Zanj prijateljstvo ne pomeni, da sočloveka tolaži v nesreči, ampak da se iskreno razveseli sreče drugega. Ob jubileju mu iskreno želim, da ohrani zdravo telo in čisto dušo, modrost filozofa in zvedavost mladeniča. Prav na njegovo pobudo sem postala bralka in sodelavka revije *Zvon*. Prepričana sem, da se mojim čestitkam in željam pridružujejo tudi drugi bralci te revije. Ne smem pa zaobiti čestitk njegovemu bratu Viljemu, predanemu zdravniku na onkološki kliniki.

Morda se je na letošnji rojstni dan Edvarda in Viljema v Gornji Radgoni rodilo dete, ki bo čez 70 let reklo: Prihajam iz krajev, kjer sta se rodila dva filozofa in dva doktorja Kovača.

Foto: arhiv Celjske Mohorjeve družbe

Lovro Tacol

Ljubiteljsko gledališče Petra Simonitija Celje

Ljubiteljsko gledališče Teharje – Celje je začelo delovati leta 1993 po razpustitvi Amaterskega gledališča Železar Štore – Celje. Večji del bogatega repertoarja zavzemajo recitali, s katerimi predstavljamo pisatelje in pesnike svetovne in domače literature ter druge pomembne slovenske osebnosti. Gledališče prav tako vsako leto pripravi kakšno dramsko uprizoritev, v svoji »stalni zbirki« pa ponosno hranimo več del, ki jih izvajamo že dve desetletji. Med najbolj prepoznavne zagotovo spadajo drama Leta nič, en dan potem (Zorko Simčič), ki jo redno uprizarjamo več kot 20 let, decembra 2019 pa smo praznovali njeno 100. uprizoritev, recital Venec spominčic možu na grob (Ljubka Šorli), ki ga uprizarjamo že več kot 25 let, in drama Pod Košatim očesom (Alma Karlin) – letos praznujemo kar 30 let, odkar jo uprizarjamo. Leta 2016 smo ustanovili tudi lutkovno sekcijo z namenom, da bi vsako sezono pripravili vsaj eno predstavo za najmlajše. Gonilna sila sekcije je dolgoletna članica Anica Milanović, ki ideje za lutkovne predstave izpelje v celotnem ustvarjalnem ciklu, poleg tega je mlajšim članom sekcije mentorica. Ljubiteljsko gledališče Teharje – Celje je imelo v času svojega delovanja več kot sedemsto nastopov. Umetniški vodja gledališča je od vsega začetka Peter Simoniti.

V zgodovino Ljubiteljskega gledališča Teharje – Celje se je Peter Simoniti s svojim neizmernim žarom in ljubeznijo do življenja na odru in z odrom zapisal kot igralec, režiser, scenograf, kostumograf, idejni oče ter nasploh skrbnik in vodnik slehernega podviga gledališke skupine. Poleg tega je skozi sodelovanja s številnimi institucijami in posamezniki zmožni s svojo karizmatično naravo, milino in dobroto stkati mnoge tesne vezi, številna prijateljstva. Večina igralcev se je pridružila gledališču prav zaradi njega, večina jih je zaradi njegove srčnosti tudi ostala ali še ostaja dejavni.

Vsa leta smo ga vsi, ki smo si delili odrske deske z njim, brezpogojno dojemali kot središče, sprejemali njegov način dela in se z njim močno identificirali. Poustvorenje se je bržkone poznalo tudi navzven, saj se je mnogokrat v preteklosti zgodilo, da uradno ime gledališča s strani sodelujočih ali širše javnosti ni bilo tako prepoznavno, kot pa podatek o tem, kdo nas vodi.

Peter Simoniti ostaja gledališki duhovni oče, ki še vedno prefinjeno vodi in usmerja naše delovanje, predvsem pa postavlja njegove visoke umetniške kriterije, zato smo se odločili, da si bomo v letošnjem letu s ponosom nadeli njegovo ime.

Na izredni skupščini društva, 9. januarja 2020, smo tako soglasno sprejeli sklep o preimenovanju Ljubiteljskega gledališča Teharje – Celje v Ljubiteljsko gledališče Petra Simonitija Celje. V prvih dveh mesecih smo sicer že uprizorili nekaj predstav pod novim imenom, vendar pa smo želeli spremembo slovesno razglasiti širši javnosti in jo na primeren način počastiti ter praznovati.

Kot edinstvena priložnost se nam je ponudila prihajajoča 30. obletnica prve gledališke uprizoritve dramatizirane novele Alme M. Karlin *Pod Košatim očesom*

(po prevodu Zdenke Serajnik je novelo dramatiziral Peter Simoniti), hkrati letos obeležujemo 70-letnico avtoričine smrti, kot najprimernejši čas pa smo uzrli dneve okoli 11. aprila, ko praznuje Mestna občina Celje. Načrtovan aprilski dogodek je žal odnesla epidemija novega koronavirusa, a kljub temu smo – čeravno kasneje in z zaradi ukrepov zmanjšanim občinstvom – spominsko slovesnost izvedli nič manj doživeto.

V Narodnem domu v Celju smo 4. oktobra 2020 prisluhnili recitaciji dveh pesmi Alme M. Karlin, slavnostnima nagovoroma predsednika gledališča Andreja Hribernika in podžupanje MOC Brede Arnšek ter utemeljitvi preimenovanja gledališča, v osrednjem delu pa smo si ogledali jubilejno uprizoritev drame *Pod Košatim očesom*. V zahvalo za pretekla sodelovanja in v spodbudo za prihodnja smo člani Ljubiteljskega gledališča Petra Simonitija prejeli Linhartove značke za udejstvovanje na gledališkem in lutkovnem področju.

Prilagamo krajši izsek iz utemeljitve preimenovanja v Ljubiteljsko gledališče Petra Simonitija Celje:

Petra Simonitija, rojenega 22. maja 1930 na narodnostno ogroženem področju v Biljani v Goriških Brdih, je od vseh vrst umetniškega ustvarjanja najbolj vleklo v gledališče. Prvo igro, ki jo je pri 8 letih sam napisal in tudi režiral, so igrali v Zvirčah na Gorenjskem, kamor se je družina zatekla pred fašizmom. Z Gorenjske so se z družino najprej preselili v Topolšico, kasneje v Slovenj Gradec. Leta 1957 je prišel živeti v Celje in si po poroki z izbranko Nado ustvaril svoj dom in družino. Povsod, kjer je bival, je bil Peter Simoniti predan gledališču.

Odigral je preko 50 vlog – med vidnejšimi je bil Andrej v Kozakovi *Vidi Grantovi*, župnik v Cankarjevem *Hlapcu Jerneju* in *Kralju na Betajnovi*, zlodej v *Pohujšanju v dolini Šentflorjanski*, zdravnik v Molièrovem *Namišljenem bolniku*, Bonaventura v Župančičevi *Veroniki Deseniški* in Piccolomini v *Celjskih grofih*.

Kot režiser se je preizkusil zelo zgodaj ter v različnih krajih in zasedbah. Že leta 1948 je v rodni Biljani režiral Nušičevo igro *Analfabet*. V začetku bivanja v Celju je režiral igro *Bog z vami, mlada leta!*, ki so jo igrali v Celju, Topolšici in Slovenj Gradcu. V sodelovanju s profesorico slovenskega jezika Boženo Orožen in Osrednjo knjižnico Celje je režiral večere poljske, češke, slovaške, hrvaške, makedonske in ruske lirike ter poezijo Rabindranatha Tagoreja, Alojza Gradnika, Franceta Balantiča, Jožeta Šmida, Franceta Prešerna, Vojislava Moleta in še mnogih drugih.

Peter Simoniti je svojo kulturno sled pustil tudi na mestu rednega službovanja v Banki Celje, kjer je vsa leta režiral proslave ob dnevu žena in dnevu republike.

Poleg tega se številne generacije otrok rade spominjajo dedka Mraza, ki jih je 46 let zapored obiskoval v vrtcih širšega celjskega območja, Savinjske, pa tudi na Koroškem in Kozjanskem. Peter Simoniti je oblikoval lik dobrega moža, ki je oznanjal mir in razumevanje med ljudmi, učil ljubezni in medsebojnega spoštovanja med otroki in starši, pravega odnosa do narave ... Za vse prisotne je poustvaril nepozabno notranje doživetje dobrega in lepega.

Peter Simoniti; foto: arhiv gledališča

Ifigenija Simonović

Zbliževanje ali razdvojenost, šepet ali krik

Imela sem težek dan. Ni bil prvi, gotovo pa tudi ne zadnji. Nekaj dni sem imela povišan srčni utrip, kar na 160 je šlo, sladkor čez 8, glavobol in omotica. Sem že pomislila, da se me je dotaknil virus. Napisala sem dve pismi z naslovom: za vsak slučaj, če se mi kaj zgodi. To me je pomirilo. Pomislila sem: dvema lahko naročim! Srečnica! Spomnila sem se filma o nekem človeku, ki se je hotel ubiti, a je moral prej najti nekoga, ki bi mu obljubil, da ga bo pokopal. Ko ga je našel, je bil tako srečen, da je pri priči nehal misliti na samomor.

Dobro mi je pa delo tudi prijazno pisemce prijateljice, češ saj bo minilo in bo bolje. Pridala je fotografijo lončnice na okenski polici. Odgovorila sem ji brez premisleka: Roža na oknu / roža v gumbnici / roža v mislih / roža v sanjah / POD KOŽO MIR. Prešinilo me je, da sem verjetno napisala pesem. Samo naslov manjka. Kratko in jedrnato.

Zavila sem v galerijo Galerija, ki je razstavni prostor Spomeniškovarstvenega centra na Trgu francoske revolucije v Ljubljani: razstava *Šepet zemlje* Nežike A. Novak, Slovenke iz Železne Kaple.

Nežika A. Novak me je prepričala na prvi pogled. Res je dobra. Kako to, da so se mi njena dela takoj zazdela znana? Vtisnila se mi je v spomin z nekaj fotografijami v knjigi *Portreti slovenskih likovnih umetnikov v Avstriji in Italiji* (Tihomir Pintar, 2005). To gotovo pomeni, da je »prepoznavna«. In po čem je prepoznavna? Po usmerjanju k začetku, h klicam najstarejših civilizacij in klicem

po živosti skupnega spomina, po strahu pred pozabljenjem (kliti in klicati!). Pisava, vrezana v glino kakor kak pradačni zakonik ali kakor Gilgameševa epopeja, odtisi in fosili nečesa, kar je bilo nekoč davno živo, pa portreti sodobnega človeka, »včrtani« v površino žgane skulpture na način jedkaničice, žlahtne grafične tehnike. Stilizacija človeškega obraza v stilu praumetnosti s Kikladskih otokov: glava je gola do kosti, pa vendar z gladko vdolbino očesne jamice izraža mehko pogleda – zagledanosti v večnost. Tudi mrtvi obstajajo, sem pomislila. Relievi s podobami ljudi, ki jih opazujemo od zadaj, ki se oddaljujejo, so lirični, so keramične pesmi ali vinjete. Koliko okamnele osamljenosti! Ali pa v »kalup« zbita glava, poseg v človekovo intimnost, zajezeitev rasti, okleščena svoboda. Pomirjujoča sta dva kipa, kakor par nagnjena drug proti

Nežika A. Novak, *Predniki*; foto: Tomo Weiss

drugemu, kakor da bi se rahlo priklanjala med zblíževanjem (ali pa sta prispodoba razklanosti, razdvojenosti, ločitve?). Biti sprijaznjen, preprosto lep! Med deli, ki bi jim lahko rekla, da so »uporabni kosi keramike«, so senčniki-lestenci, ki prepuščajo samo posamezne žarke svetlobe, ki svetlobo zadržujejo, skrivajo. Nekakšne šatulje so me spomnile na amfore, namenjene shranjevanju dragocenihi papirusov, popisanih svitkov, zakopanih v puščavo. Nekaj je notri, kličejo.

Prireditelji razstave so bile osrednje koroško-slovenske institucije (Klub koroških Slovencev in Društvo slovensko-avstrijskega prijateljstva v Ljubljani, Krščanska kulturna zveza in Slovenska prosvetna zveza iz Celovca), šlo je za sklop dogodkov v okviru 18. Koroških kulturnih dnevov v Ljubljani. Zgledno »poplebiscitno« sodelovanje! Častni pokrovitelj vseh dogodkov je bil predsednik Republike. Pridružili smo se celo mi, PEN-ovci, saj smo konec septembra predstavili knjigo *Unser Kärnten – Naša Koroška*, veličastno dvojezično »koroško antologijo«, v kateri nastopajo pisatelji in likovni umetniki, med njimi tudi Nežika A. Novak. Knjiga predstavlja poskus predstavitve umetniške podobe avstrijsko-slovenske Koroške. Izšla je ob stoletnici plebiscita v okviru dogodkov CarinthiJa 2020, ki to jesen potekajo na obeh straneh meje.

V knjigi je tudi pesem *Ob meji* Claudie Rosenwirth-Fendre, ki mi je posebej všeč. Meje? Komu in čemu so namenjene? Kako čista prispodoba! Pesem diši po livadah, slišim ovce, vidim kobacanje koštrunov. Njihov sprašujoč in nedolžen pogled. Prosila sem Claudio, ali smem pesem vstaviti v ta članek. Dovolila je.

Ob meji

Na Blekovo planino
nad Teharčami
pri Bekštajnu
za večne čase
vodijo poleti

ovce
z avstrijske
pa tudi s slovenske
strani –

med njimi tudi breje.

Ovčke,
skotene ob meji –
obmejne ovčke –
še nikoli niso povzročale
nikomur nobenih skrbi.

Jeseni ostane vsaka
ob svoji materi.
In tistih nekaj koštrunov
se zopet

čisto jasno spozna.

In že je popisan prostor, ki ga imam na voljo! Najprej mislim, da nimam o čem pisati, ko pa začnem, se ne znam ustaviti.

Toliko vsega! V Kamniku sem videla predstavo igre *Plebiscit*, ki jo je napisal Izidor Cankar pred stotimi leti – pravo agitko! Menda je bila uprizorjena samo enkrat takrat in enkrat letos. Če bi jo dandanes uprizorili na avstrijski strani, bi bila preveč provokativna, tu, na tej strani, pa se lahko celo rahlo sramujemo samih sebe (naša nenapadalnost, ponižnost, hlapčevstvo – vse to je z današnjega zornega kota v igri pod vprašajem). Predstava mi je dala začutiti, kako je šlo pred stotimi leti zares na nož. Izidor Cankar je slikovito prikazal vročičnost obojestranskega hujskanja, bile so grožnje, podkupovanja. Seveda je »služil ideji«, a tej ni podlegel! Napihnil je oba balona in ju hkrati spustil v zrak. Mislim si, da si je mislil: naj se odločijo po svoje, naj pretehtajo obe plati. Pisal je v stilu vaške igre, a vendar dovolj spodobno, da se mu »izdelka« ni bilo treba sramovati. Kar se jezika tiče: celo prespodobno! Le nekaj let prej, med prvo svetovno vojno (1917), je skupaj s prijateljem Nartom Velikonjo pisal povest *Albanska špijonka – povest iz balkanske vojske*. Izhajala je v nadaljevanjih, pisca sta se zamenjavala od poglavja do poglavja. Oba mlada intelektualca sta se takrat podpisala s skupnim psevdonimom Ivan Dolinar – malo zaradi spodobnosti in ugleda, precej pa iz strahu pred cenzuro.

A naj se vrnem k umetnosti! Svetla, peščeno siva keramika-skulptura Nežike A. Novak je čudežno, presenetljivo, globoko nasprotje skoraj črnim slikam koroškega Slovence Walterja Mischkulniga. Novakova z železovim ali kobaltovim oksidom doseže rahla osenčenja tankih prask, odtisov, rezov v glini, poudari razgibanost površine, njene barve so prstene, peščene. Mischkulnig pa črni ploskvi skoraj vsili temno sivo sporočilo o prisotnosti človeka v melanholično brezizhodnem »brezmejestvu«. Slika s sivo barvo na črnini. Sivina zamolklo kliče iz gluhega nemira. Oba umetnika povezuje skupna tema, a Novakova jo osvetljuje, Mischkulnig pa temni. Osvetlitev/temnitev sta enakovredna odgovora na vprašanje, kako je biti človek. Umetnikova veščina je pač neustavljivo razkrinkavanje življenja kot izmuzljive uganke.

Walter Mischkulnig

CELOLETNO KAZALO 2020

	št./str.		št./str.
UVODNI ESEJ		Gárdonyi, Géza: Moja vas	1/14
Dular, Janez: V pričakovanju Slovenskega pravopisa 8.0	1/3	Townsend, Peter: Pismonoša iz Nagasakija	2-3/36
Grdina, Igor: Pot, ki je še nismo prehodili	2-3/3	LITERATOVA BESEDA	
Kern, Boris: Jezik, mediji in svoboda	6/3	Gomboc, Mateja: Literatov imperativ	1/19
Simonišek, Robert: Mesto poezije	4-5/3	Mlinar, Rudi: »Res najtežje na svetu je pripovedovati o samem sebi«	2-3/47
150 LET		Prap, Lila: Kako arhitekt konča kot avtor slikanic za otroke	6/18
Arko, Andrej: Prenovljeni <i>Zvon</i>	2-3/6	Štampe Žmavc, Bina: Pisateljstvo	4-5/27
Horvat, Jože: Uspeh in neuspeh	4-5/8	Z MOHORJEVE KNJIŽNE POLICE	
Ošlak, Vinko: Nekaj spominskih utrinkov iz urejanja <i>Celovškega Zvona</i>	6/6	Remše, Matija: O zlatem in srebrnem <i>Platonu</i>	6/20
Vospersnik, Reginald: Nekaj spominov z orumenelih urednikovih listov na Celovski Zvon	4-5/6	Remše, Matija: Slovenske večernice	1/21
ZVON – 150 let od prvega izida	1/6	Remše, Matija: Široka vrata v Sveto pismo	2-3/49
POEZIJA		Remše, Matija: Utrum deus sit? (Ali naj Bog je?)	4-5/30
Berengarten, Richard: Pesmi	4-5/19	POGOVOR	
Coyle, Gary: Naša Anglija	2-3/33	Čeh, Aleš: Vanda Šega: Stik z naravo je poezija sama	2-3/54
Čeh, Aleš: Moskva	2-3/10	Jazbar, Erika: Tatjana Rojc: Med politiko in literaturo	4-5/42
Freiherr von Eichendorff, Josef: Starost	1/12	Kovač, Edvard: Andrée Lück Gaye: Francozinja, ki je vstopila v slovenščino	6/24
Freiherr von Eichendorff, Josef: Svarilo	1/13	Kurinič, Jože: Jože Strgar: Neverjetno voljo sem imel	1/25
Gnerre, Antonietta: Pesmi	2-3/19	Ocvirk, Saška: David Sipoš: Čudenje je najbolj človeško od vseh čustev	4-5/35
Gomboc Čeh, Katarina: Moskva	2-3/8	PORTRET	
Jarc, Matjaž: Kaj bi?	1/8	Čuk, Marko: Franc Bole (1932–2020)	2-3/61
Jarc, Matjaž: Vrtnica	1/10	Globočnik, Damir: Emilijan Cevc (1921–2006)	4-5/48
Jelenko, Aleš: Tukaj vendar vse leti	4-5/10	Mercina, Marija: Ciril Kosmač (1910–1980)	1/34
Kos, Vladimir: Pesmi	6/10	Podbersič ml., Renato: Carlo Michelstaedter	6/31
Maurer, Neža: Notranjost	6/9	IN MEMORIAM	
Rodič, Polona: Sestrada	2-3/16	Kuntner, Tone: David Tasič (1962–2019)	1/38
Simonovič, Ifigenija: Angleška skodelica	2-3/26	Ogrin, Matija: France Bernik (1927–2020)	2-3/68
Simonovič, Ifigenija: Morda	2-3/27	Podstenšek, Matej: Štefan Alojzij Ferenčak (1940–2020)	2-3/63
Simonovič, Ifigenija: Pesem o jeziku	2-3/24	Remše, Matija: Marijan Brecelj (1931–2019)	1/36
Simonovič, Ifigenija: Preden bo vse šlo	6/8	Zerzer, Janko: Jože Ropitz – duhovnik in glasbenik	2-3/65
Simonovič, Ifigenija: Ta pomlad	2-3/28	IZ SLOVENSKE KULTURNE DEDIŠČINE	
Simonovič, Ifigenija: Žoga niti ni bila moja	2-3/25	Klobčar, Marija: Doužnjek: od obredja do okrasja	4-5/50
Sturm, Milica: Hrepenenje	2-3/14	Klobčar, Marija: Koledovanje za svečnico	1/39
Sturm, Milica: Oda Življenju	2-3/15	Klobčar, Marija: Obredni obhodi v adventu	6/34
Sturm, Milica: Poletni večer	2-3/12	Klobčar, Marija: Voda v ljudskem izročilu	2-3/70
Sturm, Milica: Vsi sveti	2-3/13	SLOVENSKI PREGOVORI, REKI IN REKLA	
Šernek, Mirjana: Dotik	4-5/14	Podbersič st., Renato: Čas	6/36
Trobiš, Smiljan: Pokrajine duha	2-3/29	Podbersič st., Renato: Kar se Taljón sméje, bje vriéme	1/41
Trobiš, Smiljan: Zapovedi o Bogu	2-3/30	Podbersič st., Renato: Svíetə Kətərinə ɣlas, riə pa u vas	2-3/72
Trobiš, Smiljan: Zapovedi o človeku	2-3/31	Podbersič st., Renato: Usoda in smrt	4-5/52
SMER LITERATURA		MUZIKOLOGIJA	
Čučkovič, Valter: Aforizmi o slepoti	6/13	Kuret, Primož: Beethoven in Slovenci	6/42
Knez, Nika: Šal	6/14		
Knez, Nika: Zadnji	6/16		
PROZA			
Andersen, Hans Christian: Kaplja vode	2-3/44		
Andersen, Hans Christian: To je čista resnica!	2-3/45		
Arko, Andrej: Razpad	4-5/22		

	št./str.
Kuret, Primož: Hugo Wolf – nemški umetnik slovenskih korenin	1/48
Kuret, Primož: Mojster Lucijan Marija Škerjanc	4-5/62
Kuret, Primož: Prvi prenosi oper v Ljubljani	2-3/81

ESEJ

Arko, Anton: Šolstvo na Slovenskem v prvih letih po drugi svetovni vojni	4-5/85
Bohak Adam, Tina: »Občudovanja vredna polnost in sočnost prekrasnega alta Marije Bitenc Samec«	4-5/90
Bohak, Janko: 80 let Eugena Drewermann – Kierkegaarda iz Paderborna	4-5/79
Bohak, Janko: Willigis Jäger	2-3/103
Čeh, Aleš: Ivan Cankar v očeh Srečka Kosovela	4-5/70
Čeh, Aleš: Van den Budenmayerjeva skrivnost	2-3/108
Ditmajr, Nina: Jurij Vodovnik (1791–1858)	6/50
Drufovka, Marjan: Domača briška noša	1/58
Faganel, Jože: Človek je bitje upanja	1/68
Frelih, Marko: »Vse svoje življenje bom pomnil ...«	4-5/95
Jazbar, Erika: Enotni slovenski kulturni prostor	2-3/88
Jevnikar, Ivo: Narodni dom v Trstu sto let po požigu	4-5/101
Kermauner, Aksinja: Rada bi brala, pa ne vidim! Rad bi bral, pa ne razumem!	6/59
Kocutar, Stane: Stoletnica koroškega plebiscita	4-5/106
Kovač, Edvard: Eros, ki naznanja Agape	2-3/97
Kovač, Edvard: Evtanazija, ki ni srečna smrt	1/61
Kovač, Edvard: Rožančeva vizija Evrope	4-5/74
Kuster Kopač, Helena: Od Matije Majarja Ziljskega do opernega pevca Luke Debevca Mayerja	2-3/113
Marinčič, Katarina: Kratak razmislek o romanu in romanih	4-5/66
Maver, Aleš: O Petru Handkeju in njegovih (naših?) lavretanskih litanijah	1/53
Osredkar, Mari Jože: Jan Assmann in jezik nasilja v Svetem pismu	1/65
Pintarič, Miha: »Vse, kar počenjam, je obliž na rano«	2-3/93
Prunk, Janko: Anton Korošec	6/45
Simonović, Ifigenija: O tem času te pomladi tega tesnobnega bivanja	2-3/84
Simonović, Ifigenija: Zgodbica o dveh rdečih knjižicah	2-3/86
Šček, Jernej: Narodni dom kot šolski primer ure zgodovine	6/55
Wakounig, Bojan: Koroški Slovenci – veliko generalov, malo strategije	4-5/110

AGORA

Dolgan, Marjan: Popravek in dostavek o Cirilu Kosmaču	4-5/115
---	---------

OB DRŽAVNEM PRAZNIKU

Vrtovec, Jernej: Vloga nadškofa Šuštarja pri osamosvojitvi Slovenije	2-3/118
--	---------

PREDBRANJE

Bibi, Asia in Tollet, Anne-Isabelle: Končno svobodna!	1/72
Camp, Cameron J.: Neznanez v ogledalu	4-5/125

	št./str.
Fehrenbach, Jérôme: Von Galen	4-5/121
Goff, Bob: Ljubezen deluje	6/64
Guareschi, Giovannino: Don Camillo in Peppone 8	6/68
Jornet, Kilian: Nič ni nemogoče	2-3/122
Karlin, Alma M.: Daljna ženska	2-3/132
Pollack, Martin: Ženska brez groba	4-5/133
Rahten, Andrej: Po razpadu skupne države	2-3/129
Soukupová, Petra: Najboljše za vse	2-3/126
Vasle, Vinko: Arhivar	4-5/129
Zupan, Jure: Prešeren za sodobnega bralca	1/69

KNJIŽNE OCENE

Dekleva, Milan: Ivan Cimerman / Vodomens, znamenja vode	2-3/143
Jazbar, Erika: Marino Qualizza / Benečija naš dom	6/77
Jazbar, Erika: Stane Granda / Breve storia della Slovenia	4-5/142
Klun, Branko: Francis S. Collins / Jezik Boga	1/76
Kovač, Edvard: Andrej Capuder / Duhovni soneti	6/71
Kovač, Edvard: Anton Štrukelj (ur.) / Janez Zupet	2-3/135
Kovač, Edvard: Brane Senegačnik / Pogovori z nikomer	1/77
Kovač, Edvard: Drago Jančar / La fuite extraordinaire de Johannes Ott	6/73
Kovač, Edvard: France Prešeren / Poezije	2-3/136
Kovač, Edvard: Peter Handke / Žalost onkraj sanj	4-5/137
Lampi, Primož: Seiko Araki Gerl in Herman Čater / Dotik svetlobe	4-5/138
Mlakar, Vlasta: Tončka Stanonik / Najina dvojina	6/75
Pezdir, Slavko: Marij Čuk / Črni obroč	4-5/141
Podberski ml., Renato: Judovska država	2-3/141
Potisk, Martina: Branko Cestnik / Sonce Petovione	2-3/139
Potisk, Martina: Vanda Šega / Odpotovanja	2-3/138
Simonović, Ifigenija: Kozma Ahačič / Kozmologija	6/72
Žugman, Manja: Smiljan Trobiš / Angeli v mojem svetu	1/78
Žugman, Manja: Smiljan Trobiš / Diade	4-5/140

JUBILEJ

Močnik, Damijan: Jože Trošt	2-3/144
Simonović, Ifigenija: Edvard Kovač je dopolnil 70 let!!	6/80
Šega, Vanda: Neža Maurer	6/78

KULTURNI ODMEVI

Jevnikar, Ivo: Kljub pandemiji vsebinsko bogata in dobro obiskana Draga 2020	4-5/148
Komelj, Milček: Živi Janez Bernik	1/80
Koželj, Kristian: »Največ 160 razmikov torej za povedati nič oziroma nič, kar ne bi bilo že tako znano«	4-5/151
Pezdir, Slavko: Sedem desetletij poklicnega odrskega ustvarjanja v Celju	2-3/146
Simonović, Ifigenija: Poletje – v dobrem in slabem	4-5/144
Simonović, Ifigenija: Zbliževanje ali razdvojenost, šepet ali krik	6/84
Tacol, Lovro: Ljubiteljsko gledališče Petra Simonitija Celje	6/82